

VIGILIA

2009 / 9

A szerzetességről ma

TIMOTHY RADCLIFFE: Szerzetesi hivatások

KOCSIS FÜLÖP: A megszenteltség a bizánci hagyományban

VERSEGI BEÁTA-MÁRIA: A Nyolc Boldogság Katolikus Közösség

RÓNAY LÁSZLÓ: „Lehagyottak”. Naplójegyzetek Sík Sándorról

Féja Géza, Necz Dániel és Oláh András versei

Kirilla Teréz novellája és Tóth Sára esszéje

Beszélgetés Sipos Lajossal

KOCSIS TAMÁS: Modernitás és népesedés

74. évfolyam	VIGILIA	Szeptember
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Partnerek vagy ellenfelek?	641
A SZERZETESSÉGRŐL MA		
TIMOTHY RADCLIFFE:	Szerzetesi hivatások: elhagyni az identitás megszokott jegyeit (<i>Petres E. Lúcia fordítása</i>)	642
KOCSIS FÜLÖP:	A megszenteltség a bizánci hagyományban	651
VERSEGI BEÁTA-MÁRIA:	A megszentelt élet egy mai formája a gyakorlatban: a Nyolc Boldogság Katolikus Közösség	659
SZÉP/ÍRÁS		
RÓNAY LÁSZLÓ:	„Lehagytak”. Naplójegyzetek Sík Sándorról	666
OLÁH ANDRÁS:	elhagyott falu; tükör (<i>versek</i>)	673
FÉJA ENDRE:	Féja Géza versei elé	674
FÉJA GÉZA:	Kérdés; Vád; Zsoltár; Hívő; Ébredés; Belső élet; Másvilág; Istentisztelet (<i>versek</i>)	675
KIRILLA TERÉZ:	A kígyóbűvölő haldoklása (<i>novella</i>)	678
NECZ DÁNIEL:	A fehér ágynál; Szenderedés (<i>versek</i>)	681
FRANÇOIS DE CORNIÈRE:	A mozdulataid; Egy szusszanás; A ház nagy csendje (<i>versek</i>) (<i>Lackfi János fordításai</i>)	682
NÉMETH ANDRÁS:	Kosztolányi-monográfiák; Hozzád meg a virrasztásig? (<i>versek</i>)	685
KNYIHÁR RÓBERT:	A Gyönyörűséghez (<i>vers</i>)	687
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
FINTA GÁBOR – SZÉNÁSI ZOLTÁN:	Sipos Lajossal	688
MAI MEDITÁCIÓK		
TÓTH SÁRA:	„Ha olyanok nem leszte”. A bennünk élő gyermekről, a felnőttkorról és az evangéliumi gyermekségről	696
EMLÉKEZET ÉS KIENGESZTELŐDÉS		
MURAKÖZY NÓRA:	Pierre Claverie írása elé	701
PIERRE CLAVERIE:	A hit párbeszéde (<i>Muraközy Nóra fordítása</i>)	701
NAPJAINK		
KOCSIS TAMÁS:	Modernitás és népesedés. Ami a <i>Felelősségünk a teremtett világért</i> című körlevélből kimaradt	706
KRITIKA		
ÉRFALVY LÍVIA:	A versnyelv hatalma. Halmai Tamás: <i>Versnyelvtanok. Elemző esszék kortárs versekről</i>	714
SZEMLE		
	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	716

Partnerek vagy ellenfelek?

„Valószínűleg nincs Isten! Ne aggódj, hanem élvezd az életet!” — Néhány hónapja hatalmas betűkkel ez a reklámfelirat jelent meg londoni buszok oldalán. Az ötlet állítólag egy tavaly nyáron közölt cikk nyomán született. Írója azt kifogásolta, hogy egyes keresztény társaságok plakátokon avval fenyegették a nem-hívőket, hogy örökre a pokol tüzeiben fognak égni. Ennek nyomán gyűjtést indítottak, hogy ellenplakátokkal rakhassák tele Londont. A kampányhoz csatlakozott a Brit Humanista Szövetség, s valóban annyi pénz gyűlt össze, hogy most már nemcsak a fővárosban, hanem ország-szerte járnak buszok ezzel a felirattal „dísztíve”.

A humanista szövetség álláspontja szerint nem akarják ugyan elítélni a vallásos embereket, vagy eltéríteni őket a hittől, de meg akarják nyugtatni mindazokat, akik nem hisznek a túlvilágban, Istenben, és zavarja őket annak lehetősége, hogy hátha mégis van élet a halál után. „Ez az egyetlen életünk van, használjuk ki a lehető legjobban! Most van itt az ideje annak, hogy boldogok legyünk”, mondják.

Éppen 45 éve, hogy a II. Vatikáni zsinat utolsó ülészakán közzétették az egyház és a világ kapcsolatáról szóló konstitúciót, amely nagy együttérzéssel szólítja meg az emberiséget és gondjait, és felajánlja segítségét ahhoz, hogy boldogabb jövőt építhessünk itt a földön.

Kétségtelen, voltak olyan korszakok, amikor a vallás nevében ember- és életellenes tetteket követtek el — s ez alól nem kivétel a kereszténység története sem; sőt, ma is akadnak olyan vallási fanatikusok egyes vallásokban, akik mások életére törnek. De vajon a humanizmus mindig olyan „humanista” volt-e, ahogy ma feltűntetik? S itt nemcsak a felvilágosult ész nevében a múltban elkövetett embertelenségekre gondolhatunk, hanem arra is, hogy milyen elképesztően emberellenes következményekhez vezethet napjaink magát ateistának kikiáltó humanizmusa.

Ezért is annyira jelentős a zsinat állásfoglalása, amely megismétli Jézus kijelentését, hogy Isten minden ember üdvösségét kívánja, és hogy egyetlen jó szándékú ember sincs „Isten kegyelme nélkül”. A zsinat együttműködést kínál az emberiségnek. Nem az emberiséget szolgálná-e, ha ez a partneri kapcsolat világszerte s az egyes társadalmakban is viszonzásra találna? Ha az ateista humanizmus nevében felszólalók vállalkoznának arra, hogy közösen, a keresztény humanizmus képviselőivel együtt vizsgálják meg, mi válik az ember igazi javára, hogyan lehet emberibbé, boldogabbá tenni az emberek életét — nemcsak egy szűk kiváltságos rétegét, hanem az igazságosság és a szolidaritás elvét követve lehetőleg mindenkiét?

TIMOTHY RADCLIFFE

Szerzetesi hivatások

Elhagyni az identitás megszokott jegyeit

1954-ben született Londonban. 1965-ben lépett be a domonkos rendbe, 1971-ben szentelték pappá. Az Oxfordi Egyetemen tanított szentírást, 1987-ben angliai provinciálisnak választották, 1992-től 2001 nyaráig a rend általános előjárója volt. Az alábbi szövege előadásként elhangzott az Egyesült Államok Legfőbb Szerzeteselőjárójának Konferenciáján (Arlington, VA, 1996. augusztus 8.), és megjelent a *Sing a New Song. The Christian Vocation* (Dublin, 1999) című könyvében. A kötetet magyarul *Új dalt énekeljétek* címmel a közeljövőben adja ki a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola. A szöveg rövidített változatát közöljük.

Hová tűntek a hivatások?

Mi, szerzetesek, már hosszú ideje aggódunk az identitásunk miatt. Kik vagyunk mi? Hogyan illünk bele az egyház mintájába és szerkezetébe? Klerikusok vagyunk, laikusok, vagy valami sajátos hibrid? Azt gondolom, nem találunk kielégítő választ, csak ha abból indulunk ki, hogy korunk identitáskризisében mi is osztozunk. Mi az, ami különlegessé tesz bennünket? Nos, éppen az, hogy a mi identitásunk nincs krízisben. Az identitáskризis csak része a közös örökségnek, amiben másokkal osztozunk. Csak akkor érdemes elgondolkodni rajta, ha segít az örömhírt a többi szegény lélek elé élni, akiket nap mint nap kísért a nagy kérdés: Ki vagyok én?

Elnézést kérek, ha kicsit leegyszerűsítve szólok arról, hogy az identitás kérdése miért korunk vesszőparipája. Ebben a században komoly társadalmi átalakulásnak lehettünk tanúi, különösen 1945 óta. Európában láttuk, hogyan erőtlenednek el az intézmények, melyek addig identitást adtak az embernek, meghatároztak egy hivatást, egy szerepet, egy munkahelyet. Az egyetemek, az orvosi és a jogi pálya, a szakszervezetek, az egyházak, a média, a különféle mesterségek mind olyan intézmények, melyek nemcsak a megélhetés lehetőségét jelentették az embereknek, nem pusztán elvégzendő munkát kínáltak, hanem az emberség megélésének lehetőségét, hivatástudatot. Zenésznek, ügyvédnek, tanárnak, ápolónak, asztalosnak, vízvezeték-szerelőnek, földművesnek, papnak lenni nem csak azt jelentette, hogy van az embernek munkahelye. Azt jelentette, hogy lehetek valaki, tartozhatok valahová, egy olyan intézményhez kötött csoporthoz, mely meghatározta a helyes magatartást, közös bölcsességet, történelmet, szolidaritást kínált.

Az elmúlt években egy új, egyszerűbb társadalmi modell bomlasztó hatásának lehettünk tanúi, hiszen mindannyian arra ébredtünk, hogy a világpiac tagjai lettünk, akik vásárolnak és eladnak, akik maguk is megvásárolhatók és eladhatók. A civil társadalom alapintézményei, melyek a foglalkozásokat és a hivatásokat fenntartották, elveszítették tekintélyük és függetlenségük javarészét. Mint minden más, ők is alárendelődtek a piaci erőknek. Angliában ma már egy futbalcsapat is inkább a profit miatt létezik, mintsem a labdajáték élvezetére.

Mintha elhomályosult volna a tény, hogy az ember maga döntheti el, hogy mit kezdjen az életével. Ki kell elégíteni a kereslet-kínálat követelményeit. Nemcsak mi, szerzetesek veszítettük el az identitástudatunkat, maga a hivatás fogalma vált kérdésessé.

Régebben a foglalkozások és mesterségek kis ökoszisztémák voltak, melyek az emberség megélésének különféle formáit kínálták. Ma már meggyengültek és összeomlottak. Mint ritka béka- vagy csigafajták élőhelyei, a társadalom is egyre homogénebbé válik. Nem marad más, csak az egyén és az állam, vagy a fogyasztó és a piac. Sokkal egyszerűbb társadalmi modell, de magányosabb és sebezhetőbb is.

Gyanítom, hogy az egyházban ugyanezek a hideg szelek fújtak, és egyszerűbb és kevésbé magabiztos közösséget hagytak maguk után. Mert az egyház is a civil társadalom része. Az egyház is összetett társadalom volt, mindenféle intézményekkel, melyek identitást adtak. Nekünk is voltak egyetemeink, kórházaink, iskoláink, foglalkozásaink, és mindenekelőtt szerzetesrendjeink, melyek tiszteletnek örvendő hivatást, identitást kínáltak.

Az egyháznak mindenféle hierarchiái és struktúrái voltak, melyek egyensúlyt biztosítottak. Az általános főnöknő vagy a katolikus iskola igazgatónője fontos személy volt, akit nem lehetett figyelmen kívül hagyni. A pap is meghunyászkodott, ha be kellett csengetnie hozzájuk. Egyházunk azonban bizonyos mértékig ugyanazon az átalakuláson ment át, mint a társadalom többi része.

Kik vagyunk mi, szerzetesek? Hogyan illünk bele az egyház mintájába és struktúrájába? Gyakran úgy keressük erre a kérdésre a választ, hogy a hierarchián belül próbáljuk elhelyezni magunkat. Laikusok vagyunk vagy klerikusok, vagy valahol félúton a kettő között? De válaszolhatunk úgy is erre a kérdésre, hogy a hierarchiával szemben helyezkedünk el, mint az „intézményes egyház” ellen öklüket rázó prófétai egyének. Ezzel azonban rossz térképet követünk. Olyan ez, mintha a Sziklás-hegységet olyan térképen keressük, mely az Egyesült Államok határait adja meg. Vajon Colorado vagy Wyoming államban található? Miért nem látjuk a hegységet?

Az egyház térképe, mely maga a hierarchia, jó és érvényben levő térkép. Mindannyian rajta vagyunk valahol. Vannak laikus, pap, sőt püspök szerzetesek is. De arra nem használhatjuk a térképet, hogy a szerzetesi életet magát keressük meg rajta. Nem mutatja meg, hogy kik vagyunk, mint ahogy a Sziklás-hegység sincs feltüntetve az Államok határait megadó térképen. És még utalások sincsenek arra nézve, hogy hol található. Ahol nincsenek városok feltüntetve, ott lehetnek akár hegyek is. Ahhoz azonban, hogy tisztán lássuk őket, más típusú térképre van szükségünk.

Hiba lenne arra a következtetésre jutni, hogy az identitáskrizisre a legjobb válasz a hierarchia felszámolása lenne, és a liberális, individualista társadalmunkhoz hasonló egyház kialakítása. Ez nem hozná meg azt az eredményt, amire vágyunk. Társadalmunkban, nagyvárosi vadonunkban azt látjuk, hogy az individualizmus kegyetlen. Nagyvárosi sivatagot teremt, amelyben kevés élet tud fennmaradni.

Amit szeretnénk tehát, az nem a modern nagyvárosi sivatag individualizmusa, hanem sokkal inkább az esőerdőhöz hasonlóan az

ökoszisztémák sokfélesége, melyekben a legfurcsább élőlények fejlődhetnek és szaporodhatnak, ezerféle hangon dicsérve az Istent.

Kik vagyunk mi, szerzetesek és mi a hivatásunk az egyházban? Erre a kérdésre nemcsak azért fontos a válasz, mert megadja a biztontságot, mellyel továbbléphetünk és új hivatásokat is tudunk vonzani. Ha vissza tudjuk szerezni a hivatásunkba vetett bizalmat, akkor talán képesek leszünk arra, hogy felmutassunk valamit magáról az emberi hivatásról. A kérdés, amivel foglalkoznunk kell, arról szól, hogy mit jelent embernek lenni.

Az identitás mint hivatás

A minap olvastam egy tizenhárom éves amerikai fiúról, Jimmyről, aki amiatt keveredett bajba, hogy a családjával együtt ragaszkodott azon jogához, hogy fülbevalót viseljen az iskolában. Mindezt azzal indokolták, hogy „minden személynek joga van eldönteni, hogy ki akar lenni”. Természetesen bizonyos értelemben az ember még drukkolna is Jimmynek. Bizonyos értelemben igaza van. Az, hogy az ember fontos döntéseket hoz, és azt mondja: „Ez vagyok én, a fülbevaló hozzám tartozik”, természetes velejárója annak, hogy vagyunk valakik, hogy van identitásunk. De az ember nem választhatja meg abszolút módon azt, hogy ki akar lenni. Ha úgy döntenék, hogy fülbevalót és bőrdzsekit viselek, és Róma utcáin motorbiciklivel fogok száguldozni, azt hiszem, a testvérek tiltakoznának, és azt mondanák: „No de Timothy, ez egyáltalán nem te vagy!” Legalábbis remélem, hogy ezt mondanák! Ami engem illet, ugyanúgy nem dönthetek arról, hogy punk leszek, mint ahogy arról sem, hogy Aquinói Tamás legyek.

Valakinek lenni azt jelenti, hogy az életünkről fontos döntéseket hozunk, de ezeknek valahogyan összefüggésben kell lenniük, egyetlen történetet kell alkotniuk. Az identitás azt jelenti, hogy az életünk során meghozott döntéseink adott irányba mutatnak, összefüggő egységet alkotnak.¹ Amit ma teszek, az annak a fényében nyer értelmet, amit eddig tettem. Az életemnek mintája, kialakult szerkezete van. Mint egy jó történetnek. Az egyik ok, ami miatt a foglalkozások és a kézművesség olyan fontos volt az identitás szempontjából, az volt, hogy a személy életét sok szempontból meghatározták. Zenésznek vagy ügyvédnek lenni nem csupán munka, amit ideig-óráig végez az ember, hanem egy életforma: fiatalkortól az öregkorig, pihenésben és munkában, betegségben és egészségben jellemzi az embert.

A mi szerzetesi hivatásunk azonban minden emberi élet legmélyebb narratív struktúráját hozza felszínre. Hitünk szerint minden emberi élet válasz Isten hívására, hogy a Szentháromság életében részesedjünk. Ez a minden emberi élet mélyén meghúzódó narratíva. Az erre a hívásra adott válaszbomban fedezem fel azt, hogy ki is vagyok. Amit az Úr Izajásnak mondott, nekem is mondja: „Születésem előtt szólított az Úr. Már anyám méhében nevet adott nekem.” A név nem valami hasznos címke, hanem meghívás. Valakinek lenni nem azt jelenti, hogy egy bevásárlóközpont polcairól választhatunk magunknak identitást („A pokol angyala”; „popsztár”; „ferences”),

¹Vö. Alasdair MacIntyre: *Az erény nyomában. Erkölcselméleti tanulmány.* (Ford. Bíróné Kaszás Éva.) Osiris, Budapest, 1999, 15. fejezet.

hanem azt jelenti, hogy válaszolok annak, aki életbe hívott: „Sámuel, Sámuel”, szólít a hang az éjszakában. És Sámuel válaszol: „Szólj Uram, mert hallja a te szolgád!”

Pál apostol így ír a Korintusiakhoz írt levélben: „Hűséges az Isten: ő hívott Fiának, Jézus Krisztusnak, a mi Urunknak közösségébe” (1Kor 1,9). Arra szeretnék rávilágítani, hogy a szerzetesi élet sajátos és radikális válasz erre a meghívásra. A maga nyers valóságában világit rá minden emberi élettörténet fő cselekményére, ami nem más, mint a hívásra adott válasz. Furcsa életmódunk mintegy felszínre hozza az ember identitáskeresésének drámáját, hiszen minden ember törekszik felfedezni az őt nevén szólító Isten hangjának visszhangját. A többi keresztény hivatás, mint a házasság is, szintén megteszi ezt, csak más módon, mint ahogy alább vázolom majd.

Mindent elhagyni

Amikor mi, szerzetesek identitásunkról beszélgetünk, teljesen biztosak lehetünk benne, hogy hamarosan feltűnik beszélgetésünkben a „profétai” kifejezés. És ez érthető is. Fogadalmaink oly mértékben elmentésben állnak társadalmunk értékeivel, hogy van értelme úgy beszélni róluk, mint Isten Országának profétai értékeiről. A *Vita Consecrata* című apostoli buzdításban megtalálható ez a kifejezés. Nagyon örülök neki, amikor ezt a szót mások használják ránk, de idegenkedem, amikor szerzetes formál magának jogot a használatára. Ez burkolt arroganciát hordozhat magában: „Mi vagyunk a proféták.” Gyakran nem vagyunk azok. És gyanítom, hogy az igazi proféták vonakodnának ezt a címet magukra alkalmazni. Mint Ámosz, inkább hajlanak arra, hogy letagadják és azt mondják: „Sem proféta nem vagyok, sem proféta fia.” Szeretem inkább azt gondolni, hogy mi vagyunk azok, akik az identitás szokásos jeleit maguk mögött hagyják.

A gazdag ifjú megkérdezi Jézust: „Mi hiányzik még nekem?” Jézus ezt mondta neki: „Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el, amid van, add oda a szegényeknek, és kincsed lesz a mennyekben. Azután jöjj, kövess engem.” Amikor a fiatalember hallotta ezt, nehéz szívvel távozott, mert nagy vagyona volt (Mt 19,20–22).

Először is, a mi hivatásunk megmutat valamit abból az emberi hivatásból, amit mi magunk mögött hagyunk. Sokat feladunk azokból a dolgokból, amelyek identitást adnak az embernek világunkban: pénzt, státuszt, társat, karriert. Egy olyan társadalomban, amelyben az identitás már oly törékeny, oly veszélyeztetett, egy sor olyan dolgot is elhagyunk, amelyekben az emberek biztonságot keresnek — a saját identitásunkra vonatkozó bizonytalanságunk támaszait is elhagyjuk. Szakadatlanul feltesszük a kérdést: „Kik vagyunk mi?” De mi azok vagyunk, akik feladják az identitás szokásos jeleit. Ezek vagyunk mi! Nem csoda, hogy gondjaink vannak! Ezt azért tesszük, hogy felfedjük minden ember valódi identitását és hivatását. Először is megmutatjuk, hogy minden emberi identitás ajándék. A magunk által kreált identitás soha sem felel meg annak, akik vagyunk. Minden apró identitás, amit ki tudunk magunknak sajtolni ebben a társadalomban, kevés-

nek bizonyul. Másodszor, megmutatjuk, hogy az emberi identitás nem véglegesen adott. Életünk egész története (a kezdetétől a végéig, és azon túl is) mutatja meg nekünk, kik is vagyunk.

Hadd világítsam meg ezt néhány egyszerű példával. Természetesen nem szándékozom a fogadalmak teljes körű teológiáját tárgyalni, csak néhány javaslatot mondanék, amelyek megmutatják, hogyan érintik a fogadalmak az emberi identitás kérdését.

Engedelmesség

Amikor a Domonkos Rendben fogadalmat teszünk, kezünket az előjáró kezébe tesszük és engedelmességet ígérünk. Feltételezem, hogy minden közösségünkben valamiféle megrendülés történik, amikor önmagunkat testvérünk vagy nővérünk kezébe helyezzük, és azt mondjuk: „Itt vagyok; küldj engem, ahová akarsz.”

Erik Erikson az identitást úgy definiálja, mint „egy érzést, hogy otthon vagyunk testünkben, annak tudását, hogy hová megyünk, egy belső azonosulást azzal a megbecsüléssel, amit azoktól kapunk, akik fontosak nekünk”.² Igen, az engedelmesség szépen kisöpri belőlünk azt az érzést, hogy tudjuk, hová megyünk. Megadatik nekünk az a fenséges szabadság, hogy ne tudjuk, merre tartunk. A szerzetes olyan ember, aki megszabadult a tehertől, hogy karriert csináljon.

A karrier egyik módja annak, hogy az emberek életük történetét elmondva futó képet nyerjenek arról, hogy kicsodák ők. A karrier, azon szerencsések számára, akiknek van, életük színtereinek sorba rendezését, felépítését jelenti, amint felfelé kúsznak a létrán, legyen az egy egyetem, vagy a hadsereg terén. Nálunk nincsen ilyesmi. Bár megválaszthatnak minket egy bizonyos hivatal betöltésére, mi nem haladunk a létrán. Amikor 1966. szeptember 29-én fogadalmat tettem, a karrierem véget ért. Testvér vagyok, és mindig is csak testvér tudok lenni.

Az engedelmesség fogadalma minden lehetséges karrier adta identitáson túlra visz bennünket, és így meghalad minden identitást, amit mi magunknak valaha is megkonstruálhatnánk. Olyan önazonosság felé mutat, amely nyitott mindazok számára, akiknek élete sehová sem tart, akik soha nem csinálnak karriert, akik soha nem töltenek be állást, nem mennek át semmiféle vizsgán, vagy sohasem sikeresek. Lemondásunk a karierről annak a jele, hogy minden emberi élet végső soron igenis tart valahová, még akkor is, amikor egészen úgy tűnik, hogy zsákutcába érkezett, mert Isten az, aki mindannyiunkat hűségesen hív az életre.

²Idézi Theodore Zeldin:
*An Intimate History
of Humanity.*
London, 1995, 380.

Tisztaság

Valójában talán azért olyan nehéz élni a tisztaság fogadalmát, mert önazonosságunkat nagyon sok tekintetben érinti.

A legtöbb ember számára önazonosságának az a legalapvetőbb jele, hogy van egy másik személy, akinek az életében ő központi szerepet tölt be: férj, feleség vagy partner. Ez a mi életünkben hiányzik. Bár én is szerethetek sok embert, akik viszonzszerethetnek engem, mégsem határozhatom meg magam egy ilyen kapcsolatból kiindulva. Ez olyan űr, olyan hiány vagy veszteség, amelyet nem hi-

szem, hogy lehetséges lenne másként gyümölcsözően megélni, mint úgy, hogy életünk mélyen az imádságból táplálkozik.

Az egyik legfájdalmasabb dolog, legalábbis számomra az, hogy lemondunk a saját gyermekekről. Némely társadalomban ez azt jelenti, hogy az embert sohasem fogadják el férfiként. Emlékszem egy frissen felszentelt pap mély lehangoltságára, aki egy edinburgh-i konventbe ment misézni; amikor végre ajtót nyitott egy nővér, ránézett és így szólt: „Ó, ön az, atya! Egy férfire számítottam.”

Eszembe juttat ez egy amerikai testvért is, akinek jámbor ír szokás szerint az egyik neve Mária volt. Ez a testvér egy alkalommal azon méltatlankodott, hogy a mai világ mennyire tele van mindenféle különc és perverz alakokkal. Az egyik testvér, letéve kezéből az újságot, azt válaszolta neki: „Ugyan már, miért gondolod, hogy te olyan normális vagy? Máriának hívnak és szoknyát viselsz.”

Elhagyjuk szüleinket, testvéreinket, az egész meghatározó emberi kapcsolatrendszer, mely nevet és helyet ad valakinek a világban.

A polgárháború ideje alatt ellátogattam Angolába. Soha nem fogom elfelejteni a testvérek és nővérek jelöltjeivel való találkozást a fővárosban, Luandában. A város körüli háborús zavargások elszigetelték őket családjuktól, és komoly erkölcsi dilemmával kellett szembenézniük. Megpróbáljanak-e átjutni a háborús övezeten, hogy megkeressék családjukat, és a nehéz időkben támogassák őket, vagy pedig maradjanak a Rendben? A mély törzsi és családi érzületű afrikaiak számára ez szörnyű helyzet volt. Soha nem fogom elfelejteni azt a fiatal nővért, aki felállt és azt mondta: „Hagyjátok a halottakra, hadd temessék el halottaikat; nekünk maradnunk kell, hogy az Evangéliumot hirdessük.”

A mi életünk tehát hatalmas hiánnyal, egy úrral van megjelölve. Ez a hiány, ez az úr azonban értelmetlen mindaddig, míg végül örömmel nem éljük meg, mint egy szerelmi történet részét, mely minden ember életének mély misztériuma. Vagy úgy éljük meg szenvedélyesen, mint az Isten szeretetének jelét, mely minden embert a teljes életre hív, vagy meddő marad és gyümölcstelen.

Szegénység

A szegénység fogadalma természetesen lehatol annak a mélyébe, ami az embereknek a globális piac világában identitást ad. Lemondás ez arról a státuszról, amely a bevétellel és az adás-vétel képességével jár együtt. A szegénység arra hív bennünket, hogy az ellentmondás jele legyünk a pénz kultúrájában. Igaz, gyakran nem teszünk eleget ennek a meghívásnak. Ahogy ezeket a szavakat magasan a Tiberis fölött fekvő, óriási, több évszázados Santa Sabina kolostorunkban papírra vetem, a folyóparton egy apró, összetakolt viskót látok, melyben egy egész család lakik. Épp a mosott ruhát teregetik. Ha esik az eső vagy megárad a folyó, a víz elsodorja a „házukat”. Nézem őket és belepirulok, ha arra gondolok, hogyan láthatnak ők minket.

Utazásaim során azonban mindenhol találtam olyan férfi és női szerzetesközösségeket, akik osztoznak a szegények életében; akik

élő jelei annak, hogy egyetlen emberi élet sincs arra rendelve, hogy egy szemétdombon fejeződjék be, és hogy minden ember rendelkezik az istengyermekség méltóságával.

Minden fogadalmunkban azt látjuk, hogyan hagyjuk magunk mögött az emberi identitás valamely oszlopát. Feladjuk a megszokott dolgokat, melyektől identitásunkat kapjuk, feladjuk azt, hogy fontosak vagyunk, hogy az életünk tart valahová. Nem csoda tehát, hogy elbizonytalanodunk önazonosságunkat illetően. De szabadságunk talán éppen arra szól, hogy ne is foglalkozzunk azzal, hogy kik vagyunk. Sokkal inkább az kellene, hogy érdekeljen bennünket: ki az Isten.

Húsvét reggelén Péter és a szeretett tanítvány az üres sírhoz futott. Péter csak a veszteséget látja, a test hiányát. A másik tanítvány a szeretet szemével néz: azt az úrt látja, amelyet betölt a Feltámadott jelenléte. Lehet, hogy látszólag a mi életünket is meghatározza a hiány és a veszteség, de azok, akik a szeretet szemével nézik ezt az úrt, látni fogják, ahogyan betölti a feltámadt Úr jelenléte.

Nem akarok kizárólagosan csak a mi szerzetesi hivatásunkról beszélni. Minden hivatás — orvosoké, tanároké, szociális munkásoké stb. — arról az emberi hivatásról beszél, amely válaszol Istennek az Ő országába való meghívásra. A mi hivatásunk sajátossága, hogy ezt az egyetemes rendeltetést azáltal mutatja meg, hogy minden más identitáson túllép. A *Vita Consecrata* című apostoli buzdítás bennünket „eszkatologikus jeleknek” nevez, és ez valóban így helyes. Tetszik is nekem. Nem lenne szép, ha útlevelünk „foglalkozás” című rubrikájába azt írhatnánk: „eszkatologikus jel”? Valaki azonban azzal érvelhetne, hogy valójában a házasság az igazi eszkatologikus jel, még sokkal inkább, mint a szerzetesi életforma. A házasság a szeretetben való felemésztődés, az emberi lélek szabattja, amikor két ember megpihen az egymás iránti kölcsönös szeretetben. Ez jelzi számunkra Isten Országát, amely után vágyakozunk. Mi, szerzetesek, talán a megtett út jelei vagyunk, míg a házasságban élők a végcélé.

A fejlődés ökológiája

Próbáltam meghatározást adni arról, hogy mi is a szerzetesi identitás. A meghatározás kissé ellentmondásosnak tűnik, hiszen úgy definiál bennünket, mint aki feladja az identitást abban a formájában, ahogyan a társadalom azt elfogadja. Itt azonban nem állhatunk meg, bármennyire is szeretnénk. Társadalmunkban, mely ellenségesen áll az emberi hivatás gondolatához, kevésnek bizonyul egy szép definíció. Olyan ez, mintha a kihalással fenyegetett tigriseket azzal vigasztalnánk, hogy egy szép definíciót adunk tigris mivoltukról.

A világpiac által létrehozott emberi sivatagban szükségünk van olyan környezet kiépítésére, melyben a szerzetesek fejlődhetnek, az életformánk virágozhat, és meghívássá válhatunk mindenki számára arra, hogy az Úr útján járjon. A különféle szerzetesrendek és kongregációk éppen ilyen környezetet kínálnak. A mai világban megkísérthet bennünket a gondolat, hogy a szerzetesrendek olyanok, mint

az egymással versenyben álló multinacionális cégek: te mit vásárolsz, magas oktánszámú jezsuita benzint, vagy a környezetbarát, ólommentes ferenceset? Bennem sokkal inkább az a hasonlat él, hogy minden szerzetesi intézmény olyan, mint egy-egy mini ökoszisztéma, mely egy furcsa életforma fennmaradását és fejlődését szolgálja. Ahhoz, hogy a pillangó fejlődhessen, kevés egy jó definíció. Olyan ökológiai élettér kell, amely lehetővé teszi, hogy a hernyó kikeljen a petéből, a pillangó a bábból. Vannak pillangók, melyeknek csalánra, vízre, vagy esetleg valamilyen ritka növényre van szükségük ahhoz, hogy élhessenek. Más fajták csak juhok legelőjén élnek meg, mert birkabogyók nélkül nem létezhetnek. Minden kongregáció a maga módján más és más ökológiai életteret biztosít emberi mivoltunk egy-egy furcsa megélésére. Ellenállok a kísértésnek, hogy különféle rendjeink milyen típusú lepkére emlékeztetnek leginkább...

A szerzetesrend olyan, mint a környezet. A szerzetesi életet építeni olyan, mint rezervátumot létesíteni egy régi építkezési helyszínen. Ide bokrokat kell ültetni, amoda kis tavat kell ásni stb. Mire van a testvéreinknek és nővéreinknek szüksége a fejlődéshez azon az úton, melyen maguk mögött hagynak karriert, gazdagságot, státuszt és az életre szóló egyetlen társ biztonságát? Mire van szükségük ehhez a zarándokúthoz, mely a noviciátustól a sírig tart? Minden kongregációnak megvannak a maga követelményei, a maga sajátos ökoszisztémája, sajátos identitása.

Mindez mintha ellentmondáshoz vezetne: a szerzetesi identitást úgy határoztam meg, hogy az az identitás feladásával egyenlő, azzal, hogy magunk mögött hagyjuk a támaszokat és jeleket, melyekből az emberek identitásukat merítik. És a rendek és kongregációk mégis kínálnak identitást. Minden közösségnek megvan a maga stílusa. Ezért vannak azok a szörnyű viccek a villanykörtét cserélő jezsuitákról, ferencesekről és domonkosokról!

Az ellentmondás csak látszólagos. Minden kongregáció kínál identitást, de ez egy sajátos Krisztus-követés, a magunkról való elfeledkezés egy sajátos módja. Egy kármelita nem azért örül, hogy kármelita, mert ez státuszt ad neki, hanem mert épp a státuszról való lemondás egy sajátos lehetőségét kínálja. Örömet kell találnom a rendemben, történeteivel, szentjeivel, hagyományaival együtt, hogy növekedhessek a bátorságban, mellyel lemondok minderről, amit a társadalom fontosnak tart.

Ezért érzek nagy rokonszenvet azon fiatal szerzetesek iránt, akik rendjük tagjaként gyakran az identitás egyértelmű jeleit követelik. Az én korosztályom számára, akik erős katolikus és domonkos identitásban nőttünk fel, az igazi kihívás az volt, hogy elhagyjuk azokat a szimbólumokat (például a habitust), melyek elkülönítettek bennünket másoktól, és elmerüljünk a modern társadalomban, engedve, hogy a kételyei próbára tegyenek és kérdései elgondolkodtassanak.

Ez jó volt, és megvoltak a maga gyümölcsei. De azok a fiatalok, akik ma hozzánk belépnek, a modern társadalomnak a gyermekei, és e

kérdések születésüktől fogva kísérik őket. Gyakran másra, a szerzetesi közösséghez való tartozás egyértelmű jeleire van szükségük ahhoz, hogy ki tudjanak tartani ebben a nagyon sajátos emberi létmódban.

Egy utolsó megjegyzés: olyan közegre van szükségünk, mely személyes növekedésünket elősegíti. Arra vagyunk hivatva, hogy magunk mögött hagyjuk mindazt, amit a társadalom az identitás és státusz szimbólumainak tart. Ez azonban nem ment fel bennünket a nehézségek alól, melyek a felnőtt és felelősségteljes személlyé válóérés velejárói. Mindannyian ismerünk testvéreket, akik még drágább számítógépet szeretnének, miközben arra hivatkoznak, hogy a szegénység fogadalma felmenti őket a pénzügyek miatti aggályoktól.

A saját szemünkkel azt látjuk, hogy a családról, hatalomról, gazdagságról és a saját életünk fölötti döntésről való lemondás nem tesz bennünket gyáva nyulakká. A felnőttéérés azonban megköveteli, hogy kríziseken haladjunk át. Megtartanak-e akkor bennünket a közösségeink? Segítenek-e abban, hogy a halál e pillanatait az újjászületés pillanataiként éljük meg? Amikor egy idős szerzetest megkérdeztek, hogy mit csinálnak a monostorban, ezt válaszolta: „Ó, hát elesünk és felkelünk, elesünk és felkelünk, elesünk és felkelünk.” Olyan környezetre van szükségünk, ahol eleshetünk és felkelhetünk az Isten Országa felé vezető úton haladva.

Befejezés

Hadd fejezzem be azzal, hogy röviden összefoglalom az utat, amit ebben az előadásban bejártunk.

A nekem feltett kérdés a következő volt: Mi a szerzetesi identitás ma? Azzal válaszoltam, hogy ezt bele kell helyeznünk a társadalmi kontextusba, melyben az emberek többsége identitáskrízisben szenved. A világpiac eltöröl minden hivatástudatot, akár orvosról, papról vagy buszsofőről van is szó.

A szerzetesi élet értéke abban áll, hogy nagyon élénken fejezi ki minden ember közös sorsát. Hiszen minden ember abban fedezi fel identitását, hogy válaszol Isten hívására, mellyel az isteni életben való részesedésre hív bennünket. Arra kapunk meghívást, hogy ezt a hivatást radikális és sajátos módon éljük meg, azáltal, hogy minden olyan identitást magunk mögött hagyunk, ami a szívünket elhódíthatná. A többi hivatás, mint a házasság is, ennek az emberi sorsnak kínál alternatív megvalósulást.

Azonban arra a következtetésre jutottam, hogy nem elég egy szép definíciónál megállni. Ennél sokkal többre van szükségünk, hogy az úton előre haladhassunk. Minden szerzetesrendnek vagy kongregációnak olyan közeget kell kínálnia, ami ezt a haladásunkat elősegíti. És ha nem akarjuk, hogy a fogyasztói társadalom elszédítsen bennünket, ha egy ellenkultúra szigeteinek kell lennünk, akkor keményen kell dolgoznunk egy olyan közeg megépítésén, amelyben szerzetes testvéreink és nővéreink fejlődhetnek az Úr útján.

Petres E. Lúcia fordítása

A megszenteltség a bizánci hagyományban

KOCSIS FÜLÖP

1963-ban született Szege-
den. Görög katolikus szer-
zetes, 2008-ban szentelték
püspökké. A hajdúdorogi
egyházmegye megyéspüs-
pöke és a Miskolci Apostoli
Exarchátus ad nutum Sanc-
tae Sedis apostoli kormány-
zója. — Írása előadásként
elhangozott a Sapientia Szer-
zetesi Hittudományi Főis-
kolán 2009. április 25-én
„Megszenteltség az egy-
házi mozgalmakban és a
megszentelt élet új formái-
ban” címmel rendezett kon-
ferencián, melynek anyaga
a közeljövőben könyv alak-
ban is megjelenik a Főis-
kola kiadásában.

¹Vö. *A szent öregek
könyve. A szerzetesatyák
mondásainak ábécé
sorrendes gyűjteménye.*
(Szerk. és ford. Baán Ist-
ván.) Bizantinológiai Inté-
zeti Alapítvány, Budapest,
2001, 67., 184–185.

²Ez a gondolat újra és
újra visszatér a szerzetes
beöltöztetésének szertartá-
sában, vö. Denis
Guillaume (ed.): *Grand
Euchologie et*

A Keleti Egyházban a bizánci gyökerekből adódóan némileg másként
alakult az Istennek szentelt élet, mint Nyugaton. Például Keleten a
szerzetességben nem annyira élesen határolt kategória a hármas fo-
gadalomtétel: a szüzesség, szegénység, engedelmesség hármas
evangéliumi tanácsa. Természetesen nagyon erőteljesen jelen van
kezdettől fogva, de nem annyira megfogalmazott, strukturált mó-
don. Nem csak ez a három evangéliumi tanács a fő eleme az Isten-
nek szentelt életnek.

Emellett például — miként a bencésekénél is — hasonlóan hang-
súlyos elem a helyben maradás, illetve a közösséghez tartozás is.
Ennek pedig Keleten van egy szélsőségesebb válfaja, az úgyneve-
zett idegen élet, az idegenben való élet, mint az Istennek odaadott
életnek egy igen fontos eszköze. Mit jelent ez? Attól a pillanattól
fogva, amikor az ember vállalja az Istennek szenteltséget, amikor
odaad mindent, akkortól idegenné válik a világ számára. Ezt leg-
inkább valóságosan idegen környezetben tudja megélni, ahol nem
a barátai, nem a rokonai, nem az ismerősei veszik körbe, nem azok,
akik őt ismerik és elismerik, hanem ahol egy árva lélek lesz egy ide-
gen világban, ahol valóban egyetlen kapaszkodója marad csak, az
Isten. Az aszkézisnek ez egy igen sajátos és igen nehezen megél-
hető része, de amikor az ember teljes odaadottságot szeretne nyújt-
tani az Istennek, akkor végül ezzel is számolnia kell. Hiszen a szer-
zetes meghal az evilági életnek örökre. Az egyik apophtegma¹
beszél arról, hogy Arszeniosz atyának meghalt egy rokona, aki igen
gazdag patrícus volt, nagy vagyonnal rendelkezett. Értesítették,
hogy nincs senki más örökös, tehát az egész vagyon őt illeti, men-
jen és vegye át az örökséget. Ő azonban visszaüzent, hogy szerze-
tesként él, és nem tart igényt az örökségre. A szerzetes testvérei is
bízatták, hogy ne hagyja veszni ezt a vagyont, hiszen fel tudják be-
lőle újítani a rendházat, szegényeket tudnak belőle támogatni, se-
gíteni. Sok jól lehet majd tenni vele, menjen csak el, és vegye át az
örökséget. Erre ő azt felelte: én már hamarabb meghaltam, engem
nem illet örökség. Halott vagyok ennek a világnak.

A szerzetes teljesen meghal a világnak, minden polgári követ-
kezményeivel együtt.² Ennek az idegen életnek van egy másik ked-
ves, ezt jellemző apophtegmája. Egy idős atyáról jegyezték fel,³ aki
már sok évtizedet élt a közösségben, és nagyon bántotta, hogy ő lett

Arkhieratikon. Parma,
1992, 778–806.

³Pinufius abbáról van szó,
akinek történetét

Cassianus a *De institutis
coenobiorum* című művé-
ben beszéli el; vö.

Joannes Cassianus: *A
keleti szerzetesek szabá-
lyai.* (Ford. Simon Árkád.)

Pannonhalma — Tihany,
1999, 67–68.

„a tekintélyes atya”. Mindenki hozzá ment a monostorban, min-
denki őt akarta látni, lelki tanácsokat kérni tőle, hiszen ő volt az, aki
elért az életszentségnek erre a magas fokára. Úgy érezte, hogy ez
már szemben áll azzal, amit vállalni akart, ezért fogta magát, útra
kelt, elment egészen messzire az egyiptomi sivatagba. Ott bekopo-
gott egy másik monostorba, ahol közölte, szerzetes szeretne lenni.
A szerzetesek nem ismerték őt, kérdezték: „Most akarsz szerzetes
lenni, mikor az egész életedet világi örömeinkben töltötted?” Először
nem is akarták engedni, de ő állhatatosan kitartott. Ez a hivatásnak
egy fontos próbatétele, hogy nem engedik be rögtön a monostorba a
jelöltet, hanem ott kell állnia a kapuban napokig, talán hetekig is, s
hogyha kitart az elhatározásában, hogy be akar lépni a közösségbe,
akkor esetleg beengedik. A próbát kiállta az öreg szerzetes, és végül
befogadták. De mindig csak megaláztatásban volt része, hiszen nem
értékelték sokra, hogy öreg korára gondolja meg magát, és be akar
lépni a rendbe. Ám ő éppen erre vágyott.

Az apophtegma kedves sajátossága szerint a történet folytató-
dik, mégpedig az egyik alkalommal a régi monostorból arra jártak
szerzetesek, keresték az eltűnt atyát, az öreg sztarcet, meg is talál-
ták, megismerték, és nagy lelkendezéssel köszöntötték, egyben el-
mondták a többieknek, hogy kit is fogadtak maguk közé. Ennyire
fontos volt ennek az atyának, hogy idegenként éljen, hogy legyen
megvetett, legyen elszakított az emberi kapcsolatoktól. Tehát a szer-
zetesi életnek ez is nagyon fontos eleme.

**Lemondás, aszkézis,
virrasztás**

Visszatérve a szerzetesi elemekhez, fogadalmakhoz, látnunk kell,
hogy a lemondás nagyon-nagyon hangsúlyos. Mondhatjuk azt,
hogy ez az önsanyargatás, azaz lemondás az ismert hármas foga-
dalomban: a szüzességben, szegénységben, engedelmisségben
ugyanúgy jelen van. Lemondás a családról, a szexualitásról, a saját
vagyonról, és ami a legnehezebb lemondás: a saját akaratról, ami
az engedelmisséget jelenti. Ezt megéli a keleti szerzetes is, és még
hozzátesz más lemondásszerű küzdelmeket is. Ilyen természetesen
az aszkézis is, ami ugyancsak nagyon hangsúlyos a keleti szerzete-
seknél. Természetes, hogy a nyugati rendekben hasonlóan fontos,
hiszen egy gyökérről fakadnak, tehát kétségtelen, hogy nem lehet
szétválasztani a kettőt.

Az idegen élet mellett a virrasztás ugyancsak a lemondás fontos
része. A szerzetes vállalja a fáradságot, a testi küzdelmeket, azért,
hogy a lélek minél tisztultabban közelíthessen az Istenhez. Hasonló
aszketikus eszköz a csönd, amely a beszédre való lemondást je-
lenti. Ezek nyilván nem olyan elemek, amelyek elkülönítik a keleti
és nyugati szerzetességet, hisz egyképp jelen vannak a szerzete-
ségben mindenütt. Arra kívántam rámutatni csupán, hogy ezek is
hasonlóan hangsúlyos elemei a szerzetesi életnek, mint ahogy a
hármas fogadalom, az engedelmisség, szegénység és szüzesség.

Látjuk tehát, hogy nem annyira strukturált a lelki élet, a szerze-
tesi fölfogás Keleten, mint Nyugaton. Van, aki az egyik és van, aki

⁴Vö. *A szent öregek*
könyve, i. m. 327.

a másik elemet hangsúlyozza jobban. Az imént említett idős atyának az életpéldája azt mutatja, hogy ő ennek az idegen életnek a nagy hőse. Van, aki a bűtnek a nagy hőse, van, aki a testi tisztaságnak, amikor hihetetlen aszketikus gyakorlatokat vállal annak érdekében, hogy megőrizze a tisztaságot, és megtisztítsa a testét. Bizonyosan ismerős Sziszoész atya esete,⁴ aki a virrasztásnak akart a bajnoka lenni, és kikötötte magát egy sziklához azért, hogy ne tudjon elaludni egyáltalán. És akkor — a történet szerint — jött egy angyal, aki leoldotta őt, és azt mondta, hogy többet ilyet ne tegyen. Ezek a fajta bajnoki cselekedetek tehát nem mindig a legszentebb embereknek a tettei. Mégis hangsúlyos a küzdelem, a lelki harc.

Nem is pusztán a rossz ellen, nem csak a kísértések, nem csak a gonosz támadásai ellen. Markánsan jelen van a lelki életben a gondolatokkal való küzdelem, és nagyon hangsúlyos a szenvedélyekkel való küzdelem is. A szenvedélyek mintegy az emberi természetnek fájdalmas velejárói a bűn következtében. De nem föltétlenül a bűnök ellen küzd a szerzetes, amikor a szenvedélyek ellen harcol, hanem szeretné megszerezni a szenvedélytelenséget, a szenvedélymentességet. Ebben nagyon hasonlít a távol-keleti szerzetesség szenvedély-felfogásához is. Mert a szenvedély-mentesség eredményezi azt a lelkiállapotot, azt a megtisztult, átszellemült belső békét, amelyben az ember úgy érzi, eljutott arra a pontra, amikor már nem ehhez a világhoz tartozik. Minél megtisztultabb, annál közelebbi kapcsolatban van az Istennel.

**Küzdelem
a gondolatokkal**

A küzdelmek terén említenünk kell még a gondolatokkal való harcot, amely nem feltétlenül a rossz gondolatokkal szembeni viaskodást jelenti csak. Az imádkozó azt próbálja elérni, hogy a gondolatok ne vigyék el a figyelmét az egyetlen lényegesről, az Istentről, az Ő jelenlétéről. Az imádságban szeretne megszabadulni, megtisztulni a jó és rossz gondolatoktól egyaránt. Ismerjük jól az imaéletben azt a pontot, amikor az ember az imádságban szeretne minél mélyebbre jutni, minél mélyebben önmagába szállni, és a „belső szobában” (vö. Mt 6,6) megtalálni az Istennel való egyesülést. Ekkor a jó gondolatok is akadályt jelenthetnek. Az imádság során az emberben nemcsak rossz gondolatok vannak, hanem nagyon jó gondolatok is születnek. Prédikációs gondolatok, teológiai összefüggések fölismerése, bibliai tanítások megértése és egyéb fontos lelki meglátások. A belső ima idején ezeket éppen úgy el kell tudni hagyni, mint a rossz gondolatokat. Nem szabad figyelni rájuk, főként nem lejegyzetelni, elraktározni. Könnyen megkísért, hogy leírd, s később vissza akarjak térni rá. Ez sem egyéb, mint egyfajta támadás a belső mélységbe jutással szemben. Küzdeni kell a jó vagy jónak tűnő részletekkel szemben is ahhoz, hogy az ember eljusson az egyetlen igazi lényeghez, az Istennel való egyesüléshez.

Most már az imádságról beszélünk, ami a szerzetes lételeme. Voltaképpen nem azért mond le a világról, hogy a szerzetesi eszmét megvalósítsa, nem azért küzd, nem azért fordul el mindentől, amit

a világ kínál, hogy az életszentség magas fokára jusson. Sokat írnak erről az atyák, hogy éppen e ponton lehet elvéteni az igazi célt. Egyesek hihetetlen aszketikus teljesítményre képesek, és mégsem találják meg azt, ami valójában az Istennek szentelt életet, az Isten-nel való egységet jelenti.

**„Élek, de már nem én,
hanem Krisztus él
bennem...”**

Ez az egységre találás nemcsak egyfajta találkozás, ölelés az Isten és az ember között, hanem az Istennel való valóságos egyesülés, azaz Isten élete bennünk, vagyis átistenülés. Ez a cél. „Élek, de már nem én, hanem Krisztus él bennem” (Gal 2,20). Az életem eltűnik, és az Isten élete kezd élni bennem. Ez az átistenülés, amely voltaképpen a keresztény élet célja, és nem csak a szerzetesek számára fenn-tartott különleges lehetőség. Hiszen Krisztus is azért jött, hogy el-vezessen bennünket az átistenülésre. „Ő maga emberré lett, hogy istenivé tegyen bennünket.”⁵ Néha félünk kimondani Szent Atanáz-nak ezt a meglepő és meghökkentő gondolatát: „Át kell istenülnünk. Az Isten élete kell, hogy éljen bennünk.” És ezek az imént említett küzdelmi pályák, elhatározások mind-mind csak eszközök abban, hogy az ember az átistenülésben minél előbbre jusson, minél inkább átjárja életét az isteni élet, az Isten kegyelme. Ez jelenti a szerzetes számára a halált: meghalok önmagamnak, hogy egyedül az Isten-nek éljek. Tehát nemcsak egy-két dologról mondok le az Istenért, hanem mindenről — már amennyire csak lehetséges.

⁵Nagy Szent Athanáz: Az ige emberré válásáról. In: Szent Athanasziosz művei. (Szerk. Vanyó László.) Ókeresztény Írók 13, Szent István Társulat, Budapest, 1991, 159.

Hadd említsek egy példát. A Keleti Egyházban április 24-én tart-juk szentéletű csodatevő Erzsébet anyánk tiszteletét. A zsolozsmá-jában az utrenye⁶ egyik tropárjában ezt imádkozzuk: — „Isten ir-galmát önsanyargatásokkal magadhoz akartad édesgetni, és olaj élvezésétől gyermekkorod óta tartózkodtál, a szenvedés vállalásá-ban kedvedet lelted, Szentéletű.”⁷ Egy apróságot emelek ki: „az olaj élvezésétől gyermekkorod óta tartózkodtál”. Hihetetlennek, talán mosolyogtatónak is tűnő aszketikus teljesítmény: gyermekkorától fogva nem fogyaszt olajt. Hadd tegyek mellé egy másik, még meg-hökkentőbb példát. Pakhomiosz még fiatal korában húsvétkor, a nagy imádság után elkészítette lelkiatyjának az ételt, a húsvéti la-komát. A salátát sóval és olajjal ízesítette, hiszen a nagy ünnep miatt fölmentés van az olajra és a borra. Az idős atya elkezdte enni az ételt, de aztán sírva fakadt és azt mondta: „Az én Krisztusom meg-halt értem, én pedig sót és olajat is tegyek a salátámra?” Nyilván szokatlan számunkra, mégis látnunk kell, hogy ott, a szerzetesség hajnalán — mondhatnám így: a köldökénél — valóban radikálisan mindent el akartak hagyni. Az olajtól való tartózkodás egyébként szépen megmaradt a Keleti Egyházban, ahol vannak napok, amikor szabad olajat fogyasztani, s vannak, amikor nem. A liturgikus könyv mindig jelzi, mikor van fölmentés olajra.

⁶Az utrenye a laudesnek megfelelő reggeli istentisz-telet a bizánci egyházban.

⁷Tropár a hajnali szolgálat kánonjának negyedik ódájából, *Méneá*, 4, Nyíregyháza, 2006, 356.

„Isten irgalmát önsa-nyargatásokkal magad-hoz akartad édesgetni.”

De térjünk vissza Szentéletű Erzsébet zsolozsma-szövegéhez. A kis tropár szövegből nem a gyermekkori olajtól tartózkodás a lé-nyeg, hanem a sor eleje: „Isten irgalmát önsanyargatásokkal ma-gadhoz akartad édesgetni.” Tehát az önsanyargatást azért vállalja,

azért tesz meg érte mindent, hogy az Isten irgalmát — az eleoszt, mely egyben kegyelem és irgalom is — elnyerhesse. Ha ehhez hozzávesszük a kegyelemtan minden mélységét, akkor az isteni erő, az isteni jelenlét és az isteni segítség is, minden benne van ebben az irgalomban. Tehát az Isten irgalmát akarta Erzsébet a gyakorlattal, önsanyargatással magához édesgetni. Mert édes az isteni irgalom. És a küzdelmeken, az aszkézisen, a megpróbáltatáson, a virasztásokon, mindenén keresztül az ember ehhez az édes isteni irgalomhoz juthat el. Hogy ne riasszon el bennünket ez a fajta szélsőségesnek, és talán életidegennek tűnő szerzetesi eszmény, ezért idéztem fel ezt az imádságot, ezt a tropárt, hogy lássuk jól, mi az igazi cél. Tehát az odaadott életnek, a lemondott életnek ez a végső eredménye és célja. Hogy az Isten édes közelsége töltsen el az embert, az ember életét. Hogy ez mennyire nem életidegen, azt a kezdeti szerzetesi és a teológiai irodalom is jól ábrázolja.

**A szerzetesi életben
a paradicsomi élet
jelenik meg**

⁶Vö. Nagy Szent Athanáz:
Szent Antal élete. In:
A III–IV. század szentjei.
(Szerk. Vanyó László.)
Jel Kiadó, Budapest,
1999, 62–63.

Tehát Szent Atanáz, alexandriai püspök — aki maga nem volt ugyan szerzetes, de igen nagyra értékelte ezt az eszményt és megírta a szerzetes-irodalom első gyöngyszemét, a Szent Antal életét — azt mondja, hogy az igaz természet szerinti élet jelenik meg ebben a lemondó, szerzetesi életben.⁸ Tehát nem tagadja meg az életet, nem természetellenes, hanem az igazi élet jelenik meg benne. Az a természetes élet, az a természet, amit az Isten a teremtéskor az embernek adott. Tehát paradicsomi élet az, ami a szerzetesi életben megjelenik. A paradicsomi állapotban az ember a maga természetének megfelelően élt, és ezt keresi a szerzetesi életben, amely megadhatja neki, hogy visszatall az igaz természet szerinti élethez. Ezt a mindennél édesebb, paradicsomi életet találja meg a szerzetes. Kívülről úgy tűnik, hogy gyötri magát, könnyekkel teli az élete, az egészsége tönkre megy akár. De ez csak a külső, mert a belső, az igazi világban az Isten közelségének, az Istennel való egyesülésnek eredményeképpen a Paradicsomban találja magát.

Szerzetesek és világiak

A megszentelt élet kapcsán szándékosan beszéltem hosszan a szerzetességről. A Keleti Egyház szemléletében ugyanis a megszentelt életet azonos a szerzetességgel. Nincsen más lelki intézmény, nem ismeri a mozgalmakat, nem ismeri a különböző lelkiségeket. Minden egyes monostornak megvan a maga lelkisége. Többnyire az éppen vezető posztón lévő igumennek vagy sztarecnek a lelkülete befolyásolja a közösség lelki irányát, illetve az adott monostor alapítója. Hol ez kap nagyobb hangsúlyt, hol az. A megszentelt élet ebben a szoros értelemben maga a szerzetesség. És amikor a nem szerzetesek keresik a megszentelt életet, a megszentelődést, akkor azt ők is a monostorban találják meg. Fölkeresik a szerzeteseket, velük élnek, imádkoznak néhány napot, hetet, úgy élnek, mint ők, és aztán visszamennek a világba. De a megszentelt életet a szerzetesi elzártágban találják meg, abból, mint egy forrásból merítenek. S nem is pusztán a látogatás, a monostorban töltött idő jelent töltekezést, melyből egy ideig élni lehet. Maga a tudat, hogy vannak szer-

zetesek, akik ott a szigeten, az elzárt kolostorban imádkoznak, az Istenhez közel kerülnek, már ez a mi életünkre megerősítően hat.

Hadd mondjak egy egészen kiesőnek tűnő példát Csontváry Kosztka Tivadarról. Amikor elzarándokolt a Szentföldre, több évet töltött ott, és egy táviratot adott föl II. Ferenc József császárnak: „Ne féljen, van remény, találkoztam az Istennel”. Olyan élménye volt a Szentföldön, mely neki akkora erőt adott, hogy úgy érezte, ezt a császárral kell tudatnia, a császáron keresztül pedig az egész világ számára nyilvánvaló lesz, hogy nincsen semmi baj. Találkozott az Istennel, van remény. Hasonlót él meg minden szerzetes, rátalál az Isten közelségére, megtapasztalja annak édességét, és az abból fakadó erőt. S valamiképpen ezt a világban élő emberek is megérik, megértik, fölfogják, megélik. Ez az Istennek szentelt életnek a helye a Keleti Egyházban. És mindazok, akik szeretnének megszentelődni — ki milyen fokban képes rá —, próbálnak bekapcsolódni ebbe az életbe. Természetesen vissza kell menni a világba, el kell látni a családot, a munkát, de maga a szerzeteseknek a léte már segíti, munkálja ezt a megszentelődést bennük.

**Minden ember
átistenülésre törekszik**

Am lépjünk tovább egy gondolattal, nehogy azt véljük, hogy a Keleti Egyházban csak a szerzetesek a szentek, másoknak meg annyi jut, amennyi, egy-két hét a megszentelődésből. A szentségre törekvés természetes minden embernek célkitűzése. Szent Bazil atyánk, amikor megírta az életszabályokat, akkor nem szerzeteseknek, hanem keresztényeknek szánta a tanítását. A keresztény életéről ír, amikor az életszabályokat megfogalmazza tanítás formájában. Tehát voltaképpen minden ember erre az átistenülésre törekszik, erre a teljes, igazi, természet szerinti életre — hogy Szent Atanáz szavait használjuk. Hogy ki milyen fokban éri ezt el, az nem az életállapotától függ. A szerzetes azonban ezt a szentségre törekvést intézményesült keretek között éli meg. Fogadalmánál fogva — vagy a keleti egyházi szóhasználata szerint: a szerzetessé szentelésénél fogva — adja oda az életét, és mintegy intézményesült keretek között törekszik az életszentségre. Szinte azt mondhatjuk, hogy a világi és szerzetesi szentségre törekvés között csupán az intézményi keret jelent különbséget. De óriási különbség: szentség. Keleten a szerzetességet a szentségek közé sorolják. Itt megint azt látjuk, melyről az elején is szó volt, hogy a Keleti Egyház gondolkodása nem annyira szigorúan strukturált. Nincs a szentségeknek száműző meghatározása. Nem ritkán szerepel ugyan a hét szentséget említése, de ez inkább nyugati hatás.⁹ A szerzetességet is szentségnek tartják. De szentségnek veszik például a húsvéti pászkát is. Nem a megszentelt eledeleket nevezik szentségnek, de azzal az örömmel, amellyel részesül a húsvéti feltámadásban a megszentelt életből, úgy éli meg, hogy olyan hatalmas kegyelmeket nyer az anyagon keresztül, hogy azt mintegy szentségnek tekinti. Szentségnek vehető a januári nagy vízszentelés is. Hatalmas pompával, évente egyszer megüli rendkívüli szertartás ez, mely az anyagot

⁹Vö. Robert Hotz: *Sakramente — im Wechselspiel zwischen Ost und West*. Köln, 1979, 266–282; John Meyendorff: *A bizánci teológia. Történelmi irányzatok és tantételek*. (Ford. Jeviczki Ferenc.) Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, Budapest, 2006, 288–290.

¹⁰Tropár a hajnali szolgáltnak a szent tiszteletére írt első kánonjából (VIII. óda), *Ménea*, 4, 350.

**Az imádság
kiemelt szerepe**

megáldva az egész világot megszenteli. Tehát nem olyan rendszerezett beosztású, nem olyan strukturált a keleti teológia, mint amit mi ismerünk Nyugaton. Ilyen értelemben a szerzetesi élet is szentségnek számít. Ez az, amit nem lehet összekeverni a hétköznapi élettel, a társadalmi élettel. Mert ha viszont szentség, akkor megszentelt, elkülönített, és teljesen az Istennek van szentelve. Nos, akkor mi marad a világban élő embereknek? Az imádság. Ez a szerzetesi életnek is a legfőbb mozgatója, a csúcsa, mélye, forrása, célja. És ez az imádság természetesen ott van jelen minden ember életében, vagy legalábbis ennek lehetősége. Az imádságra törekvés Keleten szoros kapcsolatban áll a szerzetességgel. Talán éppen emiatt lehetséges, hogy a keleti ember, a világban élő keleti ember többet imádkozik a nyugati világban élő társánál. Hogy ez valóban így van-e, nem tudom, nem néztem utána, de ez az érzésem. Például a zsoltárok imádkozása markánsan jelen van a világban lévő emberek imaéletében. A Zsoltárok könyve sok esetben világi embereknek is állandó imakönyv. Ehhez természetesen jó volna visszatérnünk nekünk is, és magam is, a magyarországi Keleti Katolikus Egyháznak felelőseként sokat szeretnék tenni ennek érdekében. A szerzetesek jól tudják, mennyire igaz, amit a Szentírás mond: a zsoltárok imádkozása édesebb, mint a méz. Az április 23-án ünnepelt Szent Györgyöt vértanú reggeli utrenyében imádkozzuk az egyik tropárban: „Jertek, gyűjtsünk össze énekeket, mint jó illatú virágokat, az Isten ihlette zsoltáros könyv paradicsomkertjéből. Kössünk belőle gyönyörű koszorút a vértanúnak, Szent Györgynek...”¹⁰ „Gyűjtsünk össze énekeket, mint jó illatú virágokat, — gyönyörű költői kép: — az Isten ihlette zsoltáros könyv paradicsomkertjéből.” A Zsoltároskönyvet második paradicsomkertnek tartja, amiből össze lehet szedegetni a virágokat, az énekeket, hogy kössünk belőle koszorút, s ezzel köszönthessük Szent György vértanút.

Tehát tudja az imádkozó ember, hogy a Zsoltároskönyvben megtalálja a paradicsomot, ami a második paradicsomkert. Megint itt találjuk magunkat, hogy ez a szerzetesi imádságnak is az alapja. Hiszen a zsoltárokból indult el minden. Amikor még nem volt összeállított zsolozsma, a zsoltárok szabták meg az imarendet. Napi tizenkettőt kellett elmondani, vagy ötvenet, vagy esetleg még többet, akár mind a százötvenet. A zsoltárok imádkozása a szerzetesi imának is az alapja, és a világban élő ember imaéletének egyaránt. A világban élő ember is a zsoltárok és az imádság által keresi a megszentelődést.

Ezen kívül természetesen az egész egyház minden eszközével is, melyek szintén ezt a megszentelődést szolgálják. Ezek a szentelmények — s itt most a nyugati egyház terminológiáját használjuk —, melyekkel meg akarjuk szentelni hétköznapijainkat. Megszenteljük a házat, a szőlőt, gyümölcsöt, virágokat, kenyeret stb. Ezt nyújtja az egyház, hogy minden tevékenységével megszentelje a világot. Nem szükséges külön megszentelt életet vállalni a világban élők-

¹¹Egyiptomi Mária első
fenntartott életrajzát
Szoferoniosz Jeruzsálemi
pátriárka írta meg
(*Patrologia Graeca* 87,
3697–3725). Ennek a bio-
gráfiának átdolgozott vál-
tozata jelent meg magya-
rul több fordításban is:
*Egyiptomi Mária és Re-
mete Szent Onúfriosz.*
(Ford. Krasznai Judit és
Tóth Péter.) Terebint,
Budapest, 1998; Lakatos
László: *Ünnepi könyv a
bizánci egyház liturgikus
évéhez.* Nyíregyháza,
1997, 809–823.

¹²Vö. *A szent öregek
könyve*, i. m. 214–215.

Szerzetessé váló megtérők

nek, mert az egyház kínálja a megszenteltséget minden gyermeké-
nek. Minél jobban bekapcsolódik valaki az egyházba, annál inkább
részesül ebből a megszenteltségből. Annyi igaz, hogy ez mégiscsak
a szerzeteseknek adatik meg a legteljesebben. Ez a magyarázata
annak, hogy a Keleti Egyház gondolkodásában a kimagasló csúcsot
a szerzetesség jelenti. Amikor történetek szólnak egyes emberek
megtéréséről, annak csaknem mindig az a vége, hogy az illető szer-
zetessé is válik. Egyiptomi Mária, aki nagyon bűnös életet élt, és el-
ment Jeruzsálembe, nem tudott belépni a templomba, az ajtónál va-
lamilyen erő megakadályozta. Ez annyira megrendítette, hogy
bűnbánatot tartott, megtért, és remetévé lett.¹¹ Vagy Makarioszal
találkozott egy pogány pap, és Makariosz annyira kedvesen beszélt
vele, hogy ez őt teljesen meghatotta, megalázkodott, megvallotta
bűneit, megtért és ő is szerzetessé lett.¹² Szinte minden ilyen beszá-
molónak ez a vége.

Hadd álljon még itt egy kedves történetet a végén. Az egyik női
kolostorba, be akartak hatolni a rablók. Amíg zárandokok jártak ki-
be, addig be lehetett jutni, de utána már nem, hisz bezárták a kapu-
kat. A rablók töprengtek, hogyan juthatnának be. Ekkor azt mondta
a rablóvezér, hogy majd ő egyszerű szerzetesnek vagy zárandoknak
tetteti magát, és így majd beengedik a kolostorba. Bekopogott, és
kinyitották neki a kaput. Azt mondta: Egyszerű, szegény zárandok
vagyok, szeretném, ha betérhetnék. Természetesen nagy örömmel
befogadták, és szóltak mindenkinek, hogy milyen rendkívüli láto-
gatójuk érkezett. Mindenki látni akarta, hogy részesülhessen ebből
a kegyelemből — mert ugye, a zárandokban Krisztust fogadják — és
el is halmozták mindennel. Megetették, szobát készítettek neki, lá-
bát megmosták, ellátták minden jóval. Amikor az egyik beteg nővér
meghallotta, hogy itt van egy szentéletű zárandok, kérte, hogy leg-
alább a lábvizéből vigyenek fel neki. És csodák csodája, a lábvizé-
től meggyógyult a nővér! Mindezek láttán a zárandok, vagyis a
rabló lelkében megérintve megtért. Megtérítette a többi banditát,
és mind a tizenketten szerzetessé lettek. Ez tehát a csúcs, hogy szer-
zetessé válik. Semmit vissza nem vonva és nem elvéve belőle, telje-
sen átadja magát az Úrnak. Ez a Keleti Egyházban — az én ismere-
teim és meglátásom szerint — a megszentelt élet, a teljesen átadott,
a teljesen odaadott élet, amely megadatik, hála Istennek, sokaknak,
az Isten kegyelméből. Ebből részesülhet mindenki a maga odaadá-
sának a mértéke szerint.

A megszentelt élet egy mai formája a gyakorlatban

VERSEGI BEÁTA-MÁRIA

A Nyolc Boldogság Katolikus Közösség

A szerző a Nyolc Boldogság Katolikus Közösség tagja, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Gyakorlati Teológia Tanszékének oktatója. Legutóbbi írását 2009. 5. számunkban közzé tettük. — Írása előadásként elhangzott a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán 2009. április 25-én „Megszenteltség az egyházi mozgalmakban és a megszentelt élet új formáiban” címmel rendezett konferencián, melynek anyaga a közeljövőben könyv alakban is megjelenik a Főiskola kiadásában.

A Nyolc Boldogság Közösség 1973-ban született Dél-Franciaországban. A közösséget sok más, a hatvanas-hetvenes években született közösséggel együtt a II. Vatikáni zsinatot követő egyházi megújulás gyümölcseinek tekinthetjük. Az elmúlt években a Laikusok Pápai Tanácsának volt a feladata, hogy a pártfogó püspökök mellett ezen új közösségeket befogadja, sajátos karizmájukat tanulmányozza és segítse őket a fejlődésben, az egyházi integrációban.

A Nyolc Boldogság Közösség jogi és szervezeti átalakulását éli, az egyház megfelelő szerveivel való párbeszéd és útkeresés után ez év októberében fog átalakulni hívek egyházmegyei jogú hivatalos társulatává, azzal a céllal, hogy a megszentelt élet új lelki családját hozza létre.

Ebben a rövid írásban nem célozom az átalakulás jogi és szervezeti vetületét kifejtetni, sokkal inkább a lelkiség néhány lényeges pontját szeretném kiemelni. A jogi és szervezeti átalakulást röviden úgy foglalhatjuk össze, hogy a közösség a Laikusok Pápai Tanácsának fennhatósága alól átkerül a Megszentelt Élet Intézményei és Apostoli Élet Társaságai Kongregációjának fennhatósága alá. E lelki család tagjai az egyház által elismert megszentelt életű testvérek és papok (klerikus ág), megszentelt életű nővérek (nővér ág), valamint a közösség lelki-sége iránt elkötelezett laikusok, házaspárok és egyedülállók (laikus ág). E három ág együtt alkotja a lelki családot, osztoznak az apostoli munkában, a liturgiában, a képzésben, ugyanakkor a laikusok anyagi autonómiával rendelkeznek. Az ágak közötti *communio* biztosító az egyes ágak vezetőiből álló tanács, illetve a lelki család elnökének személye, akinek feladata az ágak együttműködésének elősegítése.

Isten zarándok népe

¹Közösség
Szabályzata 2§.

„Isten népének lenni” — ez a Nyolc Boldogság Közösség alapvető, alapító tapasztalta. „A Közösség tagjai különböző életállapotú hívők egy közösséget alkotva, mely megjeleníti Isten népét annak egységében és a hivatások különbözőségében” — olvashatjuk az 1998-as szabályzatban.¹

Az alapítók a közösség születését a személyesen és közösségben megélt új pünkösdi tapasztalathoz kötik, mely többeket a felnőttkori megtérésre és hitük megújulására vezetett. Az alapítók kis csoportja úgy értelmezte magát, mint Istennek szentelt népet, amely

arra hivatott, hogy választ adjon Isten egyetlen hívására, az Evangélium szerint való életre. Az alapító tagok saját maguk tapasztalták meg a *Lumen Gentium* egyházzól szóló dogmatikai konstitúció igazságát, miszerint Istennek úgy tetszett, hogy „az embereket ne egyenként, minden társas kapcsolatot kizárásával szentelje meg, és üdvözítse, hanem néppé tegye őket, mely Őt igazságban megismeri és szentül szolgálja”.² Akik előtte nem voltak nép, önmagukat Isten által megtalált, a Lélek által közösséggé formált népnek tudhatták (vö. Oz 2,26; Róm 9,25).

Az Isten népe fogalomnak különböző értelmezési körei voltak, vannak a Nyolc Boldogság Közösség történetében. Ezek az értelmezési körök megfelelnek az egyház II. Vatikáni zsinaton, illetve zsinat utáni Isten népe fogalommal kapcsolatos megnyilatkozásainak.

A Nyolc Boldogság Közösség alapításának pillanatában egy ökumenikus közösség volt, tagjai között voltak protestánsok és katolikusok egyaránt. E közösség identitását jól leírta az Isten népe fogalom, amint a *Lumen Gentium* konstitúció is igen tágra értelmezi az Isten népe fogalmát, amikor kitágítja azt a katolikus keresztények csoportjára, arról beszélve, hogy milyen kapcsolatban állnak a nem katolikus keresztények, illetve a nem keresztények az egyházzal.

Az alapító közösség tagjai fokozatosan közeledtek a Katolikus Egyházhoz, és vágyakoztak a szentségekkel való életre. Főként az eucharisztikus Jézus vonzotta őket, míg nem kérték felvételüket a Katolikus Egyházba. A közösség tagjai számára az Isten népe fogalom értelmezési köre ezzel együtt változott. Az Isten népe második jelentéstartalma azt fejezte ki, hogy az Istennek-szenteltség és kiválasztottság a szentséggel való életben bontakozik ki.

1978. november 18. (a Szent Péter és Szent Pál bazilikák felszentelésének ünnepe) jelentős dátum a Közösség életében. Robert Coffy, pártfogó püspök, állandó diakónussá szenteli az alapítót, és az egyedülálló közöl egyesek, akik Istennek szentelt cölibátusra kaptak meghívást, a püspök kezébe tett fogadalom által Istennek szentelik magukat. A fogadalmakat a pártfogó püspök fogadja, és ugyanő támogatja, sőt kéri, hogy azok, akik Isten Országáért vállalják a szüzességet, a fogadalom letételekor öltsek magukra a megszentelt élet jeleként a habitust. Isten népe harmadik jelentéstartalma: az életállapotok közössége — olyan közösség, amelyben megszületik a megszentelt cölibátus, illetve a szolgálati papság karizmája.

Isten népe negyedik jelentéstartalma: „A megszentelt élet új lelki családja” jogi kategória, amely jogilag is stabilizálja az egyes életállapotokat. A közösség laikus státusza átalakul és a megszentelt élet intézményévé válik.

Az Isten népe fogalom az előbbieken felvázolt összefüggésben alapkategóriája a „megszenteltségnek” abban az értelemben is, hogy Isten nem egyenként akar megszentelni bennünket, hanem közösségben, valamint jogi értelemben is alapkategória az Isten népe fogalom: a „megszentelt élet egy bizonyos családja” Istennek

azon népe, amely egy közös hivatást, küldetést, egy adott elismerést és jogrendet kapott az egyházon belül.

Az Isten népe fogalom nemcsak a közösség fejlődéstörténetét írja le jól, hanem megjelöli lelkiségét és az egyházban betöltött küldetését is.

Az életállapotok communiója, komplementaritása

Amikor az egyes életállapotokról gondolkozunk, gazdagító lehet, ha odafigyelünk a többi életállapothoz való viszonyukra. Így nyílik meg a lehetőség arra, hogy az egyes életállapotok komplementaritását és egymást gazdagító voltát felfedezzük és elmélyítsük.

Amikor ráébredünk az életállapotok komplementaritásából fakadó gazdagságra és ajándékokra, és e szerint rendezzük az életünket, csodálatos termékenységgel leszünk a tanúi. Valóságosan megtapasztaljuk, hogy kölcsönösen ajándékok vagyunk egymás számára. Nem csupán praktikus szinten, hanem emberségünk alapjait érintve. A komplementaritás jó értelemben kölcsönös szembesítést, figyelemztetést, kihívást is jelent.

Tudjuk, hogy az létezésre valamennyi keresztény meg van hívva. Vajon a szerzetesek minden lelki feltékenység nélkül, a laikusok pedig félénkség nélkül merik-e állítani, hogy a laikusok is megvannak hívva a szívét, lelkét, testet átalakító közvetlen istenkapcsolatra és teljes lényük Istennek való odaadására, 'odaszentelésére'?

Amikor ráérzünk az életállapotok komplementaritására, akkor nem gyártunk felesleges lelki ideológiákat a megszentelt életről, amely mögött biztonságban meghúzódhatunk, és azt mondhatjuk, azért a szerzetesek mégiscsak felsőbbrendűek.

Közösségünkben az életállapotok egységét igyekszünk megélni. A kezdetektől tapasztaljuk, hogy az egyes életállapotok hogyan segíthetik egymást, emlékeztetve a másikat sajátos hivatására.

Mi az, amivel a házások gazdagítják a megszentelt életűeket? A házások azáltal, hogy szentségi módon élnek meg jegyesi szeretetüket és hűségüket, emlékeztetnek a megszentelt életűeket arra az alapvető emberi valóságra, hogy arra teremtetünk, hogy egész lényünkkel szeressünk, hogy emberi szeretetünk úgy bontakozik ki, ha nemcsak gyermeki módon, hanem jegyesi, atyai illetve anyai módon is képessé válunk a szeretetre. A házások sajátos kegyelmi javakat kommunikálnak a megszentelt cölibátusban élők felé, ez a felismerés tükröződik a *Papi élet és szolgálat direktóriumában*, amikor arról beszél, hogy a „Völegény-Krisztussal való közösség miatt a szolgáló papság is — Krisztus által, Krisztussal és Krisztusban — a megváltó szeretetnek arra a misztériumára alapszik, melyben a keresztények házassága részesedik”.³

A megszentelt életű azáltal gazdagítja a házásokat, hogy az emberi egzisztencia, az emberi szeretet végső távlatait kutatva várja az Eljövendőt, Jézust, aki közeleg.

Azok a laikus egyedülállók, akik még nem köteleződtek el, vagy nem tudnak elköteleződni⁴ egy életállapotban, ugyanúgy, mint az özvegyek, részesülnek a fent említett kegyelmi ajándékokból. Ők

³Kléruskongregáció:

A papi szolgálat és élet direktóriuma, lásd: <http://www.plebania.net>.

⁴„Azok számára, akik természetes család nélkül élnek, szélesebbre kell támaszkodni az egyház, e nagyobb család kapuit, amely szinte megtestesül az egyházmegyei plébániai családban, a »bázisoknak« nevezett egyházi közösségekben és az apostolkodó mozgalmakban. E földön senki sem él család nélkül, az egyház ugyanis mindenkinek — elsősorban azoknak, akik »fáradoznak és megvannak terelve« (vö. Mt 11,28) — otthona és családja.” *Familiaris Consortio* 85. In: II. János Pápa megnyilatkozásai, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest, 2005.

maguk pedig szintén gazdagítják a Közösség lelki családját, nagylelkű és érdek nélküli elkötelezett Krisztus-követésük révén.

A komplementaritás annak valóságát is jelenti, hogy nem a megszentelt életű vagy a pap az, aki éli a lelkiséget, és ebből részesülnek a laikusok, hanem ugyanazt a lelkiséget éljük laikusként, papként, megszentelt életűként.

A következő pontokban a lelkiség néhány alapeleme kerül bemutatásra.

Szentlélekben való élet

⁵Vö. Szárovi Szent Szerafim élete és tanítása. (Összeáll. és ford. Hidász Ferenc.) Nyolc Boldogság Katolikus Közösség, Homokkomárom, 1996.

„A keresztény élet célja a Szentlélek megszerzése” — mondja Szárovi Szent Szerafim Motovilovval folytatott beszélgetésében.⁵ A Szentlélekben való élet nem érzelmi átélés csupán, hanem az Isten akaratával való egyesülés garanciája. Ugyanakkor ahhoz, hogy életünket egyre inkább a Szentlélek vezetésének rendeljük alá, nélkülözhetetlen, hogy szívünk, emberségünk legmélyén megérintődjünk, megrendüljünk Isten jósága, szeretete, irgalma előtt. Csak így történhet meg, hogy nem leszünk elegek többé önmagunknak, hanem egyszemélyesen ráutalva érezzük magunkat Istenre. Istennek nem a műveinket kell bemutatnunk, hanem a „dicséret áldozatát” (Zsolt 50,14), azt a művet, amelyet Ő munkált ki bennünk a Lélek által, hiszen csak ilyen módon építhetjük Isten Országát.

A Szentlélekben való élet nem azonosítható egyszeri vagy akár ismétlődő karizmatikus imatapasztalattal, bár ezek a jelenségek kísérhetik és megerősíthetik a Lélekben való életet. A Szentlélek az, aki megtanít bennünket mindenre (Jn 14,26) és elvezet bennünket a teljes igazságra (Jn 16,13), leginkább a folyamatos megtérést és megújulást munkálja bennünk. Lisieux-i Szent Teréz nővéréhez, Céline-hez írt levelében tanít minket, hogy soha ne keseredjünk el, legyen bátorságunk mindig újrakezdeni: „Céline, talán azt hiszed majd, hogy mindig megteszem, amiről beszélek. Ó nem! Nem mindig vagyok hűséges, de sohasem csüggedek, Jézus karjára bízom magam. A kis harmatcsepp még beljebb húzódik a mezők Virágának kertjébe, s ott megtalálja mindazt, amit elvesztett, sőt sokkal többet” (1893. július 18.).⁶

A Szentlélekben való élet jelenti azt a készséget is, hogy végső értelmét kutassuk a teremtet valóságoknak. Vagyis ne ragadjunk le annál, amit látunk, tapasztalunk, akár a munkánkban, akár a másokkal és önmagunkkal való kapcsolatunkban, hanem merjük a megtapasztalható valóságot az üdvösségtörténet részeként szemlélni és értelmezni.

„Az imádságot — mely számtalan formát ölthet — a legkiválóbb eszköznek tekintjük a Lélek olajának megszerzéséhez, az Atyával való baráti párbeszéd során.”⁷ Elismerjük Szent Pállal, hogy még azt sem tudjuk, miképpen kell imádkozni, ugyanakkor vele együtt valljuk, hogy a Lélek segítségünkre jön az imádságban (vö. Róm 8,26). Az imádság, még mielőtt szavakban testet öltene, nem más, mint ráhangolódás a bennünk élő, sóhajtozó Lélekre, hiszen a szóbeli imádság — ahogy

⁶Vö. A szeretet rejtekében. Lisieux-i Szent Teréz levelei nővéréhez, Céline-hez. (Ford. Erdő Zsuzsa.) Sarutlan Kármelita Nővérek — Szent Gellért Kiadó, Budapest, 2007.

⁷Vö. Nyolc Boldogság Katolikus Közösség: Élet Könyve 19. Kézirat.

Sienai Szent Katalin tanítja — sohasem végezhető belső ima nélkül.⁸ A személyes ima, a közösen végzett liturgia és ezek forrása és csúcsa, az Eucharisztia ünneplése az az esemény, amikor az Ég és a Föld összeér, és mi, imádkozó emberek megállhatunk e kettő találkozásában. Ilyen módon lehet az imádság kapu, mely által belépünk, belehelyeződünk személyesen és közösségileg is Isten Országába, mely már köztünk van, és egyben eljövendő is.

A Lélekben való élet indít a közbenjárásra. A közbenjáró ima érintheti életünknek, embertársaink életének legapróbb részleteit, szükségleteit, ugyanakkor fontos, hogy közbenjárásunk a Lélek által Jézus szándékaira legyen hangolva: „a közbenjárás elsősorban azt jelenti, hogy egyesülünk Jézussal, aki az Egyetlen Közbenjáró”.⁹

Az üdvösségtörténet egységes szemlélete jól megvilágítja a Közösség közbenjáró imájának fő szándékait: Jézus második eljövételét várjuk, imádkozunk az evangelizáció műveiért, hivatásokért az egyház számára, a keresztények egységéért és az első szövetség népéért.

A Szentlélek (*Vinculum Caritatis*) arra indít, hogy híddá váljunk és a kiengesztelődés műveit mozdítsuk elő.

„Tábor hegy” a Húsvét titkában való részesedés

¹⁰Efraim testvér:

A szántóföldek már

megértek az aratásra.

Egy új közösség szívé-

ben. (Ford. Csaba Ildikó.)

Nyolc Boldogság Katoli-

kus Közösség, Péli földi-

Szentkereszt, 1992, 62.

Efraim, az alapító egy 1974-ben megélt lelki élményét osztja meg *A szántóföldek már megértek az aratásra* című könyvében, s ez a lelki tapasztalat lett az alapja a Közösség első szabályzatának, valamint a lelkiségnek: „Az első tapasztalat, ami szó szoros értelmében a szívembe véssődött, ragyogó fény volt: a Tábor hegye, Jézus színéváltozása. Isten azt kérte a Közösségtől, hogy változzunk át Vele együtt a dicsőségben és osztozzunk szenvedésében. A Kálvária és a három kereszt rávetődött a Táboron álló három személy képére. Egyszerre jelent meg a Júda törzsből való győzedelmes és vigasztaló Oroszlán, és az emberek bűneit sirató Áldozati Bárány.”¹⁰

A Tábor hegyi jelentben Húsvét titkát elővételezik és szemlélik a tanítványok, méghozzá a maga teljességében: Krisztus keresztségét és feltámadását egyszerre. Húsvét titkában a keresztség szentsége révén részesülünk, a szentségek vétele pedig megújítja, elmélyíti Krisztus életében való részvételünket. A Nyolc Boldogság Közösség tagjainak hivatása, hogy szemléljék a Tábor hegyi jelenetet, és azonosuljanak a Tábor hegyi Krisztus alakjával, érzületével: hogy legkülönbözőbb élethelyzeteiket a kereszt és feltámadás kettős titkának egységében éljék meg és e szerint alakítsák.

A bibliai boldogságok pedig zarándokutunk sarokkövei, melyek által aprópénzre válthatjuk elköteleződésünket, és megnyílhatunk Krisztus gyógyító és átalakító szeretetére, a Szentlélekre. Hiszen a bibliai boldogságok embere a Szentlélek működése által érezheti és tudhatja magát már most valóban boldognak, azáltal, hogy a Húsvét titka őbenne aktualizálódik. A Boldogságok útja által juthatunk el a Krisztussal és önmagával egységre jutott ember, a húsvéti-ember alakjához.

Eucharisztikus élet, Szentségimádás

Megtapasztaltuk a Feltámadott valóságos, élő Jelenlétét a megszentelt kenyérben és borban, és ez a tapasztalat ébresztette fel születő Kö-

zösségünkben a vágyat, hogy hagyja magát az egyház szívébe vezetni. Az eucharisztikus Jézus nemcsak a közösséget alapító protestáns tagokra volt életüket megrendítő, megváltoztató hatással, hanem az alapítás óta valamennyi közösségi tagra. Többek megtérésélménye, meghívása kifejezetten az Eucharisziához, a Szentségimádáshoz kötődik. Közösségi életünk forrása és csúcsa az Eucharisztia megünneplése, s ezen ünneplés folytatása a kitett Oltáriszentség imáadásában. Az Eucharisztia elmélyíti szívünkben a teljesség iránti vágyat, egészen az örök menyegzőig. A táplálék, amelyet Isten várakozásunk betöltéséhez ad, méltán viseli az „angyalok eledele” nevet. Az Eucharisztia a mennyei haza felé tartó szegény zárándokok kenyere.¹¹

¹¹Vö. *Élet Könyve* 8.

Az Eucharisztia az egység kenyere is, mivel egy kenyér és egy test vagyunk sokan, hiszen mindnyájan egy kenyérből részesültünk (vö. 1Kor 10,17). Azon túl, hogy az Eucharisztia egységet teremt az emberek között és az egység munkásaivá alakít, mindenekelőtt Krisztus testének élő tagjaivá tesz bennünket. Már most a feltámadott, örök életünket tápláljuk az Eucharisztia vétele által.

Aki az Úr hívó szavára felmegy a szent hegyre, az imádás hegyére, egyre jobban meg fog éhezni Istenre. Amint a II. Vatikáni zsinat tanítja, az ember „az önmagáról való lemondás ajándékában találhatja meg magát”.¹² A szentségimádás tehát, mint az Istennek való teljes önátadás egy formája, minden ember életének alapszükséglete és végső beteljesedése kellene, hogy legyen. Isten vágya megelőzte az emberét, amidőn jelenvalóvá tette magát a megtestesülés, a megváltó halál és a Feltámadás által, majd pedig megérinthetővé, láthatóvá és ehetővé az Eucharisztia misztériumában.

¹²GS 24.

Az egyház folyamatosan az Oltáriszentségben jelen lévő Úrra szegezi tekintetét, így vele együtt fedezhetjük fel benne Isten szeretetének teljes kinyilatkoztatását,¹³ hogy Vianney Szent Jánossal együtt kiáltsuk: „Ott van Isten! Ott van Isten!”¹⁴

¹³EE 1.

¹⁴Vö. *Élet Könyve* 25.

Az Eucharisztia szemlélése nem csupán passzív magatartást igényel, hanem arra indít, hogy saját életünk váljon eucharisztikus áldozattá.

Várakozni az Eljövendőre

Mind a Szentlélekben való élet, mind az eucharisztikus élet, a napi szentmise és szentségimádás a végső dolgok felé fordítja tekintetünket. Az Eucharisztia csillapítja éhségünket, és egyben ébren tartja a vágyat, hogy egykor színről színre láthassuk Jézust, aki egyedül képes betölteni és felülmúlni minden emberi szív vágyát. A megszentelt életűek hivatásához alapvetően hozzátartozik a vágyakozás arra, hogy egyszer Jézus legyen minden mindenben. II. János Pál írja a *Vita Consecrata* apostoli buzdításában: „Azokban az embereken, akik életüket Krisztusnak szentelték, élnie kell a vágynak, hogy találkozhassanak vele, s végleg és örökké vele maradhassanak. Innen az epedő vágyakozás, innen a törekvés, »hogy elmerüljenek a szeretet tüzeiben, mely bennük ég, és nem más, mint a Szentlélek maga« (Szentháromság-ról nevezett Boldog Erzsébet), ez a várakozás és törekvés az ajándékoktól

¹⁵Vita Consecrata 26.

*erősödik, melyeket az Úr szívesen ad azoknak, akik az odafönt valókat keresik (vö. Kol 3,1)."*¹⁵

¹⁶Vö. Közösség Szabályzata 95§.

A megszentelt életű személyek azáltal, hogy még szorosabban kötelezik el magukat azon életforma mellett, amelyet Krisztus élt a világban, jelei lesznek Isten eljövendő Országá elsőbrendűségének e világ valóságával szemben. A jel szerep azzal a küldetéssel is felruházza őket, hogy láthatóvá tegyék valamennyi keresztény hívását, ami nem más, mint engedni, hogy Isten a jegyesévé tegyen, Izajás szavai szerint: „Teremtőd fog veled frigyre lépni” (Iz 62,5).¹⁶

Az eszkatológikus irányultság nem millenarista utópiát, vagy semmittevést jelent, hanem a keresztény realizmus része, mely tudatában van annak, hogy ebben a világban nincs maradandó városunk (vö. Zsid 13,14). Az Úrra való várakozás nem csupán az imádság lelkiületét járja át, nem marad a templom csendes mélyén és nem oldódik fel az ebből a világból való elvágyódás érzésében. Az eszkatológikus lelkiület, lendület átjárja a testvéri életet, az evangelizációt, az együttérzés szolgálatát, mert mindezekben — a testvéri életben épp úgy, mint és apostoli munkában — a Szentlélek mindent megújító jelenléte által Isten Országának megnyilvánulásait kívánjuk szolgálni, előkészíteni.

Zárásgondolatok

Az Egyiptomból kiszabadított embercsoport, Izrael, a negyvenéves pusztai vándorlása alatt vált Isten népévé. A saját identitással nem rendelkező csoport hittel elindult a Vörös-tengeren át, Isten ígéretében bízva. Tapasztalta Isten értelmet meghaladó gondoskodását, mikor mannával táplálta őket a pusztában. Törvényt kapott, ami az életet szolgálja; hűtlenné vált, de Isten mindvégig hű maradt népének tett ígéreteihez. A választott nép a zarándokúton ébredt identitására, ott a pusztában, ahol Isten vele együtt járt és a szívére beszélt (vö. Kiv 34; Oz 2,16).

A Nyolc Boldogság Közösség immár harminchat éve zarándokol, és kezdi megtanulni, mint nép és mint közösség, ki is valójában, de ami ennél is fontosabb: egyre inkább felfedezi, milyen az élő Istennel élni, Ővele, aki létbe hívta, megáldotta, megszentelte és gondoskodik róla.

Egy fiatal, zarándokútját járó közösség nem hivatkozhat nagy szent elődeire. Ugyanakkor a Szűzanya és a szentek példáját követve rendkívül fontos, hogy tagjai Krisztusra tekintsenek, a Lélek által folyamatosan párbeszédet keressenek a népe körében zarándokló, élő Istennel, és a közösség önértelmezését az Istennel való párbeszéd révén a hit fényében alakítsák.

RÓNAY LÁSZLÓ

„Lehagyottak”

Naplójegyzetek Sík Sándorról

Június 12.

1937-ben született Budapesten. Irodalomtörténész, a Vigilia szerkesztőbizottságának tagja. Legutóbbi írását 2009. 8. számunkban közöltük.

Áttanulmányozva a legújabb magyar irodalomtörténetet, fájó szívvel döbbsentem rá, hogy ifjúságom egyik irányítója, Sík Sándor kimaradt belőle. És nemcsak ő, hanem az az ideál is, amelyet életében ő képviselt a legmagasabb színvonalon. Igaz, ez az ideál mintha egyre távolodnék mai világunktól. Vasadi Péter *Kenyeret adtál...* című esszéjét egyik elmélkedésének címe (*Elfáradtak a keresztények?*) sok mindent megsejtet korunk szellemi állapotáról. Még inkább a következő írás (*A szenteket megölik, ugye?*), amelynek befejezése megragadó szépséggel ábrázolja a „halhatatlan” Roger Schutzot. Reá tekintve — ahogy Vasadi írja — „eltöltött valami, amit könnyen és szívesen tévesztettem össze a kegyelemmel”. A kegyelem jelenlétének ékesszóló bizonyítéka volt Sík Sándor is, amint legendás óráit tartotta Szegeden, ahogy Krisztustól bekerítve végigsietett a rendház folyosóján, vagy láztól cserepes ajakkal immáron némán idézte az Úr imáját.

Helye van az imádságnak a lírában? A magyarban biztos. A kezdeteknél az *Ómagyar Mária-siralom* a bizonyítéka, de ha csak a 18. és a 19-be áthajló lírai termést olvassuk, számtalan versbe foglalt imádsággal szembesülhetünk, amelyek Jézushoz, Szűz Máriához, a szentekhez és az ünnepnapokhoz kötődnek, s mi volna más nemzeti himnuszunk, mint megrendítő imádság? Az imádság, a téma bizonyára kötöttséget is jelentett: nem engedte a romantikus szélsőségeket, s irányt szabott a személyiség érzésvilága megjelenítésének. Az egyházhoz való szoros kötődés, a Krisztus szerint való életforma lemondást követel a költőtől, de megajándékozta a célítás bizonyosságával. Sík Sándor így kezdi az egyházzal írt ódáját: „Anyánkat énekeljük, / Akinek kebeléről le nem téphet semmi, / Akinek csókja fogadott a földön, / Akinek kebelén akarunk elpihenni.”

A Nap volt költészetének korai jelképe: a kegyelem vakító világossága, amelyet az emberek tekintetében és a természetben is érzékelt. Ez adta a biztonságát. Ez tette erőssé és kitartóvá azokkal a támadásokkal, lekicsinyléssel szemben, amely a hitét megvalló költőknek mindenkor osztályrésze azoktól, akik felvilágosultaknak gondolják magukat. Neki is jutott lekezelő bírálat Karinthy Frigyesztől. Sík átértézte az eszmények nélkül élő világ öntudatos ürességét, amelyet a sivatag képében ábrázolt, megrajzolva ellentétét is: „Ásít a sivatag. / Ezer álnok álmos szemével / Gúnyosan hunyorog a homokóceán. / Állok a porhullámok közepén. / A két karom ma-

gasra tárva, / Az ég felé, az ég felé. / És égő szemmel és égő szívvel / Nézek, szembe a Nappal" (*Szembe a Nappal*).

Szanin volt annak az orosz regénynek a címe, amely ezt a képet inspirálta. Később Gorkij egyik elbeszélésének hőse szívét tépi ki, hogy annak fényénél vezesse ki népét a sötétségből. Mutatis mutandis ez a szándék irányította Sík Sándort is, aki a holdra feltétkintve ugyancsak távoli üzenetet kottázott le (*Holdsugár, Este*).

Harsányi Lajos, a modern katolikus költészet indítója talán azért nem futotta ki tehetségét, mert papi hivatása elszólította az irodalmi központoktól, magányosan igyekezett felcsigázni képzeletét, amely sokszor túlságosan elrugaszkodott a valóságtól. Síknak szerencséje volt. Kiváló társakra talált rendjében, amely az ő tanáréveiben egyik fénykorát élte, szellemi színvonalát például Schütz Antal vagy Balanyi György jelezte. Ösztönző közege lett a *Zászlónk*, majd az *Élet* köre, ahol Prohászka bűvkörébe került. Családját sosem hanyagolta el, mindig nagy-nagy szeretettel írt édesanyjáról, rendszeresen találkozott testvéreivel, s nagyobb családjára talált előbb gimnáziumi, majd egyetemi tanítványaiban, s otthonát adta a magyar irodalom, amelynek kiváló ismerője, lelkes magyarázója volt a „Nagyfiúk” között: „Ó fiúk! / Imádjuk együtt a megfoghatatlant / A Költeményben, az égő bokorban, / És adjuk át magunkat áhitattal, / Saru-megoldva a titoknak: / Hogy ily magas és ilyen mély az Ember.”

Hogyne tett volna óriási hatást mindenkori tanítványaira egy tanár, aki ekkora lelkesedéssel olvassa Zrínyit! (Remek monográfiát írt róla, tele kitűnő stilisztikai megfigyelésekkel.) Hogyne keltett volna szenzációt a *Zászlónk* körében. *A torony kürtöse*, a kor hevesen támadott katolicizmusának riadója, amelyet egy temesvári esten Kosztolányi is megdicsért. Mindez azonban csak kerete volt egy mélyen hívő, szerzetesi életérzésnek: a kis dolgokból a Végtelenre következtető, annak bizonyosságában és biztonságos közegében elnyugvó magatartásnak: „És ha száll a délután, / Utak magánya hívogatja lábam. / Füzes őszi partokon / Futó Dunának ballagok nyomában. / Fejehajtva ballagok, / S ismeretlen dallamok / Mély orgonái zsongadoznak / Én ismeretlen énem csarnokában. // Árva cellám négyfala, / Nincs másom a világon, / És a deszkás ablakon / Egy zöld cserép virágom, / S lombon át és üvegen / Egy parányi kék egem: / De térdrehúzó ámulattal / Az újszülött kis Végtelent imádom” (*Dunapart és cella*).

Az imádságos, elmélkedésre készítő közeg bensőséges megjelenítése végigkíséri líráját, s egyik legszebb verses imádsága, a *Krisztus mindenfelől* ösztönzője is. Többször számot vetett kétségével, vajon pontosan értelmezi-e Krisztus hívását. Ott a helye a refektóriumban, ahol a párolgó levest szolgálják fel? Nem kellene a rendalapítót követnie, „Napfénytelen utcák közé, / Sápadtka rongyosoknak vinni Kátét / És Ábécét és embermeleget?” Fontos, költészete beszédmódjára érvényes gondolatot fogalmazott meg a maga számára: „A kerge-seknek kell a szó: / Az össze-visszarugdosott / Mostoha bárányoknak / Serege sír vagy sírni se tud már / Pásztor után!...” (*Jól van ez így?*).

Itt kereshetjük áttetsző, sokszor naivnak érzett kifejezésmódjának magyarázatát. Megmosolyogták, olykor lenézően legyintettek, mondván: elmaradt a modernségtől, egyszerűsége leszállítja költészete értékét. Tévedés. Tudatos választása volt ez, apostoli mozdulat: útra kelt és küldője kívánsága szerint *mindenkinek* hirdette az ígét, a hiteles, érthető szavak ígézetében. Azokat az eszményeket foglalta verseibe, amelyek ma hiányoznak életünkben, s gőgösen, magabízón azt hirdetjük, nincs is szükségünk rájuk. Velük együtt számúzzuk Sík Sándort is, hiszen az apostolokhoz hasonlóan esetleg lelkiismeret-vizsgálatra készítetne, ami fölöttébb kellemetlen lehet. Sík Sándor az a költő, akinek kicsinységében rejlik a nagysága. Közülünk való ember, lényeglátásra nevel, s a lényeg közelében mindenkihez hasonlóan elakad szava, s épp ezzel az egyszerűségével tanít beszélni és érezni. Desiderius Desiderii Erasmusról írt verse juthat eszünkbe. A rotterdami bölcs ennyit mondott utolszor: „Én édes Istenem!” (A név Trencsényi-Waldapfel Imrét rejti.)

Néha felvetem magamnak a kérdést: a Szentírás és az egyházatyák mellett kik lehettek költészete ösztönzői. Nagyon nehéz válaszolni, hiszen említi ugyan Maeterlincket, Racine-t, Verlaine-t, Rilket, Kosztolányi „hangulat-verseit”, de ezek formaválasztását befolyásolták. Nyilván kapott ösztönzéseket első komoly tanulmányának hőseitől, Mindszenty Gedeontól, de nála sokkal jelentékenyebb költő, arról nem is szólva, hogy bámulatosan széles ismeretei szinte a világirodalmat és a lelkeségi irodalmat is átfogták (elég csak a legendás „Sík-Schütz” szemelvényeit és imádságait végiglapozni). Adytól persze tanult, elsősorban némelyik képe hatott rá. Ady különben is felszabadító hatást gyakorolt kora költészetére. Prohászka hasonlóan befolyásolta kora vallásos irodalmát is, a *Kultúra és terrorban* kifejtett irodalmi elvei azonban nem tántorították el Síkot saját irodalmi elveitől, amelyek inkább arra ösztönözték, hogy kibékítse az ellentéteket és mindenre nyitott maradjon. Ezért írhatott majdnem egyforma beleérzéssel Adyról és Prohászkaról, s ezért nyomatékosította, hogy a Teremtő elképzeléseit leképezni vágyó igazi irodalomban a bűnnek is megvan a helye és szerepe.

Gárdonyi, Ady, Prohászka című könyve harmadik szereplőjétől azonban elsajátította a feloldás képességét. Gárdonyi egyik kedves írója volt, azonosulni tudott a műalkotásaiban kifejeződő szeretettel és jószággal, amely oly magával ragadó hitelességgel nyilatkozik meg például *Az én falum* elbeszéléseiben. Jól tudta, hogy hatásának és népszerűségének titka, hogy a jóság és szeretet küldötte ő is: „Az Isten küld, testvéreim, tinéktek / Hogy sugarai eleven tüztét, / Amik Arcáról a szívembe égtek, / Sugározzam csendesen szerteszét / A testvéreknek, kik az éjben járnak. / Az Isten küldött szentjánosbogárnak.”

Június 13.

Égzengés hallik távolról. Ez az év szerencsétlenül alakul. Szegény embert az ág is húzza. Tegnap a Sík Sándorról írtak után Clara Haskil

előadásában Mozart legszebb zongoraversenyeit hallgattam. Véletlen, hogy Mozart zenéje valami különös erővel visszhangzik Szabó Lőrincnél? Halála előtt egy évvel Sík is verset írt róla, a *Mozart, hegedűversenyt*: „Mozart hegedűverseny, / Ojsztrah játszik Stradivariusan. / Alázd meg magad szeleburdi versem, / Némulj imára szám. // Egy pillantás az emberarc mögé / Egy dobbanás az emberszíven át... / Ember, a szépség a hazád! / Te nem lehetsz az ördögé. // Csak egy pillantás, befelé, magadra, / Ahol e percben bűg a végtelen, / Még egy szívdobbanás, és megjelen / Lelked vásznán a boldog Isten arca.”

Nemeshegyi Péter *Fecskeszemmel* című tanulmánykötetében újra-olvastam *Mozart varázsa* című vallomását, amely először a Vigiliában jelent meg. Ennek egyik gondolata Sík versének befejezését juttatta eszembe: „Mozart egész életében, jó értelemben, gyermek maradt. Tudott sírni, keservesen, mint a gyerekek, de gyorsan meg is vigasztalódott, mint a gyerekek. Csodálkozunk, amikor például a tragikus D-moll zongoraversenyt (K. 466), vagy a még tragikusabb G-moll vonósötöst (K. 516) egy-egy kis vidám témával fejezi be. Mintha azt mondaná: »Igen, borzasztó nagy baj történt. De most már sírtunk elegendet. Bízunk rá mindent a jó Istenre, mert Őrá nyugodtan mindent rá lehet bízni, és aztán ne vessünk egy jó nagyot!«”

Szabó Lőrinc ezt úgy mondta: csak a derű óráit számolja, mint egykor a görög bölcs. Sík Istenre hagyta dolgát. Talán ő is mosolygott a megtalált békesség biztonságában. Mert bármekkora súlyok nehezettek is rá, bármekkora eltökéltség, lelki erő kellett is a cipelésükhöz, a gyermekségét, a gyermek mosolyát semmi sem törölte le arcáról. A gyermek először szüleiére sugározza mosolyát. Sík Istenre mosolygott szelíd bizalommal.

A bűn problémája ma című tanulmányában arról ír Farkasfalvy Dénes, hogy elhomályosult bűntudatunk, s egy angol szerzőre hivatkozva sürgeti a keresztény erkölcsstan külső és belső forrásai közötti kapcsolat helyreállítását. Az egyik belső forrás az igazság és a jóság iránti érzék, melynek révén Isten felé törekedhetünk. Sík Sándor életének ezek természetes irányítói voltak. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy Isten színe előtt porszemek vagyunk, bűneiket megvallva, szégyenkezve léphetünk elé, ám töretlenül bízhatunk megbocsájto szeretetében. Ez az érzület az európai neokatolikus irodalom legelesebb íróit is áthatotta, elég csak Paul Claudelre hivatkoznunk, aki talán még drámaiban élte meg a bűnből való kilábalás nehézségeit. Igaz, Sík életének is voltak drámai eseményei. A második zsidótörvény hatálya alól mentesült, de támadások sorát kellett elviselnie, mint az ifjúság addig kivételesen népszerű vezetőjének, s rendjében sem talált védelemre (egy-két kivétellel). Meg kellett tapasztalnia a Rákosi-rendszer egyházellenes intézkedéseinek keserves következményeit, a tárgyalásokon rendje vezetőjeként menteni próbálta a menthetőt, miközben lelkiismeret-próbáló kompromisszumokba kényszerítették, a Vigilia főszerkesztőjeként napi küzdelmeket vívott a cenzúrával, fájdalmasan kellett elviselnie a méltatlan gyanúsításokat, bizonyára szomorúan ta-

pasztalhatta, hogy némelyik volt kedves szegedi tanítványa dicstelen szerepre vállalkozott, s készségesen szolgált ki az egyházat sújtó elképzeléseket, végre is hajtvá azokat. Bár a *Győződ-e még?* 1942 augusztusában született, költője közérzetét a következő években is, szinte haláláig jellemezte. Keresztvivőnek mutatta magát, s az Úristen segítségéért esedezett: „Győződ-e még ezt a beste, / Ördöghasból kivágott / Haramia világot / Megáldani minden este! // Meddig győződ egymagadban: / Emberesre mosdani / Képedet a mostani / Szennyektől a csepp patakban, // Az imádság patakában! / Az sem a szép régi már: / Zavaros is, el-eláll, / (Dögöt görget mostanában). // Meddig győződ türelemmel / Az Úristen türelmét?”

Visszatérve Sík Sándor világirodalmi környezetére, elmondhatjuk, nem állt egyedül az egyszerűség igényével. 1939-ben közölte a Vigilia Bernanos *Gondolatait*. Ezek között olvassuk a következőket: „A modern világ mindinkább arra törekszik, hogy a becsületből a sznobizmus egy fajtáját, tetszelgő affektálást csináljon, mely a beavatottak kizárólagos joga, öncélú eleganciát, rafinált modorosságot, mely épp olyan idegen a szegény világ számára, mint a kézcsók, vagy a szájoéklítés szokása. Nem sajátította-e ki már teljesen a »becsületbeli adósság« kifejezést magának az inbecilis klubtag, aki elvesztette minden pénzét a Körben?” (*Just Béla fordítása*).

André Gide akkoriban igen olvasott naplójának jó néhány szép gondolata ugyanúgy rokon Sík szemléletével és Istenhez való viszonyának sokszor olvasható vallomásos megfogalmazásával:

„Október 22.

Uram, vedd ki szívemből mindazt, ami nem a szeretethez tartozik. Isten képe az, amelyet meg kell tisztítanunk önmagunkban.

Uram, add, hogy imám — mint a nagyon tiszta lélek imája — ne legyen más, csak a Te visszfényed, mely visszatér Hozzád, amikor fölém hajolsz.

Uram, ne szakítsd meg bennem kegyelmedet, hogy ne szűnjek meg imádkozni Hozzád.

Október 26.

A Gonosz akkor támad meg bennünket, ha nincs bennünk szeretet.

Október 29.

(Fénelon egyik *Lelki levele* olvasása után.)

Istenem, minden zúzódasommal, melyek sebek lettek, Hozzád jövök: minden bűnömmel, amelyeknek súlya alatt lelkem összeroskadt...” (*Just Béla fordítása*).

Rokonságot érzünk a Kosztolányira is ható Francis Jammes és Sík Sándor között is. A francia író is az egyszerűségért imádkozott, még természeti képei is hasonlítanak: „A pillangó minden kis fuvalomnak enged, / mint a virágszirmok, amit a gyerekek / a körmenetekben elibéd hintenek. / Istenem, itt a reggel és már az ima szárnyal / s libeg feléd ezzel a szirmos pillerajjal, / kakasricsajjal és a kötőrők za-

jával. / Július van, a föld éretten fölhasad, / és — zöld lombjuk ragyog — a platánok alatt / a zirrenő tücsök — nem látni őt, de halld csak! — / kitartóan dalolja mindenható hatalmad. / A nyugtalan rigó a sötétvízű lombban / megpróbál egy hosszút füttyüreszni, de nem mer. / Nem tudja, hogy miért nincs kedve. Megpihen / s elröppen hirtelen, földet súrolva s nyomban / messze suhanva már, hol nem látja az ember. / Istenem, csöndesen, mint tegnap s azelőtt / annyiszor újra elkezdődik most az élet. / Mint ez a pilleraj, mint ezek a munkások / s mint ez a napot habzsoló víg tücsök / s a rigó, mint a lomb hús feketéje rejt el, / hadd folytassam Uram, én is életemet / olyan egyszerűen, ahogy csak lehet” (Rónay György fordítása).

S egy az új napot köszöntő, már-már a gyermekverseket idéző költemény, a *Piros reggel* Sík Sándortól: „Piros reggel. Harangoznak Mindszenten. / Bólogat a búzavirág, / Harangoz az egész világ szívében. // Ki húzhatja? Egész világ aluszik, / Csak a gatyás pici Gergő / Komandéroz egy tekergő kis bocit. // Teljes a csend, nincs egy fia szellő se. / Az égen is csupa pici / Álmos-gyerek, lusta-boci felhőcske. // Káprázik is tán a fülem tisztára: / Nem is harang, amit hallok, / Csak a lelkem felhajnalott tisztája. // Minden baját kidalolta, kirázta, / S mint a tejszín égi mező, / Nevet rá az ébredező világra.”

Csoda-e, hogy ez a naiv, egyszerű lelkületű író tisztán tudta megőrizni magát a mocskos világban? Épp ezzel a már-már fentről is jóváhagyott tisztaságával lehetett a legnemesebb eszmények, érzések hírhozója és megerősítője. Az ötvenes években intézménye lett a nyomorgatott hazai katolicizmusnak. A helytállás nagyszerű példáit idézte konferencia-beszédeiben, máskor pedig a megtérőkről szólva azt bizonyította, van remény. Isten bármikor eligazíthatja a rosszat, és bűvkörébe vonhatja lelkünket. Az összezsugorított, Duna-parti ott-honából kiűzött, megfogyatkozott piarista rend élén megalkuvás nélkül hirdette az ígét. Az volt a célja, hogy megmutassa: viharban is munkálkodik a kegyelem, s elér a szívig: „Múladozóban már a zivatar, / A hegyeken a rejtett ütegeknek / Sorozatai egyre csendesednek. / Már-már esővé lankad a vihar. // De minket itt a völgyben eltakar / Ólomfüggönye zuhogó vizeknek. / Ránk a hegyek hasztalan integetnek — / A völgyfenék még fürdeni akar. // Még szomjazik, még egyre inni kér, / Még mindig mintha megváltásra várna, / Nincs addig nyugta, nincsen addig álma, / Míg a kegyelem szívéig nem ér. // Ezt imádkozza erdőben a málna, / S föld szívében a burgonya-gyökér” (Múladozóban már a zivatar).

Ez a vers is azt bizonyítja, hogy Sík Sándor vallomásaiban és verseiben jelképrendszert teremtet, amelynek középpontjában a megválthatóság, a bűnbocsánat esélye, s ormán a megértő Isten áll. A versbeli zivatar mintha a 60-as évek kezdetének lassan konszolidálódó helyzetére (is) utalna. A zuhogó vizek tisztára mossák a megváltásra váró lelkeket, melyek imáikkal elérhetik, hogy a kegyelem járja át őket.

A kegyelem reménysége élteti az embert. Erről szól Sík legtöbb verse, s ennek jegyében írta irodalomtudományi munkáit és *Esztéti-*

káját is. Kora egyik legnyitottabb, legfeszültebb tudósa is volt, nyitottságának részben az a magyarázata, hogy meggyőződése szerint a kegyelmes Isten a rosszat is teremtő terveibe kalkulálta, és imádságainkkal kiérdemelt támogatásával jóra fordíthatja. „Hetven felé” már „Mindenfélé / Egy fényességes árny” vezérelte: az Istené. Az ő biztonságot adó közegében a szavaknak is búcsút mondott: „Dobban a szíved, írnál, mondanál, / S a toll kezeden reszketni megáll, / Megzördül rajt egy látatlan bilincs, — / Nézel, utána, annak, ami nincs. // Hát így maradtál, — de jó ez neked: / Beszéltél hetven évig eleget. / S ha most a szó kegyelme elhagyott, / Gondolj szó nélkül szépet és nagyot. // Nézd ama bölcs hajdani remetéket, / Kik kinőttek az emberi beszédet, / S elvonulván barlangjuk éjjelébe, / Némán merültek a Lét tengerébe. // Csak egy, csak egy szót, csak azt ne feledjed: / Őbenne hallod az Egyetlenegyet / S újra tanulsz beszélni általa. / A Szót, a Szót, mely kezdetben vala.”

Talán soha nem volt nagyobb szükségünk arra, hogy meghalljuk ezt a Szót, mint napjainkban, amikor a mindenfelől felhangzó gúnyos és ellenséges lármázók mindent elkövetnek, hogy elfojtsák. Ám aki figyelmes, bizonyosságát szeresheti jelenlétének és érvényességének abból az emelkedett programból is, amelyet Sík Sándor fogalmazott meg az újrainduló Vigiliában 1946-ban: „Adventi virrasztásunk a felé a karácsony felé repes, amikor ez a nagy kereszténység és benne az Örök Ige, testté lesz az emberekben, — a magyarokban, Európában, az egész emberiségben. Nincsenek ópiumos illúzióink és távol tőlünk az olcsó messzianizmus: tudjuk, hogy a mi Megváltónk immár csak az Idő Végén jön el, addig ez a földi élet ki nem bontakozhatik az adventi hangulatból. De egyszer már itt járt közöttünk, elmondta az Út, Igazság, Élet ígét és ránk bízta, hogy elmondjuk mindenkinek, — először az »édes fiaknak«, magyar testvéreinknek. A mi ünnepünk, amelyet előkészíteni virrasztunk: az a nagyszerű katolikus magyar kultúra, amely a múltban a nagy Árpád-szentekeket és Hunyadiakat, Pázmányokat és Zrínyieket adta, és amely a 18. század óta valahogy elhallgatott és elrejtőzött. Elrejtőzött, de nem halt meg. Él, mint kiirthatatlan világlátás és életforma a magyar parasztság lelkében a Dunántúlon és Hevesben, Szeged-Kecskeméten és Székelyországban; mint lélek-kitárulás és képzeletjárás a Széchenyiek és Vörösmartyak, a Babitsok és Juhász Gyulák, sőt Illyés Gyulák és Tamási Áronok szavaiban; mint szomjazott menedék és egyetlen lehetőség, mint elnémíthatatlan életigény és szükségyszerűség a történelmi fejlődés méhében.

Ennek a nagyszerű, ennek az egészen magyar és egészen európai, egészen katolikus és egészen emberi, egészen magasrendű és egészen mindenkinek-való, egészen hagyományörző és egészen »haladó« szerves és átfogó kultúrának: ennek a nagy Ünnepnek vágya és reménye, hite és akarata parázslék virrasztásunk tüzeiben.

Tudjuk, hogy ez a sokak szemében »botrány vagy oktalanság«, de tudjuk azt, hogy sokan, nagyon sokan lesznek, akik a maguk

lelke hangját hallják ki szavunkból. Ezeket hívjuk testvéri szeretettel: jertek, virrasszatok és imádkozzatok velünk!”

Az, hogy Sík Sándornak nem jutott hely az új magyar irodalomtörténetben, nem csökkenti jelentőségét és nagyságát. Annál inkább őriznünk kell tanítását és példáját, mennél többször kisebbítik azt. Benne egy olyan életideál nagyszerű példáját követhetjük, amely létünknek értelmet, tartást és célt ad.

OLÁH ANDRÁS

elhagyott falu

*avarropogás izzítja az emlékeket:
ember nem járta földúton kullog az ősz
az élet megtelik homokkal sárral
gazverte kertek mosolytalan kapuk
a sarkon a régi kocsmá: ajtaja-ablaka
durva deszkákkal szögezve
kopott cégtábláról üzen a múlt
— vajon meddig fáj a test
s a homokba taposott álom
ha beteg nyírfalombok közt hallgat az este*

tükör

*hogyan kerülhetett
ide ennyi emlék...
nem erre vágytam:
körmöt rágni
ha nem vagy itt
fejemet fürni az üres
párnába ébredés után
s lesöpörni a tegnapi
morzsákat az asztalról
— fizettem érted:
a tükörbe mégis
egyedül nézek*

Féja Géza versei elé

1930-ban született Budapesten. Az ELTE BTK magyar-történelem szakán diplomázott 1953-ban. Tanulmányokat ír és édesapja, Féja Géza irodalmi hagyatékának feldolgozásával foglalkozik. Ötven éven át gimnáziumi tanárként dolgozott.

A versírás végigkísérte apám életét, bár munkásságának nem ez volt az a területe, ahol legjelentősebb műveit alkotta. A fennmaradt kéziratok és publikációk tanúsága szerint már gimnazista korában, Léván írt verseket, majd az egyetemi éve alatt, a budai Eötvös Kollégiumban szintén. Tanári éve során, Esztergom-táborban, ahol a szalézi rend fiúnevelő intézetében tanított, már közölt ezekből az *Élet és Irodalom* (1923), a *Nyugat* (1922, 1923, 1924) és a *Híd* (1927, 1928) hasábjain. Mint később írta: „Lírával kezdtem, azután tértem át a publicisztikára, de közben verseket is írtam. Verseimet a sors legkegyelmeyebb, legkegyetlenebb nyomásában.” Élete során csupán egy verseskötete jelent meg, a *Kráterarc* (Szépirodalmi Kiadó, 1975).

Élete végén verseit *Venyigetűz* címen tervezte közreadni. A venyigetűz csípős füstje régi emlékeket idézett föl benne: az egykori lévai világot. A felvidéki kisvárost és a fölötte húzódó szőlősdombokat, a pincékkel összenőtt apró présházakat, melyek előtt napszitta, eső verte öreg asztalok és lócák hívogatták a vendéget. Erre vezettek egykori sétái édesapjával. A visszaidézett venyigetűz füstjében felrémlt az eltűnt idő: egy elsüllyedt világ és életforma, az elcsatolt szülőföld, az eltűnt otthon, a föld alá költözött családtagok és barátok, mindaz, ami szertefoszlott a múlt idő során. — A természet ígérő ereje is jelen van képeiben, a felvidéki, a Duna-menti és az alföldi táj, s végül a Balaton-felvidék varázsa. Amint egykor a latinokat, őt is elbűvölte az évszakok örök váltakozása. Az a világ, amikor még tél volt a tél, és a forró nyarat követően az érlelő őszt jött, apám legkedvesebb évszaka, ahol az érő gyümölcsök és a pincék mélyének illata töltötte be a levegőt. A sárguló, rozsdabarnává színeződő levelek, az őszi avar látványa vezette át olykor a „történelem avarjába”. Szerette az őszt végtelen kék egét, a szelídebb erejű napsugarakat, a lassú elmúlás hangulatát. Ellensúlyozták a sors hozta tragédiákat, és a történelem reánk mért csapásait.

Versői zömében három életszakaszához kapcsolódnak: az ifjúkorhoz (Léván és Esztergom-táborban), a férfikor egyik embert próbáló szakaszához (Békéscsabán 1945 és 1956 között) és az öregkor idejéhez (Óbudán).

A kötet összeállítása, a versek válogatása és témájuk alapján ciklusokba foglalása már réám maradt. Egyik ciklusa a *Litánia*, amely közel harminc eddig még publikálatlan istenes-versét foglalja magába. A család — főleg mélyen vallásos édesanyja — alapozta meg hitét, és ezt erősítette a lévai piarista gimnáziumban töltött nyolc éve. Ebből tudott később erőt meríteni legnehezebb életszakaszai során. Naplójában írta: „Nehéz sors, ilyen egészséggel nekivágni a hajszának, hogy bírom majd testi erővel? De úgyis Isten akarata teljeseedik, s így van jól! Thomas Mann jut eszembe: »Nem tudta, hogy mi rejlik Isten hallga-

tása mögött?» Én sem tudom. Tegnap kiderült, ma még derűsebb a nap, az ég olyan tiszta kék, hogy meghatja az embert. Kiderül fölöttem is, vagy beborul? Ideiglenesen vagy végképp? Mit tudod: mi rejlik Isten hallgatása mögött?" (1945. október 9.). — Tudatában volt emberi esendőségünk és gyarlóságunk tényének, de ismerte a szenvedés értelmét is, mint egyik hozzám írott leveléből kitűnik: „Gondolj arra, hogy amit átélsz, nemcsak csapás számodra, hanem ajándék is, minden szenvedés ajándék és kegyelem, mert »az Isten csak választottjaihoz szigorú«, írta Balzac." (1956. október 5.). — Két éven át, 1945-46-ban írta az *Egy hívő naplója* című, kötetnyi terjedelmű munkáját, az evangéliumokhoz fűződő gondolatait, mely még szintén publikálatlan.

Élete végén is versekkel búcsúzott, a kórházi ágyhoz kötötte. 1978 júliusában járt az idő, már a remény is tűnőben volt, érezte, hogy többé nem térhet vissza szobájába, kedves könyvei közé. Csúpan az élet végének kényszerű viselése és a testi fájdalmak maradtak osztályrészéül, s a bölcs beletörődés az elkerülhetetlenbe: megérni övéihez.

*Várnak már a halottaím,
és világítanak nekem,
amint világítottam én is —
halottak estjén hűségesen.*

FÉJA GÉZA

Kérdés

*Szekér a lejtőn fennakadt,
megtartotta egy gondolat —
jaj, mit tettél, hogy az ember
arca lángoló kárhozat?*

Vád

*Ezt az életet vállalom,
akad-e nékem irgalom?
Az Isten sohasem beszél,
de ítéletről súg a szél.*

Zsoltár

*Mégis belőlünk fölfakadt,
mire az Úr sokáig várt,
megnyílt sebünk és boldogabb
lehet azóta a világ,
a síró csillag megpihen
és feledteti panaszát.*

*Mégis, mi szegény lelkünk volt,
ki pokolhadat visszavert,
sorsunkból mi szögeztünk csak
az egekre feszületet,
s mélységeit az Úr talán
a mi szívünkben mérte meg.*

Hívó

*Ha seb fakad rajtam,
fecskék betapasztják,
lesz fészek és mennyország,
csillagok letapossák?
Angyalok visszahozzák.*

Ébredés

*Mint szállanak belőlem, mind
csupa lángoló szárnycsapás,
forró áramok, fényjelek,
most teljesedik a világ:
bennem zsendül, belém zuhan
és bévül új életre kel,
feláll sírjából a halott,
s az én szívemben énekel;
halld: a tenger vérembe tért,
és a mesélő folyamok
ereimben találkoznak,*

*Uram, hát bennem folytatod
a művet, aki kezedből
játékbabaként kiesett?
Végigfutott milliárdnyi
tájat, sorsot, évezredet,
és kegyelmed rejtett húrján,
alleluja, most hozzám ért —
s mint a gőgicsélő gyermek,
kéri kezéd melegét.*

Belső élet

*Vándorlok, teszek és veszek,
bűnbe roskadok eleget,
most bátran felhuzalkodom,
majd sárba ejtem homlokom,
de minden percem rebbenés,
konok szárnypróbálás feléd.*

Másvilág

*Ne hidd, hogy más lesz az a más,
csak világ marad a világ,
de vándorolsz és végzeted
Isten kezéhez vezet.*

Istentisztelet

*Párbeszédiünk zeng szüntelen,
a néma zene nem pihen,
holtig se leszek Néked más:
pirongó gyermek-dadogás.*

A kígyóbűvölő haldoklása

KIRILLA TERÉZ

1972-ben született Szatmárnémetiben. Egyetemi tanulmányait a kolozsvári egyetem magyar–néprajz szakán végezte. Jelenleg az ELTE BTK doktorandusza magyar irodalom szakon. Legutóbbi írását 2009. 8. számunkban közzétük.

Szufirog embermagasságig felágaskodó teste lassan visszaereszkedett a fűbe. Kéjesen összetekeredett a szikrázó napsütésben, s testének fehér csigavonala úgy ragyogott a forró, homokszínű levegőben, mint aranycsészében a hó. A halál fekete angyla ott forgolódott körülötte, de ő ügyet sem vetett rá. Elmerült a némaság élvezetében, amire oly régóta vágyott. Bár kígyóként soha nem is hallotta a dalt, amit a mester fűjt, de vonagló testének őrült tánca elfeledtette vele ezt az izgató némaságot, aminél szikkadtabb és gyönyörűbb dolgot a világon nem ismert. Ha legalább néha emlékezni hagyták volna rá, de a szeme előtt imbolygó bot, a korábbi ütések fájdalmát idézőn, szüntelenül félelmet gerjesztett benne. Érezte, hogy mesterének megmárt, feldagadt karja ott hever a közelben, de nem fordult felé, vérét sem kívánta látni, egyre csak a messzeségben párolgó hegyeket nézte. Egy királykobra a skarlátvörös hegyek látványába merülve!

Mélyebben megrázta, mint haldokló mesterének valaha oly delező tekintete, melynek fényében néha azt sem tudta, kettejük léte valóság-e, vagy pusztá rémkép. Saját hangjától tért magához. A halál angyla túl közel merészkedett hozzá, mire ő ijedtében olyan sisetgő hangon sziszegett, ami egyszerre hasonlított mennydörgéshez és kutyamorgáshoz. Megfordult, hogy fekete gyöngyszemeivel a halál szemébe nézzen. S mégis inkább érezte, mint látta. Kibírhatatlanul forrónak. A fényes, fekete szellemtest előbb zöldesen fluoreszkált, aztán pipacs-vörösre válva forgott egyre sebesebben a lilomtisztá levegőben.

— Vidd le a folyóhoz — mutatott a haldokló mester testére. — Ahol a hófödte hegyek ezrei közt megpillantod azt az egyetlen, magányos csúcsot, amit nem borít hó, ott foglak várni benneteket a csónakommal.

Szufirog, engedelmesen simulva a föld poros kérgéhez, körbe-körbe tekergőzött a fekete angyal lábai közt. S lám, ekkor a hidegvérűvel csoda történt. Pikkelyes kígyóbőre forrón s krémes lágy-sággal lüktetett! Az angyal kitépte a mester kezéből a bűvös botot, gyöngyház fényű cseppek patakzottak testén, s az ódon ég kékjében hirtelen egészen szertefoszlott.

A királykobra odasiklott a mesterhez, körülfonta, s útnak indult vele. A mester már elveszítette eszméletét, s az élet lángja alig pislálolt benne. Az utolsó dolog, amit a világon látott, az volt, ahogy a kígyója elbűvölten meredt a skarlátvörös sziklafalakra. Aztán következett a néma sötétség halálos ölelése.

A lilás színben játszó bambuszligetből madárraj szállt föl, Szufirog arra felé vette útját. Így zötykölődött a mester a porban, sárrögök, kiálló gyökerek s kövek közt utolsó útján, a Halál folyója felé.

Az ő útja azonban nem itt kezdődött. Igazából az álmaiban, ott élte valódi életét. Legfőképpen az egyik, élete utolsó telén többször is látott álmában, amely azonban attól a naptól fogva, hogy kitavaszkodott, s virágba borultak a gyümölcsfák, nem tért vissza soha többé.

Hidegen csillogtak, akár a kard, a messzeségben a jeges sziklaélek, Szufirog pedig olyan éhséget érzett, hogy képes lett volna lenyelni akár egy ökröt is. Aprócska felhők gomolyogtak az égen, mintha fehér virágszirmokkal szórták volna tele. S a fák göcsörtös, görbe ágainak napégette levelein itt-ott halálfejes lepkéket lehetett látni. Zaklatottan kanyargott előttük az út, amely miután megkerülte a ciprusfák ligetét, a folyóval párhuzamosan futott tovább. S a napfény örvényében sötétlő cipruslombok már nem is voltak oly messze a kőfejtők halmatól, ami mellett épp most siklott tova a kobra az áldozattal.

Mert áldozat volt valóban. Egy napsütötte délután furulyát vett magának, hogy valami hasznossal töltse majd szabadidejét, s ez a jelentéktelennek tűnő gesztus megpecsételte sorsát. Nyilván nem ő volt az első a földön, aki a szerelem által a halállal találkozott. Mégsem volt ez mindennapi eset.

Az egymással ölelkező hangok melankóliája s komorsága teljesen lenyűgözte. Sajátos erotikájukban volt valami abból az örökkévalóságból, amit az oltárképeken a glória jelképezett. S ha néhány óra furulyázás után, a csendbe hulló hangok nyomába eredve kitekintett az ablakon, a borostyán mintha lángot vetett volna a szemközti ház falán. Nyugalanság gyötörte, időnként mérhetetlen bánat s magányosság telepedett rá. Azene oly erővel feszült neki a tovatűnt álmokra sóvárgó lelkének, mint aratás után cséplő a gabonának. A dallamspirálra fel-fűzött hangok átható erotikus varázsa végül minden ellenállását felőrölte. Már nem sóvárgott az ő egyetlen, igazi, álombeli életére, csupán néma tartóedénye kívánt lenni ennek az oly könnyen szertefoszló szerelmi varázsnak. Mint a víz Nárcisz és tükörképe násza közt, oly jelentéktelenné igyekezett zsugorítani magát, s nem vette észre, hogy amint a víz is, éppúgy ő maga is, egyszerre ébresztette öntudatra, s tette tragikusan beteljesületlenné ezt a különös szerelmet.

Nehezen hordozta terhét. Olyan lényeket keresett, akik természetüknél fogva osztozhattak vele a némaságban s jelentéktelenségben. Elsőként a virágokat választotta, s ez illett is a szerelemhez. Szobájából kihordott minden bútort, a padlóra s az ablakpárkányra pedig vázákat állított, s minden nap friss virágot halmozott rájuk. Egyikbe lila orgonát s fehér margarétát, másikba búzavirágot pipaccsal, a harmadikba napraforgót kék íriszek közé, aztán szegfűket, rózsákat, liliomot, kardvirágot, egyszerű mezei virágokat, s még megannyi virágot számtalan színben és variációban párosítva. S a furulyán át a virágkelyhek felé iramló hangsereg örült násztánca egyenesen a halál karjaiba röpítette a lelkét.

Így találkozott össze egy napon Szufirog korábbi gazdájával. Magas fekete férfi volt, s míg ki nem oktatta a kígyóbűvölés minden fogására, naponta járt hozzá. Ő tette mesterré. Megtanította, hogyan kell a hangok mélabús szerelmes varázsában elmerülve a prédaleső és megfélemlített királykobra szemébe nézni. A halált megvető bátorság a bőrért vedlő, hidegvérű állattal szemben mit sem ért.

— Messire — mondta a fekete férfi búcsúzóul —, amikor egy napon a kígyó tekintetében a sok ezer hófödte hegycsúcs között megpillantja azt az egyetlent, amit nem borít hó, tegye le a furulyát, öltse fel ezt a bíborvörös palástot, és üljön előtte mozdulatlanul és némán. Ha erről megfeledkezik, az életével fog fizetni érte.

Bár a mester egy percre sem feledkezett meg az intelemről, amikor elérkezett a pillanat, erőtlenné vált ahhoz, hogy a mélység néma magányosságát tiszteletreméltóbbnak tartsa a gyönyörűséges szerelemnél. S valóban az életével fizetett érte.

Feldagadt, sebekkel borított testét most tuszkolták be a csónakba. Lemenőben volt a nap. A halál angyala mielőtt megmarkolta volna az evezőlapátot, a part felé hajította a kezében szorongatott furulyát. Épp arra a bokorra esett, amely alatt lustán s jóllakottan terült el Szufirog. Mint egy kard, úgy vágta szét a bűvös bot a bokor hajtásait, s a földbe fúródott. Tavasszal gránátalmafa hajtott ki a helyén, s Szufirog életének hátralévő idejét törzsére tekeredve töltötte. Magányosan és némán, szemközt a folyón túl lévő hófödte, skarlátvörös fényben pompázó sziklával.

— Messire! — szólította meg a sötét angyal a halott mester lelkét. — Földi napjaid véget értek, ám még ennél is borzalmasabb történet veled. Az éjben kallódó álmodat magam is láttam végül.

Egy bevásárlóközpontban vagyok, s a kivilágított és ünnepien díszített, szinte villódzó kirakatok közt egyedül őgyelgek. Bár emberi hangokat, járkálást hallani, de egyre távolabbról. Ahogy közeledem a kijárat felé, a hatalmas ablaktáblákon át látszik, hogy odakinn mindent vastagon hó borít. Felgyorsítom a lépteimet, pulzusom szaporán kezd verni, észreveszem, hogy nem a megszokott kabátomban vagyok, hanem egy hófehér-ezüstös síoverálban, de nincs időm töprengeni rajta, egyenletes, hosszúléptű futásba kezdek, miközben a felszabadulás ébrenlétben még sosem érzett boldogsága tör rám. Kinyílnak az önműködő ajtók, én megállás nélkül, a korábbi egyenletes ritmusban futok tovább, miközben teljesen lenyűgöz az elem táruló látvány. Autóutak, épületek sehol, csak egymásra rakódó vastag, kanyargó hóhullámok, hidegek, gyengédek, akár az igazi hó, de fehérségük alatt érezhetően izzanak, mint a csorgó láva. A két, egymással szinte ellentétes állapot érzékelése egyazon anyagon belül, amely a sötétlő végtelen ég felé hömpölyög, anélkül, hogy bármi útját állná, végső soron meghaladja erőimet, és teljesen beleveszek ebbe a hófehér hömpölygésbe, és saját szabad, könnyed, egyenletesen haladó mozgásom örületes ritmusába.

A fehér ágynál

Lassan leülök, itt
 hozom magam: egy
 kabát az ágy szélén, csokor,
 bonbon. Mindjárt vége van.
 Kezed, szád megremeg —
 vizet kérsz, talán öntözöd
 az önkívületet. Jó lenne
 már ha beinna a párna,
 nem szúrna a csont,
 s a sző nem zörögne át a másvilágba.
 Halkan búgnak a gépek,
 legelik a sok fáradt gondolatot,
 és a vécére sietnek,
 mint zarándokok
 a mankókhoz kötött sétakarok.
 Itt tanulják a repülést, s te már csak
 a szemeddel figyeled;
 kint mint apró pengék a hulló levelek.
 Mint önmagad emlékműve
 fekszel csendben.
 Nem marad más utánad,
 csak tested nyoma az ágyon,
 és egy átizzadt, félig feltúrt takaró;
 már most a cél előtt in memoriam vagy,
 és lassan oldódsz fel a halvány napfényben,
 mint pohár vízben méla altató.

Szenderedés

Nyugalom van,
 gerendák és kövek
 épületes nyugalma.
 Befalazott éjszakák vannak,
 s várkisasszonyok
 évszázados várakozása.
 Nehéz egy-egy illattól
 a nappali: régi dohányszagtól,
 valami parfümfélétől is,
 és a magas lakásban émelyeg

az ember leírni, amit kéne,
 ami talán valahol kötelessége,
 és valami harminc-negyven évtől
 kisimult hanggal csak kérni mer,
 és azt is csak türelemmel.
 Villanyfényben ázó folyosók tekeregnek;
 az ajtók előtt valakit mindig várnak,
 és vizespoharak csendje fogad,
 és puha selyempizsamája van az éjszakának.
 Nem mész el, maradsz még legalább
 ötven évet. Délután van,
 ázik a tea, száraz sós keksszel
 fogyasztandó.
 Elszenderedsz, valaki betakar;
 pihentet és vigyáz rád a takaró.
 Egyre többet alszol, de ez se baj.
 Az ébrenlét is múlandó...

FRANÇOIS DE
 CORNIÈRE

A mozdulataid

François de Cornière (1950)
 Caenben él, olvasótáborok
 fáradhatatlan szervezője.
 Köznapi életképeket rajzol
 át leheletfinoman, érzékel-
 tetve azt, ami a fizikai, tárgyi
 világon túlra mutat, tága-
 sabb távlatba helyezve
 mindazt, ami esendően,
 esetlegesen emberi. Több
 mint egy tucatnyi kötete je-
 lent meg, próza és költészet
 vegyest. Verseskötetei közül
 a fontosabbak: *Mais où sont
 ces photos?* (De hol van-
 nak azok a fotók?, Le Cas-
 tor astral, 1987), *J'ai beau
 marcher* (Hiába is gyalog-
 lok, L'Échoppe, 1988). *Tout
 doit disparaître* (Mindennek
 el kell tűnnie, Le dé bleu,
 1994) című kötetéért az

Bizonyos mozdulataidnak
 tényleg csak itt van helye.
 Jól látlak (háttal állva)
 a szoba ablakában
 a tükör előtt melyet
 — mint mindannyiszor —
 a párkányra állítasz kényes
 egyensúlyba még fészülködöl.

Vagy (előrehajolva)
 a marmonkannából vizet öntesz
 egy edénybe a féltető alatt

Vagy még (derekadat feszítve)
 mindkét kezeddal markolod
 a gereblye nyelét
 hogy összegyűjtsd a szederindát
 levagdossott gazokat
 — melyek kinőnek újra úgyis.

E mozdulataid
 tették hogy most megtorpanok

RTL-Poésie 1-díját, *Tout cela* (Mindez, Le dé bleu, 1992) című kötetéért Georges Limbour- és Apollinaire-díjat kapott. 2006-ban regényt publikált *Boulevard de l'océan* (Óceán körút, Le Castor astral) címmel.

*sosem késnek a találkáról
melyről lemaradhatnék — tudom —
elég lenne egy egyszerű darázs.*

Egy szusszanás

*Ki kellett tární az ajtót
az összes ablakot
huzatot csinálni
fogni egy kis szelet
egy szusszanásnyit.*

*Elkapott a forróság
bőrünkre tapadt már
lélegzetet se kaptunk.*

*Déli szél fújt
újhold volt és dagály
mindenki magyarázta
hallhattuk éppenséggel.*

*Felkeltünk ekkor
jártunk egyet az éjben
néztük az eget
tengeren a csillagokat.*

*Valami különös konyha
csapját folytattuk
nagy vizespoharunkba
melyben már régóta
a lábunk sem ért le.*

*Kettőnk teste elnyúlva
megszáradt lepedőn:
egy szusszanás csak semmi más.*

A ház nagy csendje

*Mikor nem vagytok itt
a ház nagy csendje
velem szóba elegyedik.
Hiába szeretnék a papír
fölött ülve maradni
nem bírom soká.*

*Fölkelek hát ezért-amazért
ajtót fiókot nyitok
egy csésze kávé egy régi füzet
számolatlanul elszórt mondatok.*

*A hálósobában
a földön egy pulóver
a szőnyeg kellős közepén fénymásolatok
az ágyon kazetták
néhány pár cipő egy ruha.*

*Az étkezőben
újság kitergetve
virágcsokor lehullott szirmok
egy párna lábnymok.
A folyosón
táska tornacipő
egy kulcsosomó*

*A dolgozósobában
könyvek megint könyvek papír.*

*Alvást tett a macska
mire helyemre érek.*

*A ház nagy csendjében
nyílik az ajtó
„Tudtál nyugodtan írni?”
„Igen.”*

Lackfi János fordításai

NÉMETH ANDRÁS

Kosztolányi- monográfiák

*Kint? Megterítsünk?
Talán magunknak?
A verandára
nyitott ajtótól*

*ellép a huzat.
Aztán: nevet ad*

*a frissen töltött
pohár szélére
tapadt vízcseppnek.
Mint aki szomjas.*

✱

*Nem tudom.
Valahogy
én, tényleg,
szégyellem
magam
mások
életre
adható
válasza
miatt. (Is.)*

✱

*Fölvennéd magad
a bámészkodók
talpa alól.*

*De nem látod azt,
amit más igen,
vagy valahol.*

✱

*Mesélj. Osztoznál
az angyalokkal
a lebegésen?*

*Mikor leszállhatsz
a földre, élni.
De. De ha mégsem?*

Hozzád meg a virrasztásig?

*Kérek és kérek,
jövök és újrajövök,
az utam elfér
a magam tenyerében.*

✱

*Melyik nyom nem lesz láthatatlan?
A tér határain belül van
test, álom, mint kereszt a fában.*

✱

*De ahogy ránézek a kertre,
azt érzem,
ha maradok,*

*én se tudnék
elviselni még
egy éjszakát egyedül.
Nincs több nagycsütörtök, Uram?*

A Gyönyörűséghez

Ó Gyönyörűség, én mindenben téged látlak
Mennél jobban ismerem ékes lényed, vágyam.
Te jelen vagy mindenhol, lelked mégis rejtett.
Színesen fényleni Istenok, tölts meg teljesen engem!

Te a természet földi zenéje.vagy és szép kékje az égnek,
A sötét éjben több ezrével égő csillagok éke,
Édes hajnali hangjai a tavaszi békés erdei tájnak.
Nagy öröm hallani e csodát, mert lelkem vele eggyé válna.

Lelkem végtelen Ős Tüze létemben lobbant fel: gyermeki lény vagyok,
Akiben szerető érzelem és ama kereső értelem mind-mind meg vagyom.
Hálás szeretetet érzek irántad, mert hiszem, élsz e világban:
Élő, vágyó, kedves imákban, és prófétai Szent Írásban,
Gyönyörű kicsike virágnak színesen tündöklő szirmában.
Szellemem élteted eget érintő hegyből eredő forrásvízként,
Ami testemnek természetben született lételem. Óvnám kincsét.

Szép kék égen lebegő patyolatszínű mennyei felhő
Az a nagy kedves, tiszta Teremtő, akié a hatalmas erő.
Fényes Glória az övé, hiszen Ő hozta a szépet a létbe.
Táncot járva karöltveén egymással szinkronban lépnek.

Édeni Szépség közeleg, várják angyali lelkek.
Ékes lelkű követe Krisztus eljön kegygel.
Éberén elhiszem ez a Szent és színtiszta igazság.
Messzire elvisznek majd, mert befogadjuk Szent irgalmát.

FINTA GÁBOR —
SZÉNÁSI ZOLTÁN

Sipos Lajossal

Sipos Lajos 1939-ben született Kassán. 1962-ben magyar–oroszcsoz szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Tanított általános- és középiskolában, ösztöndíjas aspiránsként dolgozott az MTA Irodalomtudományi Intézetében, tanszékvezetőként szervezte a Budapesti Tanárképző Főiskolán az irodalom szakos képzést. 1983-tól dolgozik az ELTE BTK Magyar Irodalomtörténeti Intézetében, 1983 és 2004 között a Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszék docense és az Alkalmazott Irodalomtudományi Szakcsoport vezetője, 1993 és 1997 között a Kar oktatási és tanárképzési dékánhelyettese volt. 2004-től az Intézet egyetemi tanára, 2006 szeptemberétől félállásban, 2008 őszétől a PPKE BTK egyetemi tanára.

Professzor úrral 2002-ben jelent meg interjú, szintén a *Vigiliában*, melyben megemlékezett korán elhunyt édesapjáról, aki Eötvös collegista volt, állami ösztöndíjjal a Sorbonne-on tanult, majd gimnáziumi tanár és igazgató volt. Melyek azok az értékek, melyeket (korai halála ellenére is) tőle örökölt, s melyeket továbbörökíteni igyekszik családjában? Mennyiben volt meghatározó édesapja alakja abban, hogy ön tanár és irodalomtörténész lett?

Az Eötvös Collegium állandó beszédtema volt nálunk. Édesapám legjobb barátja, Hodinka László is collegista volt, szintén magyar–francia szakos, s a vele való gyakori beszélgetésekben majdnem mindig szóba jöttek az ifjúkori emlékek. Sokszor idézték a nyelvész Pais Dezsőt, francia professzorukat, Eckhardt Sándort, akinek édesapám egyetemistaként a famulusa volt. Gombócz Zoltánt, a „magyar és finnugor nyelvész”-t, akinek — Martinkó András szerint — „kisujjában volt a francia irodalom”, Gyergyai Albertet, aki 1920 és 1926 között „főállásban” Lukács György 1919-es népbiztos édesapjának, Lukács Józsefnek, a Hitelbank személyzeti igazgatójának a házában volt nevelő, „mellékállás”-ban a Collegiumban tanított, miközben a Nyugat francia referense is volt, s akit Babits „a francia irodalom legkomolyabb szakértője”-nek, „lírai gyöngédségű stílisztá”-nak nevezett. Emlegették Bán Imrét, Tálasi Istvánt. Szeretettel idézték Aurelien Sauvageot-t, ő 1923 és 1931 között a Collegium francia lektora volt, s a francia–magyar, magyar–francia nagyszótár szerkesztője, s aki kapcsolatba került a Nyugat körével, s 1930-ban például lefordította a *Timár Virgil fiát* franciára, s aki *Magyarországi életutam* című önéletírásában sok érdekes ténylet őrzött meg a korszakról. Idézgették az 1952-ben Budapestre egyetemi tanárnak kinevezett Sötér Istvánt, Glattfelder püspök egykori pártfogoltját. Nem bocsátották meg neki soha, hogy komoly szerepet vállalt az egyházi iskolák felszámolásában. Hol egyikük, hol másikuk „mondta sírversé”-t: „Sötér Étienne / Hol olyan, hol ilyen.” Emlegették a Sorbonne-t, ahol mindketten eltöltöttek egy-egy évet, édesapám 1927/28-ban tanult ott, megszerezte a „Diplôme de professeur de français à l’Etranger”-t, a külföldiek közül a második, a francia anyanyelvűeket is beleszámítva a negyedik helyen. Megkaptam édesapám „Minősítési lap”-ját is. Eszerint 1927. április 1-jén Négyesy

Lászlónál, Gombóc Zoltánnál, Eckhardt Sándornál „kitűnő” eredménnyel alapvizsgázott. Előttük tett ugyanilyen eredménnyel szakvizsgát 1929 májusában. A polcon ott van *A magyar szabadságharc visszhangja a francia irodalomban 1848–1851* című disszertációja, melyhez Franciaországban, Belgiumban és Angliában gyűjtött anyagot, s melyet az Országos Gyermekvédő Liga jelentetett meg 1929-ben. Ezt a könyvet születésem után édesapám egybekötötte addig elkészült tanulmányával, a gerincre pedig ráírta az ajánlást: „Fiamnak.” A disszertáció egyik dedikált példányát Kornél testvérem nemrég vette meg egy aukción, ahol a kezdő négyezer forintos árat a licitálók kilencezer forinttra vitték föl. És megvan az 1931. június 15-ére szóló meghívó a „sub auspiciis Gubernatoris” doktorrá avatásra, ahol rajta kívül Zsollei Kálmán jogász kapta meg a „kormányzógyűrű”-t. Ez annak járt, akinek első elemitől a doktori szigorlatig minden vizsgája „jeles” volt.

Én magam 1953 januárjában bekövetkezett halála után tapasztaltam meg igazán, milyen nagy dolog volt a Collegium. Hogy valóban egy nagy család volt, ahol a szeretet még a leszármazottakra is kiterjedt. 1957-ben felvételiztem az egyetemre. Tálasi István akkor a Bölcsészettudományi Kar dékánja volt. Édesapám barátjának, Horváth Károlynak az özvegyével, H. Bottyánfy Évával, későbbi kedves tanárommal megüzente, hogy a kerületi Ifjú Gárda, a Munkásőrség ifjúsági szervezetének a vezetője feljelentett, miszerint a tudományos munkára alkalmas vagyok, az ifjúság nevelését azonban nem lehet rám bízni. Tálasi professzor úr azt javasolta, szerezzek be egy „ellenbizonyítvány”-t. Drágaemlékű osztályfőnökömnek, dr. Métneki Jánosnénak elmondtam mindent. Írt rólam egy hosszú jellemzést, aminek körülbelül az volt a lényege, hogy az új társadalmi rend csak akkor épülhet fel Magyarországon, ha én és a hozzám hasonlóan gondolkodók tanárok lesznek. Az iratot ő és még két tanárom, írták alá. Két nap múlva a dékán asztalán volt a papír. A fellebbezési tárgyaláson a feljelentést és ezt egymás mellé tette, s felvettek. Az egykori kollégisták, akik számon tartották, hogy időközben édesanyám is meghalt, s mi két öcsémmel nehéz körülmények között élünk, figyelemmel kísérték a sorsomat. Pais Dezső, aki hajdan a ceglédi Kossuth Főgimnáziumban a Surányi Hadiárvaházban élő apámat tanította, magához hívatott, kikérdezett. Megkérdezte, mivel akarok foglalkozni. „Magyar irodalommal” — feleltem. „Horváth Mária is így kezdte” — intézte el a professzor úr, utalva a kolléganőjére, nekem kedves tanáromra, jelezve, hogy még belőlem is lehet rendes ember. Magához hívatott Gyergyai Albert is. A Bazilikával szembeni cukrászdában fogadta tanítványait. Amikor valaki leült az asztalához, a felszolgáló kérdés nélkül letett egy puncstortát az érkező elé. Amikor 1974 és 1977 között az MTA Irodalomtudományi Intézetében aspiráns voltam, a nemrég elhunyt Bodnár György, akkor a Modern Irodalmi Főosztály vezetője, nekem életében is, most is „a tanár úr”, a Napkelet feldolgozását adta „háttér munká”-nak, azaz olyan feladatnak, ami akkor nyomdafestéket nem láthatott. Ekkor kerestem fel Gyergyai Albertet

a lakásán is. Hosszan beszélgetett velem az 1920-as évek Nyugatjáról, a szerkesztőségben folyó munkáról, meg arról, miként próbálta meg Tormay Cecile megnyerni Babits Mihályt a szerveződé Napkelethez. Bodnár tanár úr osztott be az Irodalomtudományi Intézetben Martin-kó Andrásához is. András bácsi fiatalabb volt édesapámnál. Számára is, akárcsak Hodinka Lászlónak, a „collegista” abszolút mércét jelentett. Sőtér Istvánnak, az Intézet akkori igazgatójának, aki kétségbe vonta, hogy tényleg elkészült a Petőfi-versek kritikai kiadásának első kötetével, csak ennyit mondott: „Egy collegista szavában még egy másik collegista sem kételkedhet.” András bácsitól tudtam meg egyébként a legtöbbet a Collegiumról. Addigra már olvastam Szabó Dezső *Életeim* című könyvét, Laczkó Géza *Karthagóját*, Jankovich Ferenc *A magam emberségéből* című önéletrajzát, melyek mind a Collegiumról is szólnak, a Horváth János és az *Ötvös Kollégium* című előadásából azonban, melyet Horváth János születésének századik évfordulóján mondott el, s amit a Kortárs 1979. májusi száma hozott, megéreztem a Collegium kivételes szellemi atmoszféráját, demokratikus rendszerét, szabad levegőjét.

Édesapám egész életében kemény rendszerben dolgozott. Egyetemistaként minden nap, mesélte később az egyik barátja, hatvan szót leírt reggel az éppen tanult nyelvből, a papírt a kollégiumi szoba ajtajára rögzítette, s estére már tudta mindet. Harmadévesen felvette a német szakot. Megtanult angolul. 1949-ben, amikor gyakorlatilag megszünt a latin és a nyugati nyelvek tanítása, beiratkozott (vagy beíratták) a Lenin Intézetbe, ahol — halála előtt fél évvel — orosz szakos képesítést szerzett. Gimnáziumi tanárként tanított filozófiát is. Azt gondolom, a céltudatosságot, a munkaszeretetet, a kitartást tőle örököltém. Azt szeretném az ő szellemiségének jegyében továbbadni, hogy a horatiusi „carpe diem” nem azt jelenti, „szakaszd le a napot”, „szakaszd le minden óra virágát”, hanem azt, hogy „használd ki az időt”, azaz minden nap tegyél valamit ahhoz, ami előző nap voltál. Öntudatlanul ez munkálhatott bennem már édesapám életében, amikor elhatároztam, az ő hivatását választom. Az irodalom és az irodalomtörténet azonban a magam leleménye volt. Édesapám nyelvésznek számította magát, 1952 őszén Pais Dezső kezdeményezésére az ELTE Magyar Nyelvi Lektorátusának lett a vezetője, és nyelvészeti órákat is tartott.

Családja apai ágon Farkaslakáról származik. 2006-ban monográfiája jelent meg Tamási Áronról. Menyinyiben volt a család eredete meghatározó irodalomtörténeti témaválasztásainál?

Farkaslaka a 16. századi oklevelekben tűnik fel először, de már egy 1550. január 20-án kelt irat is úgy emlegeti, mint „Nemes Udvarhely Székben a legrégibb falvak” egyikét. A lakosok között ettől az időtől számítva folyamatosan előfordulnak Csiki, Demjén, Fancsali, Hadnagy, Magyar, Pakot, Tamás és Sipos vezetéknevűek. Feltételezhető tehát, hogy őseim emberemlékezet óta ott élnek. Ma is laknak ott Siposok. Sipos Mátyás unokabátyám a Tamási Áron Emlékház gondnoka, az Emlékháztól hétszáz méterre él a maga építette házában. Átellenben vele, a Nyikó másik partján laknak Fancsali Mátyásék, szintén unokatestvéreim. Édesapám, aki negyvennyolc éves korában halt

meg, az 1950-es évek elején, amikor ennek reménye sem volt, azt emlegette, ha nyugdíjba megy, otthon vesznek majd házat. De erre készült Tamási Áron is.

1983-ban, mikor először „otthon” voltam, találkoztam a rokonokkal. A dombra épült templom kapujából láttam a hegyeket, a távoli erdőket, a Nyikót, a girbegurba utcákat, a 100-150 éves házakat, megjártam a Hargitát. Akkor megfogadtam magamnak, édesapám emlékének ajánlva megírom Tamási Áron élet- és pályarajzát. Ettől kezdve „körbeolvastam” a témát. Elolvastam a székeleyekről szóló minden fontos munkát, ami 2005-ig megjelent, az író minden művét, köztük a Romániában kiadott gyűjteményeket. A *Tiszta beszéd* című könyvben például találtam nagyon fontos publikációkat, melyek magyarországi könyvekben nem jelentek meg. Elolvastam az ott és itt megjelent folyóiratcikkeket, a Petőfi Irodalmi Múzeumban lévő kéziratos hagyatékot, az Állambiztonsági Levéltárban a Tamási Áronról szóló besúgó jelentéseket. Többször voltam Farkaslakán, beszélgettem Sipos Mátyással, akitől a személyes emlékeken túl fontos dokumentumokat is kaptam. És közben be kellett látnom, a Tamási-életműről kialakult kép teljesen hamis. Nem a faluját írta meg. Tudatos író volt, nagy műgonddal dolgozott. Jelentős, meghatározóan fontos publicistája lett korának. Mindezen tények és felismerések alapján írtam meg a 2006-ban megjelent könyvemet. Ezenközben felmerült a gondolat, készítem el az érdeklődő olvasóknak a 2006-os könyv képekkel bővített, adatokkal kiegészített változatát. Ebben a családom is segített. Idegsebész fiam, László, megvásárolta a Tamási Áron temetésén készült fényképeket. Történész fiam, Balázs, dokumentumokat szerzett, átolvasta a kéziratot, melyet most is, mint mindig, kedves feleségem gépelt be, figyelmeztetve az ismétlődésekre és a homályban maradt részekre. Sipos Kornél filmproducer unokaöcsém, aki sokat tett a 2006-os változat megjelenésének ügyében is, 2007-ben fényképeket készített a faluról. Az új változat Benkő Andrea segítségével, s a PIM-ben fellelhető anyagok egy részének a felhasználásával, 2008-ban jelent meg. Ezzel tartoztam édesapám emlékének, a rokonaimnak, a falunak.

Az ön fő kutatási területe Babits Mihály életműve. 1985 óta irányítja Babits prózai és drámai műveinek, a levelezésnek, az esszék, kritikák, tanulmányok köteteinek kritikai kiadását. 2003-ban az *Élet-kép* sorozatban jelent meg könyve a költő életrajzáról, s emellett is több tanul-

Király István akadémikus, tanszékvezető egyetemi tanár, a *Babits és a forradalmak kora* című bölcsészdoktori disszertáció egyik bírálója 1983-ban meghívott a tanszékre azzal, hogy szervezzem meg a Babits-kritikai kiadást. Eddigre már szembesültem ezzel a páratlan életművel, elolvastam az akkor még csak Keresztury Dezső és Illyés Gyula külön engedélyével kutatható kéziratos hagyatékot. Láttam, szövegszerűen sem igaz, amit akkortájt Babitsról általában olvasni lehetett. Költészetének „másodlagossága”, a Lukács-féle „Petőfi-Ady-József Attila fővonal”-lal szembeni „érdektelensége”, meg a „neuralgikus”-nak tekintett ügyek: 1919-es szereplésének „elárulása”, a Baumgarten-díjak kiosztásában érvényesülő „szubjektívizmusa”, a korabeli hivatalos politikához húzó rokonszenve nem igaz. Rónay György munkái, Rába György 1981-ben megjelent könyve, a *Babits Mihály költészete*

mánnyal gazdagította a Babits-recepciót. Hogyan tudja kamatoztatni textológiai, életrajzi kutatásait egyetemi tanári munkájában? Mennyire fogékonyak a mai egyetemi hallgatók a nagy alázatot, sok munkát s viszonylag kevés elismerést igénylő kutatásokra?

1903–1920 és az 1983-as Babits-monográfiája, az időközben megjelent Belia György által szerkesztett tíz kötetes összkiadás és a *Beszélgetőfüzetei* alig változtattak a recepción. 1999-ben „*Engem nem látott senki még*”. *Babits-olvasókönyv* címmel jelent meg 1458 oldalon egy szövegmontázsom a költő műveiből, a művekről szóló kritikákból, a költő és a kortársak levelezéséből, hasonló ahhoz, amit Ferenczi László Kasákról, Rónay László Kosztolányiról készített. Ezenközben kezdtünk hozzá a regények, a drámák, a levelezés kritikai kiadásához. Párhuzamosan dolgoztunk. A Babits-életmű és a korszak jobb megértéséhez adtuk közre a *Babits Könyvtár* tizenhárom kötetét, közöttük öt kötetben a Baumgarten Alapítvány 1917 és 1950 közötti időszakot felölelő teljes dokumentációját, Téglás János nagyszerű munkáját, valamint az egyes részproblémákat összegző, és a költői alkotásokat és a korszakot értelmező hat könyvünket.

A folyamatosan bővülő tényekre támaszkodva, de egyáltalán nem életrajzi kutatásaimat összegezve írtam meg 2003-ban az említett könyvet. A munka az *Élet-kép* sorozatban jelent meg, melynek szigorú szabályai szerinti terjedelmét kétszeresen meghaladva foglaltam össze, ami tényszerűen tudható Babitsról. Azt gondolom, a könyv legalább annyira irodalmi-élet-, korszak- vagy monográfia-vázlat, mint életrajzi összefoglalás. Legalábbis erre következtetek abból, hogy napok alatt elfogyott, s 2008. november 26-án, a költő születésének 125. évfordulóján a szekszárdi Babits Emlékházban lévő képekkel és dokumentumokkal kiegészített változata jelent meg.

A textológia éppen akkor újult meg, amikor elkezdtük a munkát. Nekünk kötelezően alkalmazkodnunk kellett az 1988-as *Irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzatához*, amely egy mű „lehető teljes és hiteles alakját” kívánta a kritikai kiadástól, bármilyen prózai szöveg akkori helyesírás szerinti átírásával. 1980-as években valósult meg az irodalomtudományban a paradigmaváltás. 1979-től jelentek meg Bloom, Derrida, Lyotard, Ricoeur, Kristeva, Rorty és mások munkái. Akkor bontakozott ki, 1920-as évekbeli kezdeményezésekre építve a genetikus szövegkiadás elmélete, mely szerint nincs zárt és végleges szöveg, a szöveg folyamat, léteznek egyenrangú szövegváltozatok, ezek a mű életének különböző állomásai, melyeket a mű magába olvaszt. 1989-ben a Helikon összevont 3-4. száma közölte a szövegkiadás új elméletét és gyakorlatát összefoglaló munkákat. Azok az egyetemi hallgatók, akiket meghívtunk egy-egy kötet munkájába, a kritikai kiadás készítése közben ugyanazt a fordulatot élték meg, fogadták be a textológiában, mint ami az irodalomtudományban valósult meg. Egy-egy részprobléma megoldásával, szakdolgozatban való feldolgozásával valódi alkotói munkát végeztek. A *Timár Virgil fia* kiadásában velem dolgozók közül Pienták Attila, Szilágyi Zsófia és Visy Beatrix azóta megszerezte a PhD fokozatot, s mindannyiuk mögött több könyv van. Frank Júlia, Lukács Ágnes és Major Hajnalka középiskolában tanít, Vengrinyák Edit doktoranda. A Vilcsék Béla által szerkesztett drámakötetben negyvenhat főiskolai hallgató végzett kisebb-nagyobb

munkát. Vilcsek Béla *A drámaíró Babits* című könyvével szerezte meg hét éve a PhD fokozatot. Azt gondolom, a munkában részt vevőknek a tevékenység, a közös gondolkodás, az alkotás volt az igazi elismerés. Meg a személyes köszönetmondás a könyvek végén.

Hogyan látja a mai magyar irodalomtudományban a textológia, a bibliográfia és a tudományos életrajz viszonyát a lényegesen nagyobb presztízzsel rendelkező, különféle irodalomelméleti háttérrel működő műértelmezésekhez? Lehet irodalomtörténetet írni biztos textológiai, kronológiai és bibliográfiai háttér nélkül pusztán irodalomelméleti kategóriákat mozgatva?

Ha életrajzot emlegetünk, akkor egyszerre gondolhatunk Gyulai Pál *Vörösmarty életrajza* című művére, Ernest Jones *Sigmund Freud élete és munkássága* című, 1961-ben New Yorkban megjelent munkájára és Ferencz Győző *Radnóti Miklós élete és költészete* című könyvére, melynek alcíme: *Kritikai életrajz*. Az első a pozitivistá tudományelméleti álláspontot képviseli. A második a művek felől közelít az élethez, minden lehető adatot felhasználva megpróbálja — a bevezető szavait ismételve — Freud „egyéniségét és élettapasztalatait összefüggésbe hozni szellemi fejlődésével”. Ferencz Győző szerint Radnóti költészete „[a]rra a kérdésre keresi a választ, amely az európai hagyományú költészet talán legnagyobb problémája: milyen kapcsolatban van egymással a költő személyes élete és az általa létrehozott mű, lehetséges-e a költészet nyelvi eszközeivel megalkotnia személyiségét, megtekinthető-e a lét és az írás egysége”. Az *Élet-kép* sorozat legjobb kötetei, terjedelem-kalodában ugyan, de közel állnak Ernest Jones célkitűzéséhez. Sem ezek a könyvek, sem Ferencz Győző kötete nem állítható szembe egy műértelmező kötettel. Mindegyiknek önértéke van. És nincs negatív értékviszonyban egyik sem egy kritikai kiadással. Egy-egy kritikai kiadás-kötet 6–8 évig készül. A munkában érvényesíteni kell az alkotás megírásának időhöz kötött irodalomfogalmát, a feldolgozás irodalom- és szövegtudományi nézeteit, mindezekon kívül a szövegvilágban megjelent korszak-tudást és még sok egyebet. Azt hiszem, „irodalomelméleti kategóriák”-at könnyebb mozgatni.

Textológiai ismeretek szűkében pedig nem lehet autentikus műértelmezéseket sem készíteni. Jól példázza ezt a József Attila-kutatás. A költő verseinek harmadik, „javított és bővített kiadás”-át Stoll Béla állította össze 2005-ben. Ennek sok hozadéka van. A szinte szünet nélkül a mai napig emlegetett Babits–József Attila-ellentét is más kontextusba került ezzel a kiadással. Tizenkilenc József Attila-vershez kapcsolódva bizonyította Lengyel András, Tverdota György, N. Horváth Béla és más kutatók a Babits-versekre vonatkozó utalásokat, alúziókat, átvételeket, intertextusokat, amelyek akár tudatosak voltak, akár a megőrző emlékezet révén kerültek be a József Attila szövegekbe, mutatják, hogy az *Egy költőre...* és *Az istenek halnak, az ember él!* kritikája mellett nemcsak a *Magad emésztő...* hozható fel példának kettejük kapcsolatára. Az indulatok mögött ott van az érdeklődés, a figyelem, az értékelés és — sokszor — az elfogadás is. Azt hiszem, igaztalan, tudományellenes és értelmetlen dolog a textológia és az „irodalomelméleti háttérrel működő műértelmezés” szembeállítása.

Tavaly volt Babits Mihály születésének 125.

Babits mai megítélésében sokféle szempont keveredik. Elfelejtődik, hogy a korszak legképzettebb, és a műfajban csak a legnagyobbakkal

évfordulója. Novemberben az Akadémián rendezett emlékülésen a Babits-recepciót áttekintő előadást tartott, melynek zárata igen pesszimista képet mutatott Babits jelenlegi befogadásáról. Ennyire rossz a helyzet? Mi vagy mik lehetnek ennek az okai?

összemérhető esszéistája volt. Hogy minden regényéhez külön nyelvet teremtett, miközben végigpróbálta a regénypoétika műfaj-lehetőségeit. Hogy nyelvteremtő gesztusával igazában ő, és nem az önmagát felnövesztett személyiségében megszólaltató Ady jelentett valódi fordulatot a modern magyar költészet első évtizedében. Meg az is feladásba látszik merülni, hogy nagytávlatú esztétikai gondolkodó volt, meg az egyik legjelentősebb műfordító. Ma főleg költőként emlegetik. Az irodalomtörténet pedig most hajlamos Adyt és Babitsot együtt értékelni, azt hangoztatni, hogy (Kulcsár Szabó Ernőt idézve) kettejük költészete, melyet „az én perspektíváitól megszabadított személytelenség szólama” jellemez, „az én határainak viszonylagosságával szembesülők” Szabó Lőrinc, József Attila (és Kosztolányi) költészetével szemben kevésbé értékes és kevésbé modern. Miközben az általános szakolvasói érdeklődés, amint a Korunk 2001-es felkérésére beérkező száz költő, kritikus, irodalomtörténész véleménye jelzi, nem csökkent, hiszen a tíz legszebb huszadik századi vers közé beszavazták az *Esti kérdést*, a *Jónás könyvét* és a *Mint különös hírmondót*, Babits pedig a leggyakrabban emlegetett költők között a negyedik lett (ezzel megelőzi Szabó Lőrincet, Pilinszkyt és Weörest), azonközben a *Magyar irodalom története*i című három kötetes gyűjteményben a költőt az *Esti kérdés* elemzése reprezentálja (mely szerint a vers Hofmannsthal egyik versének palinódiája), meg *Az európai irodalom történetét* méltató tanulmány. Ennek alapján elmondható Orbán Ottó *Vojtina recepcióesztétikája* című versét idézve: az irodalmi tőzsdén „esett Babits indexe”. Az új kánont megalkotó ambíció az irodalom peremére szorítaná a költőt. A tudományos recepció elbizonytalanodásával egy időben kibontakozni látszik egy másik folyamat is. Tanúi vagyunk, Tarján Tamást idézve, „a Babits kultusz rejtőzködő, időnként szégyenlős, máskor opponálóan szolidáris” továbbélésének is. Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Rába György, Lator László, Jankovich Ferenc, majd az 1975-ös, Babitsot visszaperlő Juhász Ferenc-nyilatkozat után, az 1983-as jubileumi évben megszólaló költőket követően ma, Szabó Dezső szavait ismételve-vonatkoztatva, nem az „énektanárok”, hanem az „énekesek” idézik a költőt. Babits-átiratok, -parafrázisok, -idézetek, -vendégszövegek, -ritmusimitációk jelzik érdeklődésüket.

Abban lehet bízni, hogy a „jelenre hagyományozott Babits költészet” nem „néma”, legföljebb „kevésbé beszédes”. „(...) a hagyomány [ugyanis] — írta Kulcsár Szabó Ernő a *Közelítések... Babits Mihály életművéről születésének 125. évfordulóján* című, 2008-ban megjelent kötet zárszavában — nem feltétlenül akkor szól hozzánk, amikor mi szeretnénk. S mégis ez a hagyomány az egyedüli, ami az újítást akár önmaga ellenében is képes megvédeni a permanenciában való alaktalan feloldódástól.”

Tanított általános- és középiskolában, tan-székvezetőként szer-

Az olvasás általában háttérbe szorult. Nagy Attila 2006-ban a Tokaji Írótábor tanácskozásán riasztó adatokat mondott. A megelőző év statisztikája szerint egyrészt nagyon sokan évente egy könyvet sem ol-

vezte a Budapesti Tanárképző Főiskolán az irodalom szakos képzést. Egyetemi oktatóként sem szakadt el a középiskolai irodalomtanítástól, hisz szak módszertani szemináriumok vezetője volt, részt vett nemzetközi kutatásokban, s több vaskos kötetet is szerkesztett ebben a témakörben. Hogyan látja ma az irodalomtanítás jövőjét, mikor általános tapasztalat a fiatalok körében az olvasás háttérbe szorulása?

vasnak, a megkérdezettek óriási többsége legfeljebb évente egyet olvas el, másrészt az „olvasók” körében a kulturális globalizáció, az üzletvezérelte divatkönyvek vették át a vezérszólamot. Korunk ezen adatok szerint nem a tudás alapú társadalom időszaka. Olyan információs korszak ez, amelyet Magyar Beck István egyik tanulmányában „kartonból készült virtuális világ”-nak nevezett. Még rosszabb a helyzet, ha az iskoláskorúak olvasási szokásait nézzük. Ma sok helyen nem is kísérleteznek „kötelező olvasmány” kijelölésével. Például választani lehet, hogy Móricztól novellát, regényt vagy regényrészletet olvas-e a diák. A tantárgyak „kedveltségi sorrendjé”-ben a magyar nyelv és irodalom az utolsó helyek egyikére szorult.

A legtöbb országban a tantárgy nevéből is kiszorult az „irodalom” szó, a nyelvhasználat és az írásbeliség funkcionális alkalmazása, az olvasási és szövegértési képesség fejlesztése a cél, a nyelvi-kulturális örökség megőrzése, az esztétikai és etikai érzék fejlesztése csak másodlagos.

Jól mutatja a „perspektívát” az USA oktatási rendszere. Az Egyesült Államokban, ahol annyi tanterv van, ahány iskola és ahány tanár, az egyik tankönyvben Alice Walker *Mindennapos használat* című novellájához a következő kérdés kapcsolódik: „Számos családnak, akár csak a *Mindennapos használat*ban szereplőknek, vannak olyan emléktárgyai, amelyek generációról generációra öröklődnek, s nagy értékkel bírnak a családtagok számára. Míg néhány ilyen tárgynak anyagi értéke is van, számosnak csak érzelmi. Beszéljess családtagjaidal az ilyen emléktárgyakról! Mik ezek, és miért fontosak?”

Magyarországon bonyolítja a helyzetet, és rontja a kilátásokat a szétzilált iskolarendszer (a 8 osztályos általános iskola mellett van 4, 6 és 8 osztályos gimnázium), a szakfelügyeleti rendszer megszűntetése (a szakfelügyelő, aki a hét három napján egy iskolában tanított, a fennmaradó két napon más iskolákat látogatott, nem hatóság volt, hanem tudás- és tapasztalathordozó). Rontotta a helyzetet a kétszintű érettségi megvalósult formája (a középszinten nevelés-ges szövegépítési feladatok vannak, az emelt szintre alig jelentkeznek, a 200 pontos felvételi rendszerben ugyanis olyan módon lehet plusz pontokat szerezni, hogy nem éri meg külön kínlódni). Beláthatatlan következményei lesznek a jelenlegi BA–MA szintű oktatásnak, melyben, aki tanár akar lenni, annak olyan MA képzést kell választania, amelyben a pedagógiai és pszichológiai tárgyak az idő egyharmadát, a tanítási gyakorlat a másik egyharmadot foglalja le, a jövődő „magyar nyelv és irodalom” szakos tanár a tanulmányi idő egyhatodában fog irodalomtudományt, egyhatodában nyelvtudományt tanulni. A leendő tanár tehát csak „szakápoló” lehet, a jövődő (tudományt tanuló és művelő) orvos pedig nem kerülhet iskolába. Az a politikai döntés pedig, amelyik az 1–6. osztályban megszüntetné a tantárgy rendszerű oktatást, nemcsak egyedülálló a világban, de páratlanul szakszerűtlen is.

„Ha olyanok nem lesztek”

TÓTH SÁRA

*A bennünk élő gyermekről, a felnőttkorról
és az evangéliumi gyermekségről*

Juditnak

1967-ben született. 1990-ban végzett az ELTE BTK angol–spanyol szakán. Doktori disszertációjának témája Northrop Frye volt. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetemen az angol és a vallástudomány szakon tanít. Legutóbbi írását 2009. 5. számunkban közzöltük.

Úgy tűnik, régebbi korokhoz képest messzemenően gyermekközpontú kultúrában élünk. A gyermek immár nem megjavítandó, megnevelendő, alulfejlett felnőtt, mint a premodern időkben volt. A 18. század második fele óta egyre növekvő mértékben tartjuk önértéknek a gyermekkort. Angol nyelven például, úgy tudjuk, Charles Wesley, a metodista ébredés vezéralakja volt az, aki elsőként megkülönböztette a *childlike* és a *childish* szavakat, és az előbbi pozitív értelemben használta („gyermeki”, szemben a „gyermeteggel”). A romantika idején azután intenzív érdeklődéssel fordultak a gyermekkor tapasztalata, illetve a gyermeki tapasztalat felé, amely egyszerre volt az emberi élet feltáratlan titkainak tárháza, a romlatlan természetesség szimbóluma és az analitikus racionalitással szemközt a tudásnak és megértésnek elmélyültebb útja.

Nem nehéz azonosítani e hagyomány keresztény gyökereit: „Hálát adok néked, Atyám — mondja Jézus —, hogy elrejtetted ezeket a bölcsek és az értelmesek elől, és a kisdedeknek megjelentetted” (Mt 11,25). Még az Isten országába való belépést is valamiképpen a gyermekség titokzatos minőségéhez köti: „Aki nem úgy fogadja az Isten országát, mint gyermek, semmiképpen sem megy be abba” (Mk 10,15).

Vajon ma, a gyermekkultusz idején jobban értjük Jézus gyermekségről szóló szavait? Óriási ellentmondások vannak itt. A modern kor hajnalának érdeklődése a gyermek iránt mára kifutotta magát, és saját végletei révén törlődik el. Csodálatos volt, ami akkor elindult a világban. Jó, hogy a középkori elfojtás után megnyíltak a zsilipek. Jó, hogy ma már botrány a gyermekmunka, a gyermekbántalmazás, hogy a gyermeknek jogai vannak, és hogy a társadalom figyel (vajon figyel?) a gyermekek lelkére. Az egyik paradoxon azonban az, hogy míg a modernitást az ember nagykorúvá válásaként, a nagy és kisbétűs atyák elvetéseként szoktuk jellemezni, a magát nagykorúnak vélő kultúra napjainkra az ijesztő infantilizálódás jegyeit mutatja. A gyermeki elemet elvesztettük az Istennel való viszonyunkban, s ettől paradox módon totális infantilizmusba kezdünk süllyedni.

Társadalmunk azonban csak látszatra gyermekközpontú. A gyermeknek áldozathozatalra képes felnőttekre van szüksége, ez pedig ritka portéka egy olyan világban, ahol a központi jelszó és érték az önmegvalósítás, vagyis hiába minden fontoskodás: a gyermek leginkább nyűg a felnőni nem képes felnőttek számára. Így aztán fontoskodó ál-áldozatot hozunk gyermekeinkért: saját tévét teszünk a szobájába, és mindent elvégeztünk helyette, ami az ő dolga lenne. Sietségből elfelejtjük (s ez a másik véglet a premodern korhoz képest), hogy a gyermeket nevelni, „felnövelni” kell: állandó fontoskodó mikromenedzselésünkkel ennek a lehetőségét is elveszjük tőle. A társadalom mai „felnövekvő tagjai” nem tanulják meg, hogy döntéseiknek következményei vannak, hogy a felnőtté válás folyamata bizonyos értelemben folyamatos alászállás, „csökkenés”, hiszen a döntéseik az embert egyre szűkülő pályára kényszerítik. Amint Jacques Derrida Ábrahám áldozatára reflektálva mondja egyik késői írásában, a döntés valójában mindig áldozat és lemondás, hiszen „nem tudok a másik ember hívásának, kérésének, az iránta való kötelezettségnek, sőt szeretetnek sem megfelelni anélkül, hogy ne áldoznám fel érte a másik mást, a többi mást”.¹ Ezzel szemben a mai ember, kivált a fiatal ember, a végtelenségig próbálja odázni azt a lebegő állapotot, amely egyfajta pseudo-totalitás ígéretét hordozza, lehetőségek végtelenségét ígérve.

Ezt a lebegést váltja ki és erősíti a populáris pszichológia vagy inkább pszichologizmus hatása alatt szorongó szülők attitűdje. Ők úgy érzik (nem mindig tudatosan, hiszen észrevehetetlen és rajtakaphatatlan a tömegtájékoztató eszközök által ránk zúdított klisék és félígazságok tudatunkra kifejtett hatása), ha korlátokat szabnak gyermeküknek, ha nevelik és formálják, ha alkalmazkodást várnak el tőle, azzal óhatatlanul elfojtják „igazi énjét”. Ha a mai népszerű ismeretterjesztő pszichológiai munkákat felületesen és kritikátlanul olvassuk és alkalmazzuk, könnyen egy olyan torz életfelfogáshoz vezethetnek, miszerint az ember életének legfőbb célja az, hogy kapcsolatot teremtsen a benne élő, mindaddig elfojtott gyermekkel, majd pedig gyógyítsa és szeretgesse azt. E fontos és valóban gyógyító pszichológiai felismerés azonban egyoldalú marad, ha nem kap az olvasó vagy a páciens elegendő útmutatást a továbblépésre a felnőtté válás felé.

Egy példával élve: Alice Miller *A tehetséges gyermek drámája és az igazi én felkutatása*² című könyvét a benne foglalt sok hasznos útmutatás ellenére hiányérzettel teszi le az ember. Az „igazi énjét” kereső olvasó megtudja, hogy az igazi énje érzéseinek világával egyenlő, de azt már nem, hogyan tegyen különbséget érzései, hangulatai és ösztönei között. Am a leginkább elgondolkodtató az, hogy a szerző visszautalja az egyént önmagához mint végső referenciaponthoz. Vagyis, az „önimádat jelenkori kultúrájában”³, önmagam találhatom meg önmagammat. Nem számíthatok senki másra, sőt, a másik (a Másik?) leginkább fenyegető ellenséggént jelenik meg, aki befolyásolhat, formálhat, s így aztán bánthat is

¹Jacques Derrida: *Donner la mort*. Galilée, Paris, 1999. Magyarul: *A halál ajándéka*. (Ford. Szabó László.) Vulgo, II. évf. (2000) 3–4–5. szám.

²(Ford. Pető Katalin.) Osiris, Budapest, 2002.

³Mike Featherstone kifejezése.

⁴Martin Buber: *Én és Te*.
(Ford. Bíró Dániel.)
Európa, Budapest,
1991, 15.

engem, vagyis a bennem élő gyermeket. Valójában azonban az elszigetelt, őseredeti „önmagam” képzele eleve tarthatatlan, hiszen az önmagamról kialakított kép is *már eleve* másoktól érkezik: nem utolsósorban a tömegtájékoztatásból, magazinokból, pszichológusoktól (különös, hogy a könyvben reprodukált vallomások észrevehetően a szerző nyelvezetét és ideológiáját termelik újra). Másrészt az ember, legalábbis a bibliai hagyomány szerint, a Másik szólításában, sőt, az önmagából való kilépés, az önátadás dinamikus folyamatában nyeri el önmagát. Martin Buber híres megfogalmazásában: „A Te által leszek Én-né. S hogy Én-né leszek, mondom: Te. Minden valóságos élet — találkozás.”⁴

Mi hát a felnőttkor? Az „érett férfikorban” vajon mi lesz a belső gyermek sorsa? Hogyan kapcsolódik mégis a bennünk élő gyermek az isteni gyermekhez és az evangéliumi gyermekséghez?

Az ártatlanság világából (William Blake) mindenki kilép, az első naivitás gyermeki világát oda kell hagynunk. A belső gyermek háttérbe szorul: elfojtjuk vagy meghaladjuk, mindenestre elkövetkezik a felnőttkor. Ám aki nem adja át magát a felnőttkor sötétségének, megfosztatásának és totális magányának, az lelkiileg megreked. Megreked az is, aki elfojtja a benne élő sérült gyermeket. A sérüléssel, a traumával szembe kell nézni, és a belső gyermeket meg kell siratni. Isten színe előtt szükséges őt gyászolni, talán egész életünkön át. Ám megreked az is, aki aláveti magát a felszínre hozott és aktív belső gyermek zsarnoki követelőzésének. Mert miután előhoztuk és megsírattuk, el kell engedni őt. Ez is paradoxon: gyászolom egész életemben, egyszersmind el is engedem. Mint Isten Ezékielnek mondotta szeme fényének, feleségének halálakor: „csak halkan sóhajtozz” (Ez 24,17). Valaki úgy fogalmazott: fel kell nevelni a belső gyermeket. Felnevelni vagy elengedni: rokon fogalmak, hiszen ugyanarról van szó. A gyermek egy ponton túl megszűnik gyermek lenni, és az út eme második állomásán megszületik a felnőtt.

A felnőtt meglátja a világot a maga realitásban, vagyis a maga sötétségében. A felnőttiség a totális magány és a kivetettség állapota. Annak átélése, hogy senkire sem számíthatok, senkire nem támaszkodhatok, senki sem szeret. E világon nincsen — a boldog gyermek felhőtlen otthonosság-érzéséhez viszonyítva — valódi otthonom. Felnőtt vagyok, nekem kell szeretnem, nekem kell lépnem, a másik felé.

Ekkor megszülethet a totális bizalom és megvalósulhat a totális Istenre hagyatkozás. Megjelenik a gyermek megható és feltétlen bizalma, melynek a biológiai gyermek természetes kötődése csupán előképe volt. A gyermek, az istengyermek feltámad szívemben. Ez a gyermek, akivé így lehetek, nyitott tenyér. Mindig meg lehet lepni, nyitott az újra, nyitott az érkező Úrra. Felhalmozott, büszke tudása, teológiája nem áll az útjába. A jelenben él, nem tartja foglyul a múlt és nem köti gúzsba a jövőtől való szorongás. Előképe, ismét, a szórakozott iskolás kisgyermek, aki elfelejti, hogy péntekre szombat következik, és a szabadnapot mindegyre az újdonságnak kijáró

üdvrivalgással fogadja. E szent állapot kicsit az öregségre, kicsit a bolondságra hasonlít.

A nyelv csődöt mond ezen a ponton. Csak a legnagyobbak tudnak dadogni valamit a második, jézusi gyermekség állapotáról. Lear királyra gondolok. Lear, a dühösködő, gyermeteg király, aki kilép királyi pozíciójának álságos, körülpárnázott világából a sötétségbe. Shakespeare evangéliumi mélységű darabjában a megvilágosodás ára a megőrülés és a megvakulás. Lear a viharban felnőtté válik. A végsőkéig lecsupaszodik és szembenéz az elhagyatottsággal. A *gyermeteg* Lear — aki talán sínylődő belső gyermekét táplálja kényszeresen — hízélgésen él. A *felnőtt* Lear kilép önmagából és imádkozik a mézítelen koldusokért. Szembenéz a világ valódi arcával. És aztán?

A *gyermek* Lear nagyon öreg, nagyon őrült, és szabad a szeretetre. „Türelmet kérek tőletek. Felejtést — Bocsánatot. Öreg vagyok, s bolondos.”⁵ Eljön a szeretet időtlen ideje, amikor, immáron öreg gyermekként Lear találkozik (most már így lecsupaszítva, a buberi értelemben, valóban találkozik) kivetett legkisebb lányával. Mi az a perc, amikor a legmegkapóbb egy kisgyermek? Amikor önfeledten játszik. A második gyermekség boldog énelvesztés és felszabadultság. A felnőtt otthona vesztett lény. Ezzel szemben — mint előképe, a gyermek, aki képes az önfeledt otthonlétre — az öreg-gyermek-ember mindenütt otthon van. Otthon: Istennél. És paradox mód, már nincs otthon a világban. Távolságtartó, bolondos humorral szemléli a nagyratörő ambíció és hatalomvágy dülését, amelyet a darabban a forgandó szerencsekerék jelképez. A fogságban, a teljes reményvesztettség állapotában Lear örülteként átéli a szeretetet és eljut a teljes gyermeki szabadságra.

⁵A Lear-idézetek
Mészöly Dezső fordításá-
ból származnak.

*Börtönbe! Együtt ott daloljunk
Mi ketten, mint kalitban a madár.
Ha áldásom kéred: letérdelek,
S kérem bocsánatod. Jól megleszünk:
Imádkozunk, meg énekelgetünk,
Ódon meséket mondunk; csak nevetjük
A fényes udvaroncok lepketáncát;
S azt is, hogy koldus nép rebesgeti
Az Udvar hireit. S majd közbeszólunk:
Ki nyer, ki vesz, ki áll kegyben, ki nem.
Fontoskodunk, mintha az istenek
Kémei volnánk. S börtönfal mögül
Lessük nagyok sorsának árapályát!
Hogy kél és száll a hold szerint.
(V. felvonás, 3. szín)*

Ám a *Lear király* mégsem a jézusi gyermekségről, a bennünk megszülető istengyermekekről szól elsősorban. A *Lear király* tragédia: a felnőttkor drámája. A felnőtttség sötétségében csupáncsak ott rej-

tezik, alig észrevehetően az evangélium pislákoló mécsese, a gyermekség örömhíre. A darab utolsó jelenetében az őszöreg ember hallott gyermekével a kezében tántorog be a színpadra. Felnőtt lett, véégképp. Meg is szakad bele a szíve.

Lear útja itt véget is ér, mi azonban továbbra is úton vagyunk. A gyermek teljességgel ön maga, és még egyáltalán nem ön maga. Az Isten országában majd otthon leszek, teljesen ön magam leszek, de ez egyelőre még csak eszkatologikus, reménylett valóság. A gyermeki felszabadultság itt, a „még nem” világában abból fakad, hogy nem kell görcsösen ön magamat, igazi arcomat keresgélnem. Azonosságom gyötrő kérdését kiengedhetem kezemből, és csöndben várhatok Krisztusra. Ahogy Visky András írja: „igazi ön magadat váratlan módon mindig mint az ő [Krisztus] megjelenése, odaadó aktivitása tapasztalod meg, és nem ön magadként. Rád kerül, saját arcként, az *Imago Dei* maszkja.”⁶ Nem az tesz szabaddá, mint Alice Miller mondja, ha „már tudjuk, ki és mi szedett rá bennünket”,⁷ legalábbis ez még kevés. „Hiába fűröszöd ön magadban, csak másban moshatód meg arcodat.” Krisztus — vagyis Krisztusban a másik, a másikban Krisztus — eljön hozzám. Őrá várom: ez a szabadság, ez a megtisztulás.

„Szeretteim, most Isten gyermekei vagyunk, és még nem lett nyilvánvalóvá, hogy mivé leszünk. De tudjuk, hogy ha nyilvánvalóvá lesz, hasonlókká leszünk őhöz, mert meg fogjuk őt látni, amint van. És akiben megvan ez a reménység őiránta, az mind megtisztítja ön magát, amiképpen ő is tiszta (1Jn 3,2–3).

⁶Visky András:

A különbözőség vidékén.

Vigilia, Budapest,

2007, 138.

⁷Miller: i. m. 57.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

Thomas Merton: Párbeszéd a Csönddel. Imák és rajzok	2.900,-
Teréz Anya: Jöjj, légy a világosságom!	3.200,-
Rupert Berger: Lelkipásztori liturgikus lexikon	4.300,-
Halmi Tamás: Versnyelvtanok. Elemző esszék kortárs versekről	1.900,-
J. B. Metz: Memoria passionis	2.700,-
Igazságosabb és testvériesebb világot! Tíz év távlatából	1.200,-
John Powell: Egészen ember, egészen élő	1.800,-
Joseph Ratzinger: Bevezetés a keresztény hit világába	2.700,-
Innen és túl. Versek az Isten-kereső emberről	2.900,-
Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona	3.600,-
Th. Schneider: A dogmatika kézikönyve 1.	2.600,-
Th. Schneider: A dogmatika kézikönyve 2.	2.600,-
Lukács László: Csináld magad	1.150,-
Terri Apter: A magabiztos gyermek	1.600,-
E. Kübler-Ross – D. Kessler: Élet-leckék	2.200,-

A kiadványok megvásárolhatók vagy megrendelhetők a Vigilia Kiadóhivatalban:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444; E-mail: vigilia@vigilia.hu

PIERRE CLAVERIE ÍRÁSA ELÉ

Pierre Claverie 1938-ban született Algériában, francia családban. Tizenkilenc éves koráig a „gyarmatosítók burkában” élt, tudomást sem véve az őt körülvevő muzulmán világról. Az algériai háború kellett ahhoz, hogy a burok szétpattanjon. A Grenoble-i egyetemen tanul ekkor, távol övéitől és ifjúsága mediterrán légkörétől, s zavartan áll a korabeli események előtt, mert úgy tűnik számára, hogy Franciaország elárulta a „francia Algériát”. E drámai tapasztalat közepette dönt úgy, hogy szerzetes lesz.

Domonkos szerzetes lesz, majd pappá szentelik, s 1967-ben visszatér Algériába. Hamarosan komoly egyházi felelősségeket bízna rá, 1981 májusában kinevezik Oran püspökévé. Középről élte meg azt a válságot, amellyel Algéria az 1990-es évek elejétől szembekerült.

Szavainak szabadsága életébe került: 1996. augusztus 1-én megölték. Talán nem volt elég óvatos? Lehet, olykor. De főleg egységben maradt azzal, amit a keresztény misztériumból lassanként fölfedezett, s ami számára az életnek a halál fölött aratott győzelmében foglalható össze, mely az egész emberi történelem folyamán folytatja művét...

Az alábbi részlet egy 2004-ben, a párizsi Cerf Kiadónál megjelent könyvből való: *Petit traité de la rencontre et du dialogue (Rövid értekezés a találkozásról és a párbeszédéről)*, mely valójában egy lelki gyakorlat beszédeit tartalmazza — innen a szöveg közvetlen stílusa. Ez a téma Pierre Claverie lényének — hivatásánál fogva is — középponti témája, úgy mindennapi életében és feladataiban, mint az olykor magasabb fórumokról érkező kérdésekre, kihívásokra adott állásfoglalásaiban, reflexióiban. A könyv, illetve a lelki gyakorlat bevezetőjében is kifejti ezt:

„Ennek a lelki gyakorlatnak a témája a szívügyem attól fogva, hogy domonkos szerzetesként Algériában élek, mivel sajátos helyzettel állok szemben: olyan keresztények helyzetével, akiket egy tőlük egészen idegen világ vesz körül. Ez egyszerre jelent esélyt és rizikót: porszemnyi egyház egy muzulmán óceánban... Ilyen helyzetben kétféle választási lehetőségünk van. Az egyik: magunkba fordulunk, a környezetünkötől való félelemről vezetve, hogy egy erős keresztény teret hozunk létre, amelyben az Algériában élő külföldiek rátalálhatnak a maguk szokásaira, hagyományaira, kultúrájára; olyan teret alkotva ezzel, amelyben lélegzethez jutnak.

A másik választási lehetőség során azt mondjuk: szembenézünk a különbözőséggel, próbáljuk felvállalni és megélni azt; talán ez mindenkinek gazdagodást jelent majd. Azoknak, akik egy bizonyos időt ebben a muzulmán országban töltenek, alkalmuk adódik arra, hogy fölfedezzék a muzulmán világot, és gyakran épp ez indítja el bennük a hit ébredését. Azok a külföldiek, akik saját hazájukban már letértek az egyház útjáról, a környezet nyomása alatt, és mindazon kérdések súlya alatt, melyeket ez a környezet felvet, nagyon sokszor újból a közösség útjára lépnek.

Vagyis, egyrészt elvállalni a különbözőséget, megpróbálunk a lehető legnagyobb gazdagodásra jutni, másrészt ezt a hontalanságot arra használjuk ki, hogy másféle közösségeket alkossunk, mint amit saját hazánkban megismertünk... Ifjúságomat abban a közegben éltem, amit ma a »gyarmatosítók burkának« neveznek, és ezáltal döbentem rá arra, mennyire képes mindegyikünk egy »burokban« élni, anélkül, hogy erről tudomást venne. Mivel ez a burok az algériai háború nyomása alatt szétpattant, hálát adok Istennek, és ma más burkokat is próbálok szétörni, nem pedig újabbakra zárkózni.

Ebből kiindulva újfogalmaztam hitemet, vagy legalábbis megkerestem a hitemben azt, ami segíthet abban, hogy felnyíljon a szemem, megnyissam kapuimat, a burkok szétpattanjanak, párbeszédet hozzak létre, végül pedig próbáltam mindent megtenni azért, hogy ne jöhessenek újból létre olyan drámák, melyeket gyermekkoromban megismertem. Ha csak »egymás között«, vagy »önmagunk szerint« élünk, az oda vezet, hogy egy napon meghalunk, s még csak azt sem tudjuk, miért...”

MURAKÖZY NÓRA

A HIT PÁRBESZÉDE

A szeretet hívogatása alázatos, hogy a másik növekedjék, és a maga részéről ő is képessé váljon a szeretetre. Ezért hát találkozásaim, párbeszédeim és életem mélyén Isten szava van ott. Hogy ez miért van így? Nem nagyon tudom. Hitem azt mondja nekem: Ő önmagában párbeszédet alkot — számomra ez a Szentháromság csodája.

Az Atya hívása — Jézus „amen”-je: minden lehetséges kapcsolat ezen az alapon nyugszik. Ha Isten közösség, akkor mindaz, amit teremtett, közösség. Minden lény közösségből van és közösségre irányul. A létezés és az élet a szeretnek e találkozásából született, és mi is ebből születünk.

Miután megismertem ezt a Jézust, és általa azt az Istent, akinek néhány vonását felvázoltam,¹ a hit a bizalom válaszává lett, melyet ennek az Istennek adok. Hangsúlyozom, hogy ennek az Istennek. Jézusban látjuk meg Őt: Jézus soha nincs egyedül, Valakire figyel, aki életében, öntudatában jelen van. Ez teszi őt egyszerűvé, elevenné, az érvényesülésre való törekvésektől mentessé, minden olyan kincstől szabaddá, amit meg kéne védeni. Ennek az egyszerűségnek eredeténél az Atya szeretete áll.

A hit nem elhatározás kérdése, a hit kegyelem; az a kegyelem, hogy szerettek minket. Ezt a kegyelmet azért kaptuk, hogy továbbadjuk másoknak, és túl nagy botrányt jelentene, ha nem adnánk tovább! Miért vannak kirekesztettek? Nekem miért van olyan szerencsém, hogy engem szerettek? S miért vannak olyanok, akiket nem szerettek? Ezek a kérdések engem gyakran gyötörnek! Azt hiszem, ez a tövis azért van testünkben, hogy szeretetre ösztönözzön minket.

Végre el tudjuk fogadni magunkat, számomra ez jelenti a hit első szabadítását. Képes vagyok elfogadni önmagam, egyszerű lehetek, már nem érdemes szerepet játszani. „Látta, hogy ez jó.”² Ez az ige, Jézusban, azt mondja nekünk, hogy Valaki elsőként ismert, szeretett minket, mint ahogy ez Jézussal, Ábrahámmal, Mózes-sel, Máriával is történt. Az egész üdvösségtörténet folyton ezt ismétli nekünk. Ebben áll a hit: képesek vagyunk támaszkodni erre a jelenlétre, ami belül megnyugtat, és minden újjászületést lehetővé tesz. Nem ítélezés, nem kárhoztatás — ez az Evangélium teljessége. Isten számára én Szamaritánus, Zakeus vagyok; a házasságtörő asszony, és a tizenegyedik órában érkező munkás vagyok...

Van hitünk — ezt én borzalmas kifejezésnek találok! Nincs hitünk, hanem hiszünk valakiben, ez pedig egészen más! Az, hogy van hitünk, valami olyat feltételez, mintha a hit egyfajta csomag lenne, ami ott van, és ami a miénk. Nem: itt Valakiről van szó, és mi Valakiben hiszünk, Valakibe belévetjük bizalmunkat, ez jelenti azt, hogy hiszünk valakiben.

Az igazságok sora ezután jön, hogy megvizsgáljam, kibe vetem a bizalmamat: ez nagyon fontos. Szükség van a hit dogmáira és igazságaira is, de nem ez fog bizalmat ébreszteni bennem. Nem az ébreszt bennem bizalmat Istenben, amit a teológián megtanulok. A hitnek már azelőtt élnie kell bennem; az pedig legfeljebb segíthet majd nekem egy kicsit.

Valaki jelenlétében élni

Az, hogy hiszünk Valakiben, még nem jelent megoldást az élet minden problémájára. A hit

élete egy módja annak, hogy másképp éljünk; olyan élet, ami azután is élet marad, vagyis hűsből, sárból, vérből vagyok, tudom, hogy ez el fog pusztulni, hogy az élet törekeny egyensúly. Tudom, hogy ez az egyensúly bármelyik pillanatban összetörhet, és hogy ez vagyok én, nem vagyok Isten. Mindezt Valakivel átélni: Jézus kifejezi azt, hogy a sár a szeretethez keverve életet ad, és még több szeretetet ad. Ha hiszünk Valakiben, ez azt jelenti, hogy elhisszük: mindabban, amit élünk, valaki jelen van, és ebben a jelenlétben még minden megváltozhat.

Egy felnőtt megtért személy már évek óta ott volt egy kis keresztény csoport összejövetelein, mivel érdekelték őt. Megszólította őt mindaz, ami a keresztényeknél történt, értelmes módon vett részt az összejöveteleken. Magától tanulmányozta az Evangéliumot, a hitről való gondolatokat, mindez rendkívül szép! Valami belső érzékkel fogta fel azt, ami az Evangéliumban áll, de kívül maradt. Megértette a lelkiséget, az erkölcsöt, az Evangéliumból következő magatartásmódot; akár azt mondhattuk volna, hogy mindez már születésétől belé volt írva. Valóban teljesen rá volt hangolva erre, de kívül maradt. Egy napon kereszténnyé lett. Mi történt? Ezt mondta nekünk: „Azért lettem keresztény, mert egyik este hirtelen felfogtam, hogy ott fizikailag heten voltunk, de valójában nem heten voltunk, hanem nyolcan, és volt ott Valaki, aki nem szólt semmit, talán nem is csinált semmit, de akinek a jelenléte mindent megváltoztatott.” Íme, ez a hit.

Éveken át olvashatjuk az Evangéliumot, talán éveken keresztül „megéljük” azt, de egy napon ott van Valaki, és ettől minden megváltozik. Az a „Valaki, aki nem szólt semmit”, az ragadta meg őt. Biztos, hogy nem egy szóban áll a hit, mások beszélnek. Az ragadta meg őt, aki „talán nem csinált semmit”, hiszen nem Ő változtatta meg a dolgokat, nem valami csoda lépett közbe, ami az életét megváltoztatta. Nem mondhatjuk tehát azt, hogy ott volt Isten ujjá, hogy változást hozzon, hanem az Ő jelenléte által lett minden más. A hit ugrása abban áll, hogy Valaki jelenlétében élünk, azután pedig minden eseményben, minden találkozásban ezt a jelenlétet keressük.

Azt hiszem, Szent Pálnak igaza van, amikor azt mondja, hogy a hit látóvá tesz minket. „Mózes... mivel hitt, azért hagyta el Egyiptomot, s nem félt a király haragjától; mintegy látva a Láthatatlant, állhatatos maradt” (Zsid 11,27).

E jelenlét kapcsán álljon itt egy kis szép példabeszéd, mely a keleti szerzetességből való:

„Volt egyszer egy híres monostor, amely nehéz időközön ment keresztül. Számos épülete valaha sok fiatal szerzetest fogadott be, óriási temploma pedig énekektől zengett. Most pedig

olyan kihalt lett, mint egy pusztaság. Egy maroknyi szerzetes vonszolta lépteit a kerengőkön, és nehéz szívvel dicsőítették Istent.

A monostor erdejének szélén egy öreg rabbi épített egy kis kunyhót. Időnként eljött oda, hogy böjtöljön és imádkozzon. Senki nem szólt hozzá, de valahányszor megjelent, a szerzetesek úgy érezték, hogy imádságos jelenléte hordozza őket.

Egy napon az Apát úgy döntött, hogy meglátogatja a rabbit, és feltárja előtte a szívét. A két ember úgy ölelte meg egymást, mint két testvér, akik hosszú idő óta szem elől tévesztették egymást. A rabbi meghívta az Apátot, hogy lépjen be hozzá. A szoba közepén fából készült asztal állt, melyre a rabbi a Bibliát helyezte. Hosszan ültek ott a könyv előtt. Ekkor a rabbi sírva fakadt. Az Apát sem tudta visszafojtani könnyeit; arcát két kezébe temette, és ő is sírásban tört ki. A két férfi úgy kapaszkodott egymásba, mint két eltévedt gyermek.

Mikor a könnyek árja alábbhagyott és visszatért a béke, a rabbi fölemelte fejét, s így szólt: »Te és testvéreid nehéz szívvel szolgáljátok Istent. Tanításért jöttél hozzám. Adok neked egy ígét, de azt csak egyetlen egyszer szabad megismételned. Azután senki ne ejtse azt ki hangosan.«

A rabbi egyenesen az Apát szemébe nézett, és ezt mondta neki: »Köztetek van a Messiás.«

Másnap az Apát összehívta szerzeteseit, s ezt mondta nekik: »A rabbi adott nekem egy ígét, melyet soha többé nem szabad hangosan megismételni. Azt mondta, hogy egyikünk a Messiás.«

A szerzetesek ujjongtak. Vajon mit jelenthet ez? Vajon János testvér az? Vagy pedig Máté? Vagy én magam lennék a Messiás? Mindnyájan forrón átölelték egymást, és erről többé nem beszéltek.

Idővel a szerzetesek különös tisztelettel kezdték bánni egymással. Most már volt közöttük valami megfoghatatlan kedvesség, szívéllyesség, valami emberi. Úgy éltek, mint olyan emberek, akik végre rátaláltak valamire. Úgy imádkoztak, mint az Istent kereső emberek. Hosszú idő után a hívek újra minden felől jöttek hozzájuk, hogy imádságukból merítsenek. Fiatalok kérték újból, hogy a közösségbe léphessenek.³

Van itt valaki, a Messiás köztünk van. Íme, ez a hit által hozott változás, ez a tekintet az, ami képes észrevenni a jelenlétet; az a tekintet, mely ezt a jelenlétet meglátja minden életben.

Mit jelent „jelen lenni”?

Szerintem ez ugyanúgy érvényes a szentségekre, mint közülünk mindenkire. Jól tudják azt, hogy én itt lehetek úgy, hogy közben távol vagyok, mint ahogy jelen lehetek több száz kilométernyi távolságban lévő emberek számára, mégpedig sokkal intenzívebb módon lehetek jelen, mint annak szá-

mára, aki itt ül mellettem. Vagyis a jelenlét nem a tárgyak és a látszatok rendjéből való. Nem akkor veszem észre valaki jelenlétét, amikor leírom, hogy néz ki. Nem kívülről ragadom meg őt. Egy tárgyról nem azt mondjuk, hogy jelen van, hanem azt: itt van. Eszembe sem jutna azt mondani, hogy ez a mikrofon jelen van előttem; ide van téve. Az a baj, hogy egymást idetett tárgyakként kezeljük, amikor pedig megpróbálunk felfogni egy jelenlétet, akkor azzal kezdjük, hogy kívülről leírjuk azt. De a személyt nem érjük el.

Az egyik, számomra nagyon sokat mondó jel az Evangéliumban az, hogy nincs benne egyetlen portrénk sem Jézusról, nincs semmi olyan, ami körülírhatná őt, mint egy tárgyat. Bizonyos értelemben praktikus dolog ez, mivel megengedi, hogy bármilyen lehetséges formát adjunk neki, mint amilyen az a szöke, hosszú hajú Jézus, ami minden egyiptominak ott van az étkezőjében, mivel azt Olaszországból hozták. Az Evangéliumban azonban semmi ilyesmi nincs. Jézus jelenlétét sohasem külső megjelenése alapján fogták fel, vagy tapasztalták. Nem érezték szükségét annak, hogy leírják „azt”, mint ami oda van téve. Ellenben jelek által megtapasztalták ezt a valakit: tekintete, szava, Jézus ezek által jelent meg tanítványainak. Mi nem jelen vagyunk, hanem megjelenünk. Egy jel által jelenek meg, nem pedig attól, hogy ide vagyok téve.

Megtapasztaltam ezt egyszer, régen, Libanonban, egy lelkigyakorlat során, amikor a szentségekről és a feltámadásról beszéltem. Nagyon fontosnak tartom, hogy a feltámadt Jézus jelenlétét, és a szentségekben jelenlévő Jézus jelenlétét megértsük. Beszéltem, majd egy idő múlva megálltam és azt mondtam: „Már jó ideje beszélek: rajzolja le engem egy papírra.” Ez nagyon mulatságos volt, egy jó kis gyakorlat. Először is, a prédikáló atya portréi mind másnyelvenek voltak, amit azonban ezekből a portrékből tökéletesen ki tudtam venni, az az egyik-másik résztvevővel kialakított kapcsolatom típusa: egy tekintet, egy gesztus, egy mosoly, egy-egy személyesebb szó, amit valakihez intéztem, ők pedig ezt jegyezték meg. Ha az arcképemet ezek összességéből kellett volna megalkotni, akkor abból egy valóságos picassói mű lett volna! Nem volt igazán egyöntetű. Viszont mindenki valami olyat ragadott meg belőlem, ami a portréből kicsúszik.

Valaki jelenlétét csak akkor tudjuk észrevenni, ha kapcsolatba léptünk vele. Aki jelenlétről beszél, az kapcsolatból beszél, ez a jelenlét pedig az egymáshoz intézett jelek által alakul ki, jön létre; a szentségek pedig Jézus által hozzánk intézett jelek. A feltámadt Jézus nincs jelen másképp feltámadása után, mint feltámadása előtt, ez pontosan ugyanaz a fajta jelenlét. Azelőtt ott volt a tárgy,

de a tárggyal akár az is előfordulhatott, hogy teljes tévedésbe esünk. Ezt az is bizonyítja, hogy mindazok, akik ezt az oda állított Jézust, mint tárgyat ismerték meg, nem ismerték fel benne a jelenlétet. Ez egy próféta, egy gyógyító, egy Messiás, egy vámos, egy bűnös, egy részeseg: Jézusról mindenfelét elmondtak. Egyedül azok fogták fel a jelenlétét, akikkel bizalmas kapcsolatba lépett. Magdolna, akit nevén szólít, az apostolok, akiket nevükön szólít, Zakeus... az által a tekintet által, ahogy rájuk nézett. A hit tekintete az a tekintet, mely képes meglátni a jelenlétet. Amikor azt mondom: „a hit tekintete”, emlékezzetek vissza arra, hogy a hit bizalom. Vagyis a bizalom kapcsolata alakul ki a személyek között, s ez által válunk jelenvalóvá egymás számára. Itt olyan rejtett dolgok kezdenek felbukkanni, melyeket nem írhatnánk le egy antropometrikus karton módjára; ez nem portré, ez belülről való.

Ennyit a hit tekintetéről. Az Eucharisztia — szerintem — ebből a rendből való. A bizalom tekintete látja meg ezekben a tárgyakban, nem a tárgyat, hanem a jelet. Ebben a szentségben Jézus jelet ad nekem. Nem úgy van oda téve, mint egy tárgy, jelen van. S ne felejtsek el: egy tárgy nincs jelen. Aki jelet ad nekem, az Valaki. Az Eucharisztia számomra számos felfedezés forrása: Jelen van itt, és jelt ad nekem.

Hinni annyi, mint a másikhoz igazodni

Hinni számomra annyit jelent, mint Istennel igaz kapcsolatba lépni: hozzá igazodni. Az igazságosság a hit első következménye, ahogyan ezt Szent Pál mondja különféle tónusokban; az igazságosság, mint igaz kapcsolat. Pontosabban, ha ezt a jelenlétet meglátom, akkor lassanként hozzá igazodom. Korábban azt mondtam, hogy Jézus Atyja szeretete által vált szabaddá, s így lehetett egyszerű. Isten a tudója, hogy megállapíthatjuk, Jézus mennyire Atyjához igazodott magatartásában, mint Fiú, és mindegyikünkhöz hozzáigazodik!

Van bennünk egy forrás, melyből fokozatos illeszkedés ered, mégpedig elsőként önmagunkhoz. Kiengesztelődünk önmagunkkal, elfogadva sajátmagunkat. Az illeszkedés forrása: ha észrevettük az Istenben való bizalom erejét életünkben, ez lassanként az egyszerűségbe és a békébe való visszailleszkedést hozza magával. Amikor fölmerül a nehézség, akkor nem elég azt mondani: „Na itt van! Most megkaptam az eligazításomat Istentől!” Nem, az igazodáshoz kétfő kell... mi magunk nem mindig jól illeszkedünk, olykor „saját fénykörünkön kívül” élünk, vagyis nem „érezzük igazán jól magunkat a bőrünkben”, ezek a képek jól illusztrálják az illeszkedésnek ezt a szemléletét. Ha én magam jól illeszkedem, akkor nem biztos, hogy a másik is feltétlenül jól illeszkedik.

Nagyon tetszett az a gondolat, melyet idén nyáron hallottam Kanadában: „Ha azt várjuk, hogy jól bánjanak velünk, azzal az indokkal, hogy mi rendes emberek vagyunk, az olyan, mintha abban reménykednénk, hogy a bika nem támad ránk, mert mi vegetáriánusok vagyunk.” Ez nagyon szép így, teljesen logikátlan és csodálatos! Én sohasem támadtam meg egyetlen bikát sem, tehát ő sem fog megtámadni engem, vegetáriánus vagyok! S még ha ilyen körülmények között a bika mégiscsak felöklel minket, vagyis ha a testvéreinkhez, nővéreinkhez való igazodás egy ideig lehetetlennek bizonyul, még ilyen körülmények között is hisszük, hogy semmi nem szakíthat el minket Isten szeretetétől. Vannak szövegek, melyek nehézségeim közepette élesen villannak belém, mint amilyenek ezek a sorok is: „Ki szakíthat el minket Krisztus szeretetétől? Nyomorúság vagy szorongatás? Üldözés, éhség, mezítelenség, veszedelem, vagy kard? (...) De mindezeket győzedelmeskedünk azáltal, aki szeret minket. Abban ugyanis biztos vagyok, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem jövődők, sem erők, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat minket Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van” (Róm 8,35–38).

Ez a hit! Ez a hit illeszkedése.

Hinni azt jelenti, hogy mindvégig reménykedni a szeretetben

A szeretet mindig lehetséges, mert maga Isten jön, és ő még a szendésből, még a halálból is életet fakaszthat, mivel Ő maga is belépett a szenvedésbe és a halálba. Semmi nem idegen Tőle. Ha távolinak tűnik, ez azért van, mert Ő a szeretet fegyvereit használja, és ezek a fegyverek nevetésesnek tűnnek az erőszak áradatával szemben.

Istennek ez a gyöngesége botrány marad, Szent Pál elmondta már a Korintusiaknak írt első levelében, ez a gyengeség azonban erősebb az emberek bölcsességénél. Azt is gondolom, hogy — a látszatok ellenére — egyedül a szeretet ereje jelenti az élet hatalmát; hogy minden más erő az uralkodás és a halál hatalma. Ez az, amit Kartúm érseke is mond, amikor keresztény híveitől azt kéri, hogy az erőszakra ne erőszakkal reagáljanak; buzdítások egész sorát mondja el, majd e szavakkal fejezi be: „Kérve kérek titeket, higgyetek a szeretet erejében, ez az egyetlen erő.” Minden más hatalom az uralkodás és a halál hatalma, és még egy látzólagos, vagy ideig tartó kudarc árán is, az utolsó szó a szeretet még egy újabb szólítása lesz. Isten nem nyugszik bele a halálba.

Ezt a reménységet úgy is tekinthetnénk, mint a Coué-módszert: akarom, tehát ez meg fog történni, remélem, remélem, remélem... annyiszor

ismétlem, hogy a végén talán sikerülni fog!⁴ Ez akkor lenne így, ha a reménység nem járna együtt a hit tettekre váltásával, ami véleményem szerint abban áll, hogy megéljük a Nyolc Boldogságot.

A *Tierno Bokar élete és tanítása* című könyvben, Amadou Hampate Bâ, egy máli szerző leírta lelki mesterének életét, és átadta annak tanítását, mely a kiművelt egyetemes bölcsesség egyik remekműve. Tierno Bokar egy faluban élt, Mali keleti részén, a múlt század elején, 1910 körül. Íme, ennek a *tidjane*⁵ afrikai misztikusnak egy írása a hitről:

„Ó, testvérem, válaszolta, nem tudom pontosan. A hit nem fejezhető ki számokban, mint egy majorság lakói, és úgy sem mérhető, mint a Bandiagara és Mopti közötti távolság. Nem lehet súlyra mérni, mint Bankassi kölesét, vagy Dourou piacának gyümölcsseit. Számomra a hit Istenbe vetett bizalmunk summája, és meggyőződésünk fokozata; a Teremtőnk iránti hűséget is jelenti. A hit átizzik, vagy kihűl; változik az emberek és a környezet szerint.

Hogy egyszerűbb legyen, szívesen ábrázolnám így a hitet: az első a *sulbu* hit, melyet szilárd hitnek neveznek; a második a *sa'ilu* hit, melyet folyékony hitnek neveznek; végül a *ghaziyu* hit, a legfinomabb, mely az illékony párához hasonlít.

1. A hit első foka a tömeghez, a közönségeshez illik, a betűhöz ragaszkodó marabuhhoz. Ezt a hitet a Törvény által kötelező előírások tartják meg és irányítják, mely maga is kinyilatkoztatott írásokból való, legyenek azok zsidó, keresztény vagy muzulmán írások. Ezen a szinten a hitnek meghatározott formája van; rendíthetetlen, kökemény, ahonnan a nevé is veszem.

A *sulbu* fokán álló hit nehéz és mozdulatlan, mint a hegy. Ha kell, fegyveres háborút ír elő, hogy biztosítsa a maga helyét, és tiszteletet parancsoljon.

2. A *sa'ilu* (folyékony) hit azoknak az embereknek hite, akik a *sulbu* próbatételeit, a kompromisszumokat nem ismerő, merev törvényt megtanulták, és sikeresen szembeszálltak e próbákkal. Ezek az emberek diadalt arattak saját hibáik felett, és ráleptek az igazsághoz vezető útra. A *sa'ilu* hitnek az elemei az ismeretből erednek; azokhoz az igazságokhoz igazodnak, amelyből fakadnak, anélkül, hogy meg kellene állapítanunk eredetüket, vagy ősi voltukat. Ezek az összegyűjtött és egymáshoz illesztett igazságok egy szüntelen mozgás által éltetett egészet alkotnak, folytonos előrehaladást, a hegy üregeiből kiáradó víz molekuláinak menetét; különféle földeken át patakzik, az akadályoknál felgyülemlik, majd pedig a folyóból nagy folyamává dagad, végül az isteni Igazság óceánjába ömlik. Ez a hit, pontosan úgy, mint folyékony szimbóluma, aláaknázza a lélek hibáit, szétzúzza az in-

tolerancia szikláit, és mindenütt szétárad, mindig az őt befogadó edény formáját öltve magára. Átjárja az embereket, erkölcsi talajuk esetleges adottságainak mértékében. A *sa'ilu* hit rendre szoktatja a felekezet tagját. Isten emberévé teszi őt, aki képes mindazoknak hangját meghallani és értékesnek tekinteni, akik a Teremtőről szólnak. Ez a hit életet adó; megszilárdulhat és fölveheti a jégeső alakját, ha az első fokon maradt lelkeket így kell gyógyítani. Képes szublimálódni és páráként felemelkedni, mint *ghaziyu* hit, az Igazság egébe. Megalkotja a béke városának rendjét, melyben egymás mellett él ember és állat; ahol a három hatalom testvérként él. Akik e hitet bírják, azok fölkelnek a háború ellen.

3. A *ghaziyu* hit a harmadik, s egyben a végső szint. Ez a kiválasztottak között is kiválasztottak osztályrésze. Alkotó elemei oly tiszták, hogy minden, a föld felé visszahúzó anyagi súlytól megszabadulva illatként emelkednek fel a tiszta lelkek egébe, és igyekeznek betölteni őket. Akik eljutnak erre a hitre, azok igazságban és szüntelen tiszta világosságban imádják Istent. Az isteni Igazság a Szeretet és Könyörület mezőjén virágzik.”⁶

Mily nagy bölcsesség ettől a máli muzulmán misztikustól, aki soha nem hagyta el hazáját!

Muraközy Nóra fordítása

¹A könyv előző fejezeteiben: Jézus, aki szabad, szabadító, eleven és alkotó; Isten, aki a legnagyobb — *Allah hu Akbar* —, s a gyermeki szegénységben érkezik közénk...

²Lásd Ter 1.

³Francis Dorff: *Le Don du rabbi* (fénymásolat egy folyóiratból, Oran levéltára, 79.01 sz. dosszié).

⁴Ez a módszer nevét a francia Émile Couétól kapta, aki pszichológus és gyógyyszerész volt (1857–1926), az önhipnózisra és szuggesztióra alapozott pszichoterápia lelkes híve. Az általa kidolgozott módszer szerint tetteinket sokkal inkább a képzeletvilág határozza meg, mintsem az akarat. Coué azt tanítja, hogy minden olyan gondolat, mely belevésődik szellemünkbe, a megvalósulás felé tör.

⁵Ahmed Tijane által 1781 körül alapított, Afrika több vidékén, köztük Ain-Mahdiban (Algéria) gyakorolt muzulmán spirituális irányzat.

⁶Amadou Hampate Bâ: *Vie et enseignement de Tierno Bokar*. Seuil, Paris, coll.: „Points Sagesses”, No 23, 1980, 137–139.

MODERNITÁS ÉS NÉPESEDÉS Ami a *Felelősségünk a teremtett világért* című körlevélből kimaradt

Nemrég, a világ számára is példamutató módon, Magyarországon megválasztották a jövő nemzedékek ombudsmanját Fülöp Sándor személyében.¹ Nem sokkal megválasztása után, egy előadása kapcsán,² mindjárt az egekig csaptak az indulatok, miszerint a jövő nemzedékeket immár hivatalosan is képviselő személy abortuszpárti és nagycsaládellenes. A felháborodás ereje jól mutatja a téma rendkívüli érzékenységet — függetlenül a megfogalmazott állítások valóságtartalmától. A kedélyek valamelyest csillapodtak, midőn kiderült, az ombudsman nem Magyarországra, hanem a „harmadik világra” célzott, s ezzel valóban sok félreértést tisztázható. Ám a mélyebben gondolkodót ez egyáltalán nem nyugtatja meg. Mi is a jövő nemzedék érdeke: a sok vagy a kevés gyermek? S adhatunk-e többféle választ, mintegy körülményfüggően?

A téma egyházi szempontból is meglehetősen kényes. Egyrészt, VI. Pál *Humanae vitae* kezdetű enciklikája (1968) óta egyértelmű a katolikus álláspont a születésszabályozásról, miszerint legfeljebb a természetes családtervezés fogadható el, s a házasságok érvényességének is lényegi eleme a gyermekáldásra való nyitottság. Ezek — modern körülmények között — inkább a népesség növekedésének irányába hatnak. Más oldalról viszont a Föld népessége — a fogyatkozó régiók ellenére is — növekszik, s ennek üteme a harmadik világ bizonyos részein még mindig aggasztó.³ Vannak tehát nyomós érvek amellett is, hogy a népességnövekedést meg kellene fékeznünk.

Ebben az érőterben is érdemes elemezni a legutóbbi egyházi megnyilatkozásokat, különösen a 2008 végén megjelent *Felelősségünk a teremtett világért* címűt, melyet a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia adott ki. A hiánypótló és úttörő jellegű dokumentum sajnos nem foglalkozik a népesedéssel, jöllehet egyértelmű a kapcsolat a népesedés és az ember teremtett világ iránti felelőssége között.

Annál is fontosabb lenne a határozottabb állásfoglalás, mert a fogamzásgátlással és a házassággal kapcsolatos katolikus álláspont látszólag ellentétes a környezeti fenntarthatóság követelményével, s emiatt évtizedek óta civil szervezetek céltáblája az egyház. Álláspontjuk szerint a Vatikán népességnövekedést erőltet egy véges erőforrásokkal rendelkező, amúgy is túlnépesedett világban. Nem kizárt, hogy többek között ez

is oka annak, hogy a környezetvédelmi ügyekre és mozgalmakra gyakran gyanakvással tekintenek hívők és egyháziak. E tanulmányban alaposabban körüljárjuk a kérdést, s rámutatunk: az egyháznak a legkisebb mértékben sincs szígyenkezésre oka a népesedéssel kapcsolatos álláspontja miatt, sőt, olyan üzenettel rendelkezik, amely nélkül a valódi fenntarthatóság elképzelhetetlen.

A túlnépesedés kérdésében a sokadik nekifutásra is úgy tűnik, hogy az integrált szemléletre törekvés csődöt mond, nem lehetséges környezeti és társadalmi/emberi szempontból egyaránt megnyugtató közös etikai nevezőre jutni. Egyrészt a természeti környezet szempontjából nyilvánvaló, hogy a Föld véges rendszerén belül egyetlen alrendszer/faj (a társadalom/gazdaság, illetve az emberek száma) sem nőhet a végtelenségig, másrészt viszont az ebből fakadó — látszólag teljesen racionális — következtetések emberi-etikai szempontból gyakran elfogadhatatlanok. Kevés olyan téma képzelhető el, amelynek még a fölvetése is a redőnyök kölcsönös és azonnali leszaladásával ne járna környezetvédek és hívők/egyháziak részéről.

Címkék

Aligha túlzás, hogy a népesedéssel kapcsolatos álláspont a legsúlyosabb törésvonal a különféle környezet, illetve társadalommal kapcsolatos elméleti irányzatok között. Már az egyes csoportok pontos megnevezése is nehézségekbe ütközik, hiányoznak a kellően semleges, pontos kategóriák. „Zöldek” és „nem-zöldek”; „embergyűlölők” és „életpártiak”; „haladók” és „bigottak”; „modernnek” és „premodernnek”; „neomalthusianusok” és „bővülködéshívők” néznek farkasszemet egymással. E kategóriák azonban korántsem egyértelműek, és gyakran sértőek, igazságtalanok.

Miért ne lehetne „zöld” egy nagycsaládos keresztény? Persze ha a „zöld” mivoltnak eleve valamilyen szélsőségesen liberális világnézettel kell párosulnia (mondjuk része az abortusz és a sterilizáció népszerűsítése; a devianciák ünneplése), akkor nem is nagyon akar beállni a „zöld” zászló alá, sőt, az illető joggal gyanakodhat minden zöld mozgolódással kapcsolatban. De miért lenne „embergyűlölő” az, aki az emberek mennyisége helyett az élet minőségét helyezi előtérbe (más oldalról viszont miért ne lehetne jobb minőségű életet élni gyermekekkel, mint nélkülik)? Mi az életminőség? Miért ne lehetne haladás a konzervativizmus, ha egy zsákutcából kell kitolatnunk (vagy akár ettől függetlenül is)?

	Nem-zöld	Zöld
Modern (az ember isten)	Anyagi kényelmet teremtünk!	Majd mi megoldjuk a jövő problémáját! ⁴
Nem-modern (az ember nem isten)	Anyagi kényelmünk Isten akarata ⁵	Szerénység és felelősség ⁶
1. táblázat: A környezeti problémákhoz való viszony mátrixa		

Ha e tanulmányt többoldalú megközelítés-módja ellenére is elsősorban a környezeti témakörhöz kívánjuk kötni, akkor az általam gyakran hivatkozni kívánt két táborra (közelítésmódra) talán a legszerencsésebb a „modern zöld” és a „nem-modern zöld” címkéket akasztani (1. táblázat). Az írás a világefogyasztó fogyasztói társadalommal (bal felső sarok) leginkább szembenálló *nem-modern zöld* álláspont mellett fog érvelni (jobb alsó sarok), amelyre a legjobban a „szerénység és felelősség” jelmondat illik. A tanulmányban elsősorban a zöld álláspontokkal foglalkozunk (jobb oldali oszlop), a nem-zöld álláspontokat a teljesség kedvéért szerepeltetjük.

Modern alatt (a táblázat felső sora) e helyütt elsősorban a felvilágosodáshoz köthető, a társadalmi — és a természeti környezetbeli — folyamatokat kizárólag a ráció alapján manipulálni igyekvő attitűdöt értem. Mindez együtt jár a szekularizáció, az individualizmus és az eszköz-élvű racionalitás térhódításával is, a cselekvés és a döntéshozatal kritériuma az emberek számára elérhető legnagyobb haszon.⁷ Maga a közgazdaságtan és a gazdasági logika is e modern elvre épül, csakúgy, mint a fogyasztói társadalom. E keretben az ember mintegy megistenül, azaz teljes mértékben magához ragadja az irányítást. Ezzel áll szemben a nem-modern álláspontok sokasága, melyek közül e tanulmányban a kereszténységet emeljük ki. A fentiek alapján a *modern* fogalmára — pozitív köznyelvi kicsengése ellenére is — rendkívül kritikusan tekintünk.

Azt állítjuk, hogy a zöldek főárama (jobb felső sarok) a környezeti problémák helyes érzékelésével csak félfordulatot hajt végre a környezetileg is fenntarthatatlan fogyasztói társadalomtól való elfordulásban; teljesebb és hathatósabb szembenállást csak a fogyasztói társadalom alapvető világlátását, gyökerét és mechanizmusát adó modernitástól való távolságtartással valósíthatnának meg (jobb alsó sarok).

Törésvonalak

Nyolcat fialt a Bodri, de egy kutyus se kellett senkinek, s Feri bácsi a kölyköket — *humánus* alapon — szép sorban vízbe fojtotta. Így is túl sok a kutya (már van vagy három a lakásban), s kóbor ebként miféle sors várna rájuk?! Rádásul

a túl sok kutya az embereket is veszélyeztetheti (megtámadhatják, betegséget okozhatnak), mi több, versengenek az emberrel az amúgy is szűkös erőforrásokért. A „piszkos munkára” többnyire mindig akad vállalkozó, ha magunk képtelenek volnánk ölni. Esetleg lehetünk előrelátók, s mintegy bölcs megelőzéssel beavatkozunk az élet érdekében: kiheréljük vagy miskároljuk kedvenceinket — mindezzel egyéb kellemetlenségeket is elhárítva.

Vajon van-e különbség akkor, ha nem kutyáról vagy macskákról, hanem emberekről van szó? Afrikából, Indiából, Bangladesből, vagy akár hazai nyomortelepekről készült fényképek százai amellet tanúszkodhatnak, hogy — legalábbis helyenként — túl sokan vagyunk a Földön, a közvetett, nagyobb léptékű környezeti problémákra utaló bizonyítékokról nem is beszélve. Az emberiség környezetterhelése több mutató, így például az ökológiai lábnyom⁸ szerint is túllépte véges földi rendszerünk eltartóképességét, s e terhelésben a népesség nagysága is fontos tényező.

Filantrop buzgalmunk vajon mit sug e helyzetben? Csecsemők vízbe fojtása még modern korunkban sem elfogadható, megszületésük megelőzésére azonban eszközök széles skáláját fejlesztette ki az ember az óvszerhasználattól a művi meddővé tételen át az abortuszig. S ha valamely régióban mégsem kellően széles az eszközök e választéka, akkor a zöld és az emberi jogi aktivisták hatalmas kampányokkal, erőforrásokkal próbálják odajuttatni őket. Érvek sokasága hozható fel e lépés mellett is, nemcsak a túlszaporodás és erőforrásválság, hanem például a női test fölötti önrendelkezés érvei is.

Ugyanakkor e helyt nem árt számot vetni mindazzal, hogy vajon mennyiben jogosult az ember efféle döntések meghozatalára, illetve elősegítésére. Már az emlősök vízbe fojtásának kérdése is rendkívül bonyolult. A növény- és állatvédelem egyes *mélyökológiai* irányzatokban az egysejtűtől a gerincesig minden élő védelmére szólít — a védendő fajok köréből leggyakrabban épp az embert kifejejtve. E helyt mindenképp tisztázandó volna, hogy élet és halál kérdésében (1) érdemes-e a pusztai anyagi (vagy egyéb) haszon alapján döntéseket hozni, és hogy (2) kiterjeszthető-e az emberi döntéshozatal az élet min-

den területére. A „modern zöldek”, gyakorlati szinten, úgy tűnik mindkét kérdésre igenlő választ adnak, míg a nem-modernnek szembehelezkednek mindezzel.

Számot kell vetnünk azzal is, hogy az emberi társadalom kevéssé előre kalkulálhatóan, vagy legalábbis sajátosabban működik, mint az állat- és növényvilág. Viszonylag jól — ha nem is könnyen — elemezhető egy populációban a tojások vagy a kölykök számának megfelezésével, illetve a meglévő állomány egyszeri mesterséges megtizedelésével beálló változás, ám mindez az adott faj viselkedését hosszú távon nemigen befolyásolja. Ehhez képest valami hasonlóan akár a „leghumánusabb” módszerekkel történő véghezvitele emberek körében magára a fajra, azaz az emberekre — hosszabb távon is — visszahathat: megváltozik alapvető élet- és értékbeállítottságunk, életösztönünk, világfelfogásunk.

E változást egyfelől alighanem üdvöznék a „modern zöldek” (végre nem az utódhagyás az ember egyik fő célja), másfelől viszont gyakran visszaüt az előnyök efféle mérnöki előrelátással való számítgatása: a személy egyénné, azaz kapcsolataiban kiüresedetté, ősi ösztöneiben meggyalazottá-kiegyétté, egyszerűen beteggé válhat, amelynek fogyasztásnövelő hatásai messze kiolthatják az elsőre könnyen elérhetőnek látszó környezeti előnyöket. A technológiák fejlődésekor felismerték a visszapattanó hatást: a hatékonyabb termékből/szolgáltatásból többet veszünk igénybe, kioltva ezzel a hatékonyság környezetkímélő hatását. Hasonló visszapattanó hatásokkal a népességcsökkentést illetően is számolnunk kell.

Nagy kérdés tehát, hogy az életvédelem imperatívuszát (1) csak az emberen kívüli bioszférára, (2) csak az emberre, vagy (3) az embert is tartalmazó bioszférára tekintjük érvényesnek, s a harmadik esetben az emberi és a nem-emberi élőlények közötti rangsorolás kérdése felől is döntenünk kell. Álláspontunk — és az egyház álláspontja — szerint az ember a teremtett világ művelője és őrzője, illetéknépp felelősséggel tartozik minden élő iránt, szélsőséges konfliktus esetén azonban az embert kell előnyben részesíteni. Az egyházi tanítás szerint az állatok és a növények önmagukban is értékesek, de az ember önértéke ennél is magasabb rendű. Ám míg az elvek a maguk elvontságában elegánsan lefektethetők, addig a gyakorlatban nehézségek sora bukkanhat föl.

Gyermekszám

A gyermekszám kérdésének feszegetéséhez köthető indulatok talán a személyes érintettség okán is különösen erőteljesek, ami gyakran szemé-

lyeskedésbe, így kommunikációképtelenségbe csaphat át. E konfliktusok sokkal inkább jelentkeznek a népességgel kapcsolatban, szemben a fogyasztással. Autóhasználatunkon, bevásárlási szokásainkon, klímaberendezés-használatunkon stb. — legalább elvben — akár máról holnapra is változtathatunk, ezért nem kell a *status quo*-val saját személyünket is azonosítanunk. Ám ha környezeti felelősségünk vagy felelőtlenségünk saját gyermekeink számával kerül összefüggésbe, óhatatlanul személyünk is mérlegre kerül. Az ítélet elől nincs menekvés, utólagos módosítás (gyermekszám-csökkentés) nem lehetséges. Így aztán a jövő generációk felnevelésének feladatából nagyobb részt vállalók kényelmetlenül érezhetik magukat a zöld ügyek kapcsán, amennyiben azok a túlnépesedés témáját egyoldalúan erőltetik, hátrányosan befolyásolva ezzel a későbbi generációk téma iránti érzékenységét is. Gyermekeink, családunk ősidők óta a legdrágább kincsünk, a legnagyobb örömök — és bánatok — végtelen forrásai. E téren ormóttanul beavatkozni a világ folyásába hatalmas hiba, következményei — a zöld ügyekre vonatkozóan is — beláthatatlanok. A merész tabudöntögetés könnyen ámokfutássá lesz.

Sajátos következtetések adódnak, ha a témát a fogyasztással karöltve vizsgáljuk (ami szintén fontos az emberiség Földre gyakorolt összerhelésében). A népesedés szempontjából környezetileg rendkívül felelősnek látszik a karriert építő, gyermekeket nem akaró (vagy azzal elkéső), a fogyasztását-kényelmét gyermekvállalással csökkenteni nem akaró személy. E jelenség — bár meglehetősen bonyolult áttétekkel, de — mégis csak a fogyasztói társadalom és az általánosan elérhető „jólét” terméke. „Nincs gyermekem, s nem is lesz!” — íme a környezettudatosság és a jövő iránti felelősség *non plus ultrája*, ha a túlnépesedést állítjuk a középpontba.

Holott a gyermekvállalás még nyers közgazdasági közelítéssel is inkább lemondás a jelen élvezeteiről egy jövőbeni nagyobb jó érdekében (szemben az „*élj a mánnal!*”-filozófiával). A jelenre szorítkozva a gyermek — közgazdaságilag — fogyasztói jószág (igen, örömről telik benne), mely a többi piaci jószággal (igen, bennük is gyakran örömről telik) verseng kegyeinkért.⁹ E keretben persze a gyermekvállalás is csupán önzés, s még ha mi magunk el is utasítjuk e felfogást, sajnos elég elterjedt a fogyasztói társadalomban. A gyermekvállaló a jelenbeli anyagi fogyasztás élvezetéről lemondva tesz szert egy másfajta, sok szempontból nem materiális örömről. Ha a szülői attitűdök változatlanul öröklődnek tovább, optimisták lehetnénk a jövőt illetően: a gyermektelen hedonista kihál, a több-

gyermekes önkorlátozó hozzáállás pedig tovább hagyományozódik, s elterjed. Hogy ez mégsem tűnik jellemzőnek, az nem feltétlenül az elgondolás érvénytelenségére, hanem az ellenerők jelentősebb hatására utal.

A fentiek a fejlettnek nevezett nyugati fogyasztói társadalmakra feltétlenül igaznak tűnnek. Ám fel kell tennünk a kérdést, vajon mindez igaz-e univerzálisan mindenütt, tértől és időtől függetlenül a Földön? Elképzelhető-e helyi szinten, hogy tényleg elemi érdek a kevesebb gyermek melletti kampányolás? Nos, nézetem szerint itt nem a több vagy kevesebb gyermek melletti érveket kell ütköztetnünk. Sokkal fontosabb a *felelős* gyermekvállalás hangsúlyozása, ami adott körülmények között kevesebb gyermek kívánalmát is jelentheti. E téren azonban nagy a veszély, hogy a modernség csapdájába essünk. S ha a csökkentés mellett kell is érvelnünk, a kitűzött cél felé haladáshoz szükséges eszközöket nagyon meg kell válogatnunk.¹⁰

Népességfogyás

2008-ra már a Föld teljes lakosságának több mint felére volt igaz, hogy fogyatkozik. A felelős döntéshozatalra vonatkozó elvünk fogyasztás esetén éppen a több gyermekre törekvést igazolja. (Erre gyakran utalnak is az egyházi megnyilatkozások.) Meglehetősen furcsa tehát az a féloldalasság, ami a köznyelvben és a szakpolitikákban a *családtervezés* (*family planning*) igényét, gyakran erőltetését, mindig a kevesebb gyermek iránti igénnyel hozza összefüggésbe. Persze a *tervezés*, a jövő mérnöki pontosságú felvázolása maga is vérbéli *modern* „vívmány” (s nincs is gond vele, amíg hidat, konferenciát vagy vakációt tervezünk). Ám ha emberi sorsok tervezésébe fogunk, veszélyessé lehet, mert az élet folyásának olyan kiigazítására ösztönözhet, amely a *terv* megvalósulását veszélyeztető minden tényezőt könyörtelenül kiiktatni igyekszik. (Igaz ez akkor is, ha a *tervezettnél* kevesebb gyermek várható /terméketlenség/.)

Marslakószemmel Földünk egységes egész, a helyi sajátosságok elmosódnak. Ha igaz, hogy bolygónk már most *túlnépesedett*, akkor örvendünk kellene minden népességcsökkenésnek, bárhol is menjen végbe az. Sőt, ha e fogyás a magas egy főre jutó fogyasztású „jóléti” társadalmak sajátja, akkor az emberi környezetterhelés csökkentését a lehető leghatékonyabban hajtjuk végre. Épp ott iktatódik ki egy-egy ember, ahol a fejenkénti környezetterhelés is a legnagyobb; s ott történik sokasodás, ahol egy-egy plusz fő nem okoz jelentős környezeti többletterhelést globális szinten. Mindez akár érv is lehetne a harmadik világbeli abszolút népesség-

gyarapodás jelentőségének bagatellizálására, mint ahogy a „fejlett” országokbeli fogyás okán örömtüzek gyúlhatnának. Így nem is igazán érthető, mi végre a „modern zöldek” aggodalma a túlnépesedés kapcsán. A világ a dolgok természetes folyása révén elvileg olyanná alakul, melyben a jövő generációk aránya a — mindeddig még (?) — kis fogyasztású harmadik világbeli népesség javára tolódik el.

E folyamatok azonban nem minden más tényező változatlanúsága mellett (*ceteris paribus*) zajlanak. Okok és okozatok bonyolult szövevénye eredményezi a nyugati népességfogyást, s mértékadó elemzések sokasága állítja a népességfogyással párhuzamba az egy főre jutó fogyasztás növekedését. Amint arra számos statisztikai adat utal, e „fejlett” régiók néhány évtizeddel korábbi nagyobb népessége összességében kisebb fogyasztással és környezetterheléssel járt: kevesebb polgár összességében nagyobb környezetterhelést okoz.

E helyt kell megemlíteni, hogy nézetem szerint elhibázott a fogyasztó népességszám társadalmi veszélyeivel, így az elöregedő társadalommal vagy a fenntarthatatlan nyugdíjbiztosítással érvelni azon zöld érvekkel szemben, hogy a Föld eltartóképessége véges, s ezért csökkenteni kell a népességet. Való igaz, hogy a tartós népességfogyás súlyos problémákat okoz minden társadalombiztosítási rendszerben, s általában a társadalomban. Ám ezek még mindig inkább áthidalhatónak látszanak, mint az, hogy összeomlik Földünk életfenntartó rendszere. A „zöld érvek”, ezen a szinten, erősebbek a társadalmi-aknál — feltéve, hogy közeledik egy környezeti összeomlás.

Ám itt utalnunk kell arra a féloldalas, „modern zöld” érvelésre is, amely gyakori a népességet illetően. A nem-kívánt *terhességek* fölötti kesergésről van szó, milyen rossz is az, amikor nem szeretnénk babát, mégis jön! S mily’ különösen drámai ez a harmadik világban!¹¹ Ez a nem-kívántságra hivatkozás egy nyilvánvaló társadalmi-emberi szempont, környezetileg mindegy, hogy eredetileg kívánták-e vagy sem „az újabb fogyasztó” világra jöttét. Ugyanakkor e körben sosem halljuk a sajnálkozást afelett, hogy a fejlettnek nevezett világban amúgy eredetileg kívánt babák milliói nem születnek meg — többnyire a fogyasztói társadalom (az áruformájú lét) folyamatos kísértései okán. (Lásd „önmegvalósítás”; karrier kergetése, majd kifutás az időből; pénzhány; együttélésre való alkalmatlanság; fogamzásgátlás/abortusz/hormonok miatti meddőség stb.)¹² Ne csak akkor hozakodjunk elő emberi szempontokkal, amikor azok környezeti céljainkat támogatják, hanem le-

gyünk valóban elkötelezettek minden emberi szenvedés iránt!

Születésszabályozás

Melyik ember ne szeretné valamelyest befolyásolni (szabályozni) utódai számát? Ősi igénye ez az emberiségnek, s az ezzel kapcsolatos manipulációk, rítusok sokasága szinte összeszámlálhatatlan. Minden időben megvoltak ennek az elfogadottabb és vitatottabb módszerei, s napjainkban a modern tudomány egyre több olyan eszközt is a kezünkbe ad, amelyekből legalább annyi probléma fakad, mint amennyi haszonnal kecsegtetnek. Félretéve a ma divatos posztmodern igazságtagadó stratégiákat, úgy vélem, az étellel kapcsolatos súlyos döntések megalapozására (ti. hogy megszülethessen-e egy gyermek vagy sem) szilárd, objektív erkölcsi kapaszkodókra van szükségünk.

Az általam javasolt „nem-modern zöld” álláspont, összhangban a szintén nem-modern, s egyre „zöldebb” Vatikán álláspontjával, alkalmas lehet a manapság divatos főbb születésszabályozási módszerek óvatos csoportosítására. Néhány módszerrel kapcsolatban határozott erkölcsi értékitélet tehető, míg másokat kénytelenek vagyunk a bizonytalanság szürke zónájába utalni (2. táblázat). Fontos, hogy az egyházi iránymutatások egyértelműen a fehér módszerek alkalmazását tartják megengedhetőnek, s a táblázat sem sugall mást. A szürke az nem fehér, ám a nem megfelelő eszközök között mégiscsak tehető különbség rossz (szürke) és még rosszabb (fekete) alapon.

E felosztás nyilvánvalóan minden oldalról vitatható, de valamiféle iránymutatásként, kiindulópontként mégiscsak alkalmas.¹³ Ugyanakkor a rendszer elutasítása, azaz minden módszer helyeslése egyben erkölcsváltást is feltételez: minden tilalomfa eltörlése — az emberi szabadság, az ökoszisztémák épsége stb. jegyében — már egy másik, modern „erkölcsöt” feltételez. Kellő körültekintéssel, ismereteink előrehaladásával a szürke zóna kiterjedtsége idővel szűkülhet, addig viszont a lelkiismeretnek rendkívül fontos szerepe van ezen a területen. Különösen igaz ez

a nem-katolikusra: ő lelkiismereti alapon kénytelen dönteni arról, hogy e szürke módszerek közül valamelyiket alkalmazza-e; s hogy ezzel a maga számára végeredményben a fehér vagy a fekete zónába sorolja-e ezeket.

Nem egyértelmű, bár a születésszabályozás minden eszközét erősen szorgalmazók (így a „modern zöldek”) számára evidens, hogy egy-egy országban a különféle módszerek hozzáférhetősége és a termékenység között milyen a kapcsolat. Nem világos, hogy egy-egy kevésbé „fejlett” országban a termékenység visszaesése elsősorban a szürke és a fekete módszerek elterjesztése miatt következett-e be, vagy egyéb okokra (például a javuló anyagi körülményekre, a társadalombiztosítás kiépítésére, az alacsonyabb csecsemőhalálozási mutatókra stb.) inkább visszavezethető. S ha egyszer léteznek egyértelműen „humánus”, fehér születésszabályozási módszerek (melyek tudományos ismereteink bővülésével egyre megbízhatóbbak is), akkor miért nem inkább ezeket oktatjuk, szorgalmazzuk?

Vatikán

Mélyebb megértésre érdemes a Vatikán népessé debatezési kérdésben vallott álláspontja, hiszen — hívők és jóakarató emberek milliói révén — itt a zöld ügyek egy jelentős potenciális szövetségéről van szó. Úgy tűnik, a népesedés terén a modern zöldek halálosabb ellenséget sejtnek itt, mint magában a fogyasztói társadalomban. A 2. táblázat — általuk alapjaiban vitatott — csoportosítása, a belső erkölcsi érzéken túl, egyházi megnyilatkozásokból is levezethető. De vajon miféle logika rejtőzik e csoportosítás mélyén?

A megértés igényli a modern/nem-modern különbségtétel talán leglényegesebb kérdésének megválaszolását: Isten-e az ember, vagy legalábbis átveheti-e Isten szerepét? Igenlő válasz esetén jogosult olyan döntések meghozatalára, melyeket a modern előtti kor Isten (vagy az istenek, felsőbb erők stb.) számára tartott fenn — elsősorban a saját csoporton belüli feltétlen szolidaritás keretében (hiszen az elv a csoportok közötti konfliktusok esetén nem mindig érvénye-

Erkölcstelen megengedhető	Erkölcstelen kérdéses	Erkölcstelen megengedhetetlen
Természetes családtervezés; Önmegtartóztatás; Terméketlen időszak szoptatással való elnyújtása	„Esemény előtti” fogamzásgátló; Hüvelybe helyezhető eszközök; Óvszer; Megszakított együttlét	Abortusz (bármilyen körülmények között végezve); „Esemény utáni” tableta; Művi terméketlenné tétel

2. táblázat: A gyermekszám csökkentésére irányuló néhány fontosabb születésszabályozási módszer

sült). E döntési kör egyik legfontosabbika pedig a jogi értelemben ártatlan ember (vagy magzat) élete és halála fölötti uralom.

A fehér zóna módszerei (1) az emberi testtel kapcsolatban semmiféle művi (sebészi, mechanikai, kémiai) machinációt nem végeznek, azaz az emberi testet nem tárgyasítják, s (2) nem állják útját teljes mértékben az élet természetes folyásának. E módszerek alkalmazásának lelki terhe még a legaggályosabb lelkiismeretűek esetében is csekély. A szürke zóna módszereinél többnyire előbukkan a művi machináció, ám ezek ha szűken is, de (a) rést hagynak az élet természetes folyásának és (b) rövid úton visszafordíthatók. Végül a fekete zóna módszerei — bármilyen trükkösen próbálják is elfedni lényegüket — (i) durva beavatkozások az emberi testbe, azt teljes mértékben eltárgyasítva, az életnek pedig esélyt sem adva; s e beavatkozások ráadásul (ii) visszafordíthatatlanok. E visszafordíthatatlanság (irreverzibilitás) az élő magzatra, illetve a szedercsírára nézve mindenképp érvényes, nem ritkán azonban maga a női szervezet is hasonló módon károsodik (akár szándékosan is, mint a művi terméketlenné tételnél) — hogy a lélek műszerekkel nem mérhető dimenzióit ne is említsük.¹⁴

A fenti megfontolások magukban is elegendőek a fekete zónába sorolt módszerektől való tartózkodáshoz, miközben a magzat/szedercsira emberi személy mivoltának kérdését még csak nem is kellett érintenünk. Ha a legkorábbi életszakasz erkölcsi megítélése számos nehéz kérdést vet is föl (lásd például az *Élet kultúrájáért* című püspökkari körlevelet), már az emberölés minősített esetének *bármekkora kockázata* is további érv az e módszerektől való feltétlen tartózkodás mellett.

Vegyük észre, a születésszabályozás (*birth control*) elérhetővé tétele a „fejlődők” számára — akárhány népszerű elemzést, kampányt, politikai célkitűzést tanulmányozunk is át e témakörben — az utóbbi évtizedekben alapvetően a szürke és a fekete módszerek erőltetésével volt egyenértékű. E módszerekkel az ember élet és halál kérdéseiben teljes mértékben a kezébe kívánja venni az ellenőrzést (*control*), mindezt még a nők felszabadításáról szóló, részigazságokat hangoztató ideológiával is megfűszerezve. A lázadás e formája ugyanaz a *modern* jelenség, mely a túlzott környezetterhelést a „felvilágosodás” és az ipari forradalom óta előidézte, s talán nem meglepő, hogy méltó megoldást sem adhat a problémára.¹⁵

Erdemes néhány szót ejteni a kereszténységet érő azon népszerű vádról is, miszerint a „sokasodjatok!” imperatívuszát erőltetve taszítja pusztulásba a világot, sőt, emberközpontúsága (antropocentrizmusa) okán egyesek magát a modernitást is a kereszténység következményé-

nek tartják.¹⁶ E vádakra sokan sokféle választ adtak már, ám itt, a népesedés témájában végképp különös nehézségekkel szembesülne a vádaskodó. Mert antropocentrizmus (az emberi lét és személy előtti végtelen tisztelet és alázat¹⁷) és az ember megistenülése *modern* projektje között — szó szerint is — ég és föld a különbség!

Istenné — így élet és halál önkényurává is — az ember csak saját istentelensége által lehet, s az ember az ily módon trónfosztottá tett Isten helyébe saját magát ülteti. Ilyen helyzetben a legnagyobb és legösszetettebb jó szándék és segítői akarárs is a visszajára fordul: az érintettek *fel sem tudják fogni*, mi probléma lehet a fekete zónába sorolt születésszabályozási módszerekkel, s miért lehetnek fenntartások a szürke zónát illetően. A cél szentesíti az eszközt? E perspektívából a zöld ügy megáttalkodott hátráltatásának tűnhet mindaz, ami valójában hathatós kezelése lehetne a túlzott népességfogyásnak és -gyarapodásnak egyaránt. Az élet minden formájának feltétlen tisztelete az emberi élet feltétlen tiszteletéből kell kiinduljon, e tisztelet és alázat kiiktatása sok olyan — nemcsak népesedéshez köthető — társadalmi és környezeti problémát is magával hoz, amelyek enyhítésén fáradozunk. E *nem-modern* alapállás pedig keresztény istenhitt nélkül is vallható, még ha nem is könnyű. A jót jól akaró emberek sokasága végre egyesíthetné erőit egy *minden élő* számára elérhető világ megvalósítása érdekében.

A Vatikán és nem-modern követői/szövetségesei a fentiek, s nem a feltétel nélküli szaporodás apostolai. Így például amikor a probléma ellenkező előjelű, azaz nők vagy férfiak terméketlenségéről van szó, ugyanúgy következetesen elutasítanak minden erőltetett manipulációt, mint amikor a gyermekszületés drasztikus módszerekkel való visszafogásával kell szembehelyezkedni. A tudomány *modern* harcosai pedig már itt is megindultak: embriókat variálnak, válogatnak, szelektálnak, klónoznak és „génpiszkálnak”¹⁸ — miközben e téren is egyre hangsúlyosabb az emberi jogok csatazaja, s nem mellesleg busás profitok képződnek. Pedig mily’ nagyszerű vívmányok volnának ezek, ha valóban az öncélú sokasodás lenne a kereszténység célja — s minő következtetlenség ezek elutasítása!

S valóban, itt sem valamiféle lázadással próbálja orvosolni az egyház a terméketlenség sajnos egyre terjedő problémáját: inkább örökbefogadást, másokért végzett munkát, az úrt betöltő fájdalom feldolgozása és alkotó erővé alakítása révén a dolgok magasabb rendjének és értelmének felismerését szorgalmazza.¹⁹ S akkor még nem is szóltunk a papi és szerzetesi cölöbátus intézményéről, az önként vállalt szüzesség erejének e magas szintű műveléséről, amelynek

magasságai a modernség kémlelőnyílásaiból végképp beláthatatlanok! S micsoda erők próbálják sárba rángatni mindezt!²⁰ Sajnos, úgy tűnik, az ellenkezők következetessége csupán egyházellenességükben mutatkozik meg.

Végül két fontos megjegyzés. (1) A zöld törekvésekben helyenként érzékelhető a születésszabályozás fekete és szürke zónája közötti különbségtétel, miszerint azért van szükség a szürkék nagyobb propagandájára, hogy a valóban rossz feketéket el lehessen kerülni. Ez legalábbis méltánylandó. Mindennek őszinteségét jól lemérhetnénk azon, hogy a „környezetvédők” mennyiben támogatnák az abortusz jelentős korlátozását, illetve mit szólnának egy olyan, látszólag apró módosításhoz, ami a közzétett statisztikákban a várható élettartamot (és a halandóságot) nem a születéstől, hanem a felismert fogantatástól számítaná egy országban. (2) A Vatikán következetes kiállása a fehér születésszabályozási módszerek mellett nem választható el attól az összetett üzenettől, ami — többek között — az emberi élet feltétlen tiszteletén és a házastársi hűség erényének előmozdításán alapul. Egy minden részében összefüggő és logikus rendszer egyetlen elemét (a születésszabályozást) kiemelve és más közegbe helyezve könnyen szinte megvalósíthatatlan elvárásokat kapunk.

Következtetések

Tanulmányunk a népesedés és a fenntarthatóság néhány témakörét körbejárva rámutatott a fő törvonalakra. A modernitáshoz való viszony, amikor élet és halál kérdéseiben kell állást foglalunk, stratégiai jelentőségű. Eszközelve és manipulatív beavatkozások helyett, összhangban az egyházi tanítással, minden élet, így az emberi élet feltétlen tisztelete, az élettel szembeni alázat mellett érvelünk.

Az ideális gyermekszám tekintetében az egész világon egységesen érvényes, hogy felelős döntéshozatalra van szükség, amely környezeti és társadalmi szempontokat egyaránt tekintetbe vesz. Ez — a körülményektől függően — kevesebb vagy több gyermek világrahozatalát egyaránt jelentheti, ám az előre kitűzött gyermekszámtól való esetleges eltérések mintegy lázadásszerű kezelése semmiképp nem javasolt.

Ebben az összefüggésben születésszabályozás és családtervezés nemcsak az utódok számának kívánatos csökkentését, hanem növelését is jelentheti. A cél megvalósításában elérhető eszközök közül az emberi testet tárggyá alacsonyító, az élet folyamatának totális, ember általi felügyeletére törő módszerek elvetendőek. A számok és a mennyiség bűvölete helyett fontosabb, hogy a jövő nemzedékre milyen mértékben

hagyjuk örökölni az élet következetes tiszteletét. Az egyház álláspontjának lényegi megváltoztatására tehát nincs szükség — a tanítás a népesedés és a környezeti ügyek összefüggésében is kiállja a próbát.

A környezetvédő mozgalmak számára viszont erősen javasolt a modernitással szembeni nagyobb gyanakvás és távolságtartás, nehogy a probléma okával próbálják kezelni a bajt. Ha e távolságtartás megvalósul, megnyílik az út egy szélesebb körű együttműködés felé az egyházakkal és a valóban keresztény szellemiségű civil szervezetekkel, melynek révén a fenntarthatóság ügye hatékonyabban képviselhető.

KOCSIS TAMÁS

A tanulmány a *Fenntartható fogyasztás?* című OTKA pályázat (#68647) keretében készült. Köszönet jár dr. Baranyi Árpádnak a hasznos észrevételekért.

¹Az Országgyűlés 2007. november 26-án hozta létre a posztot, s azt Fülöp Sándor a parlament 2008. május 26-i szavazása alapján tölthette be.

²2008. november 10., Szent István Egyetem, Gödöllő.

³A népesedés legfrissebb trendjeiről lásd például Fülöp D.: *Túlnépesedés?* In: Baritz S. – Fülöp D. (szerk.): „...hogyan művelje és őrizze meg.” Szent István Társulat, Budapest, 2008, 87–94. és Lutz–Skirbekk: *Low Fertility in Europe in a Global Demographic Context*. In: J. C. Tremmel (szerk.): *Demographic Change and Intergenerational Justice*. Springer, Berlin – Heidelberg, 2008. A 2008-ban 6,4 milliárdos népesség jelenleg lassuló ütemben növekszik. A legvalószínűbb trend szerint a létszám a 21. század közepe táján valamivel 9 milliárd fő alatt fog tetőzni. A 2100-ra várható létszám persze nagyon bizonytalan, a felső szélső érték 12 milliárd, az alsó pedig kevesebb mint 6 milliárd, tehát alacsonyabb a jelenleginél.

⁴Napjaink zöldnek nevezett mozgalmai néhány kivételtől eltekintve ide sorolhatók. Ezt a fajta társadalommérnökséget, mint megoldási módszert, a modern korban gyakran alkalmazták különféle célok érdekében — többnyire rettenetes eredménnyel (lásd például a diktatúrák idején megölt-megnyomorított milliókat). Ilyen cél itt most a bolygó megmentése a túlnépesedéstől — avagy a jövő generáció megmentése saját magától, hogy többségük meg se születessen.

⁵Fontos, hogy nem maga az anyagi kényelem a problémás, hanem ennek fenntarthatatlanul magas szintje. Elsősorban az észak-amerikai karizmatikus-pünkösdisták irányzatok a fenntarthatatlan anyagi bővülködés nem-modern hívei, jellemző magyarországi képviselőjük a Hit Gyülekezete. Vö. Kocsis T.: *A Földi Paradicsom prófétái, avagy mérlegen a bizniskereszténység ideológiája*. Kovász, 1998/2. 58–83.

⁶A táblázat logikája alapján ide a „jövő gondját Isten majd megoldja” jelmondatot is írhattuk volna. Ez azonban nem lenne szerencsés, mert fatalizmusba

dönthet, holott ha szerényen is, de hozzá kell tennünk a magunkét a sikerhez.

⁷Lásd például Alvesson–Deetz: *A munkahelyi uralom modern formái*. Kovász, 1998/2. 3–31.

⁸Az ökológiai lábnyomról magyarul lásd Wackernagel–Rees: *Ökológiai lábnyomunk – Hogyan mérsékeljük az ember hatását a Földön?* Föld Napja Alapítvány, Budapest, 2001. A koncepció azt a földterület-nagyságot próbálja felbecsülni, ami egy ember vagy ország hosszú távú fennmaradásához szükséges — adott élet-színvonalat és technológiát feltételezve.

⁹Lásd például G. S. Becker: *A Treatise on the Family*. Harvard University Press, Cambridge, 1981. Fontos említést tennünk arról a szűk körről, ahol a környezeti szempontok nem csupán ürügyként szolgálnak egy tudatos gyermektelenséghez, hanem valóban ez a fő motiváció. Ekkor a gyermektelenség nem feltétlenül jár együtt a hedonizmussal.

¹⁰Az eszközöket illetően modern technológiák helyett létbarát megoldásokra van szükség. A születésszabályozás egy lehetséges létbarát technológiája a természetes családtervezés (lásd Kocsis T: *Létkérdések – Önkényuralom és népesedés a bioszférában*. Kovász, 2009/3–4. megjelenés alatt).

¹¹Lásd Simonyi (szerk.): *Igazán szeretne egy gyermek nálunk és most foganni?* Bocs Alapítvány, h. n., 2007.

¹²Kopp–Skrabski: *Gyermekvállalás és életminőség*. In: Kopp M. – Kovács M. E. (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2006, 253–262.; Bongaarts: *Fertility and reproductive preferences in post-transitional societies*. Population and Development Review 27 (2001) (Supplement), 261–281.; Voas: *Conflicting Preferences: A Reason Fertility Tends to Be Too High or Too Low*. Population and Development Review 29 (2003) 627–646.

¹³A táblázat nem teljes körű, a rendszer logikája ismeretében a hiányzó módszerek elhelyezhetők, illetve a szerepeltetettek pontosíthatók. A fehér módszerek közötti természetes családtervezés alapvetően a női

termékenységi ciklusok megfigyelésére és a termékeny időszakok idején vállalt önmegtartóztatásra épül. A szürke módszerek között jelentősek a különbségek, így közülük azok, amelyek abortív hatásúak is, a fekete zónába tartoznak.

¹⁴S hogy még akkor is mennyire nem egyértelmű például az abortusz melletti érvelés helyessége, amikor valószínűleg már elsőpró többség támogatná, lásd Singer Magdolna döbbenetes interjúkötetét (*Áldatlan állapot – Mi lesz velünk?* Jaffa Kiadó, Budapest, 2008) sérültgyanús, illetve sérült magzatokkal kapcsolatban édesanyjukkal, orvosokkal, segítőkkel.

¹⁵Méltatlan megoldást persze hozhat: ha nem is azonos, de egy tőről fakad a lázadás például egy népirtással, mellyel akár máról holnapra a töredékére zsugoríthatnánk az emberiség létszámát. Nyilvánvaló: kutatásunk célja nem ez, hanem az alternatív utak keresése.

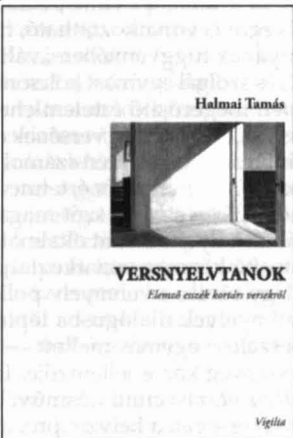
¹⁶White: *The Historical Roots of Our Ecological Crisis*. Science 155 (1967) 1203–1207.; magyarul Lányi A. – Jávorsky B. (szerk.): *Környezet és etika – Szöveggyűjtemény*. L'Harmattan, Budapest, 2005, 167–177.

¹⁷Az állati és növényi létnél csakugyan nagyobb az emberekkel szembeni tisztelet és alázat (egyfajta rangsort jelenít meg), ám ez nem ellenkezik a nem-emberi lét kellő tiszteletével. E felfogásra a körvel relatív antropocentrizmusként hivatkozik (*Felelősségünk a teremtett világért*. 2008, 30–31.), összhangban az egyház társadalmi tanításának kompendiumával.

¹⁸A felsoroltakkal nemcsak az a probléma, hogy mindenáron utódot akarunk létrehozni, hanem hogy annak milyenségét is meg kívánjuk határozni.

¹⁹A témát letisztultan és kimerítő alaposággal járja körül Tima Renáta könyve: *Gyermekáldásra várva — Beszélgetések gyermektelenségről, hitről, örökbefogadásról*. Kairosz, Budapest, 2008.

²⁰Vö. Kavanaugh: *Krisztus követése a fogyasztói társadalomban – A kulturális szembenállás lelkiisége*. Ursus Libris – Altern-csoport, Budapest, 2003.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA:

Halmai Tamás
Versnyelvtanok
Elemző esszék kortárs versekről

Ára: 1.900 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető
a Vigilia Kiadóhivatalban:
1052 Budapest, Piarista köz 1.
Telefon: 486 4443 Fax: 486-4444
E-mail: vigilia@vigilia.hu

A VERSNYELV HATALMA

Halmi Tamás: *Versnyelvtanok. Elemző esszék kortárs versekről*

Halmi Tamás verselemző kötete komoly kritikai érdeklődésre tarthat számot egyfelől a téma-választás, másfelől a közelítésmód okán. A szerző, aki a kortárs magyar líra alkotásaiból meríti anyagát, már a bevezetőben számot vet a téma-választás által implikált problematikával, hiszen az értelmezésre kiválasztott versszövegek „a formálódó irodalom eleven valóságában állván benne maguk is, nem bírnak, nem bírhatnak a biztos interpretáció szükséges történeti távlatával, távlatosságával”. A történeti kontextusból és a szerzői életműből „kiragadott” versek elemzését olvasva még sincs hiányérzetünk, hiszen az esszé műfaji keretei között megírt interpretációk sokrétű és változatos szövegelemző eljárások segítségével viszik közelebb az olvasót a posztmodern versnyelv(ek)hez. Az elemzésgyűjtemény invenciózus címadása az írások köteté rendezésének ki nem mondott alapelvét látszik alátámasztani, amennyiben a közzétett olvasatok a versszöveg számos nyelvi szintjére kiterjedő hangtani, ritmikai, szintaktikai és szemantikai elemzéseken (vers-nyelvtanokon) keresztül vezetnek el a versnyelvről tett általános érvényű kijelentésekig (versnyelv-tanokig). Az interpretációk nem rendelődnek alá egyetlen szövegelemző eljárásnak sem: a retorikai, motívumközpontú vagy éppen számmisztikai olvasat sok esetben együttesen vezet el egy egységes szövegértelmezés megalkotásához. A szerző különleges érzékenységgel tárja fel a kortárs költői alkotások nyelvi létmódjának sokféleségét; a nyelvhasználat és a közelítésmód vállalt személyesége, az esszé műfaji keretei tehát nem csorbitják a szakszerűséget.

Mivel az elemzések középpontjában a versnyelv áll, helyesebben azok a nyelvi-szemléleti összetevők, melyekkel az adott vers „poétikai határfoka” magyarázható, nem véletlen, hogy az értelmezésre szánt szövegek többsége autopoétikus szöveg, melyben a (költői) nyelv maga is tematizálódik. Balogh Robert *Kongó* című versében például a pontosan fogalmazó nyelv keresése a nyelv határaival, az ember nyelvi létmódjának végességével szembesíti az értelmezőt. Az anya mellműtétét leíró versszöveg a köznyelvet, az orvosi szaknyelvet, valamint a Hölderlin-intertextusokat beléptető irodalmi nyelvet nemcsak külön-külön próbára tevő, de egymással is szembesítő dikció keretében vet számot a ki-

mondás aktusának lehetetlenségével. Kovács András Ferenc ars poétikus verse (*Pilinszky-portré. Lectio*), mely a Pilinszky-oeuvre újraolvasásán keresztül a költői-művészi alkotás tétjét igyekszik felismertetni, Halmi Tamás értelmezésében „a verssel (a nyelvvel, az igével) *elhivatottan* foglalkozók sorsát, léthelyzetét és esélyeit tárgyalja”. Bertók László *Most* című verse a *veszteség* tapasztalatához a nyelv, a beszéd, a költészet korlátosságának élményét kapcsolja, míg Vörös István *Teorém*jában a költészet beszél a költészet meghatározhatatlanságáról. A kötet elemzéseinek kontextusában azonban a kortárs líra viszonya saját nyelvéhez mégsem írható le pusztán negativitásként, a nyelvi létmód végességének kizárólagos artikulálásaként. Vasadi Péter *Kegyelem* című költeménye a fény kegyelmét és a feltámadás misztériumát explikáló műként „a nyelv létalapító és létmegtartó hatalmát is tematizálja. S miközben beszél a nyelvről, nyelvként meg is testesíti az elmondottakat: a nyelv hatalmát a versnyelv hatalmaként mutatva föl.” Petri György *Felirat* című alkotása, mely a személyközi kapcsolatok értékeinek (barátság, szerelem, szeretet) elmúlásáról beszél, nyelvi értelemben — a nyelvben és a nyelv által — mégiscsak az elbúcsúztatott értékfogalmakat örökíti meg és teszi jelenvalóvá. Az értelmező meglátása alapján ugyanez játszódik le a versritmus szintjén is: a kiüresedő világról szólva a versszöveg az első három sorban három klasszikus európai sorfajtat von játékba. „Mintha a vers szándéka és a nyelv akarata kerülne itt ellentétbe egymással. S (...) most is, mint annyiszor a nyelv az utolsó szó.” E megállapítás tükrében válnak különösen érdekessé a primér szövegértelmezéseket árnyaló autopoétikus olvasatok: Mesterházi Mónika *Változó felszín*ének címe például magára a versszövegre is vonatkoztatható, mely az olvasatok irányának függvényében „változtathatja mintáját”, és szolgál egymást kölcsönösen felülíró vagy éppen megerősítő értelemléhetőségekkel. Tóth Krisztina *Bárka* című versének elemzése kapcsán az interpretátor szintén számol a szöveg által felkínált önreferenciális értelmezési lehetőséggel, amennyiben a *bárka* szót magára a versre és általában a nyelvre mint oltalmat nyújtó és túlélést biztosító közegre vonatkoztatja.

Úgy tűnik, a versnyelv polifóniája — különböző nyelvek dialógusba lépése vagy éppen elbeszélése egymás mellett — több kiválasztott versszöveg közös jellemzője. Takács Zsuzsa *Üdvözlégy, utazás!* című írásművében „a színtér közönségességét, a helyzet prózaiságát és a maga-

tartás esendőségét a versbeszéd gyöngéd esztétizáltsága óvatos mozdulatokkal írja fölül”. A vers beszédmódja alapvetően az élőbeszéd közvetlenségével hat, ám a cím liturgikus áthallású archaizáló választékosága szakrális jelentésvonatkozással telíti a szöveget. Az értelmező megállapítása szerint a vers zárata ontológiai távlatot nyit, ami a nyelven kívüliség tartományába vezeti az olvasót.

Nyelvi és nyelven kívüli léttapasztatat egymásba játsása teremt metaforikus alaphelyzetet Imre Flóra *Allegória* című versében, melynek „önreferens nyelvi valóságában (a mesterségbeli tudás önreflexiójában) az írás és a szeretkezés, a nyelvi ön-kivülett és a szerelmi ekstázis válik, finom játékkal, egymás allegóriájává”. A versértelmezést olvasva a kritikusnak óhatatlanul Petri György *A szerelmi költészet nehézségeiről* című versének első sora jut eszébe — „A szerelem nem tűri az alapok bizonyultságát” — mely Pilinszky híres mondatának parafrázisaként („A költészet nem tűri az alapok bizonyultságát”) szintén szerelem és költészet egyenértékűségét, metaforikus viszonyát teszi explicitté. Egészen más aspektusból világítja meg szerelem és nyelvi alkotás kapcsolatát Oravecz Imre *Boldogság* című költeménye, illetve a versről írott értelmezés. A szöveg világában a kedvesre való várakozás, az együttélés apróságaiiban rejlő idill és az ebből kibontakozó boldogság válik a nyelvi alkotás ösztönzőjévé. A szókészlet köznapisága dacára Halmai Tamás a vers művészi kulcsát abban látja, hogy szavakkal írja körül a nyelv eszközeivel megközelíthetetlen, vagyis „a lét mint egymássalét magától értetődő szépségét”.

Mint látjuk, a versértelmezések túlmutatnak a nyelvi elemzés nyújtotta kereteken, a szerző a nyelvi olvasatot egzisztenciális távlatba helyezi. Érdeklődése olyan versek felé irányul, melyek lételméleti kérdéseket (is) boncolgatnak. Czigány György *Dallamaink* című verse például a zenével való találkozás közösségi élményét „emeli a miszticizáló létbölcsélet síkjára, és vonja a transzcendentáló létköltészet gondolati körébe”, Kalász Márton *Holland partján*ban az interperszonális kapcsolatok „a tapasztalaton túli tartományokhoz teremtenek viszonyulási lehetőséget”, míg Makay Idánál (*Tér, vasárnap reggel*) a létezésélmény, a mindent átható teljesség tapasztalata fogalmazódik meg a késő modern versnyelv, az antik görög, illetve a középkor- és újkori keresztény világ együttes jelenlétén keresztül. Az astrofikus szonettformán keresztül a kritikus számára a reneszánsz életöröm is áthallik a versen — talán nem indokolatlanul.

Szintén a lételméleti irányultság vonzza az értelmezőt Györfly Ákos költészetéhez, mely „a

saját én identitására irányuló kérdést rendre a világ identitásának kérdésével összekapcsolva viszi színre — prózaversszerű alakulatokban kutatva természet és ember létmódjának remélt azonosságait”. Parti Nagy Lajos költészte a *részvét* poétikáján keresztül nyit egzisztenciális távlatot, hiszen „nála a regiszterkeverő neologizmusok poétikájára építő s a dilettantizmus artisztikumára is bátran hagyatkozó, posztmodern nyelvjátekosság végső soron szinte mindig a *szociális részvét* kérdésirányait nyitja meg — anélkül, hogy a nyelv az ideologikumnak, a játék a didaxisnak bármilyen engedményt tenne. A közösségi távlatú érzékenységek, felelősségek, *kompassiónak* ez a *nyelvvvel palástolt* (szak-szerűbben szólva: nyelvi létmódú) változata kevés kortárs alkotó művészetét hatja át ilyen meggyőzően.” A másik megértésével szemben az *önmegértés* fontosságát hangsúlyozza Szabó T. Anna verse (*Értsd meg*), mely Halmai Tamás értelmezésében a megérthető lét előfeltevéseiből a *saját lét* megértésének szükségszerűségét származtatja, „a teljes étellel azonosított megértés egzisztenciális kívánalmát, sőt ontologikus követelményét”.

A huszonöt értelmezésre kiválasztott lírai alkotás tehát poétika sokfélesége ellenére a szövegértelmezéseknek köszönhetően számtalan szállal kötődik egymáshoz. A nyelvi alkotás létmódjának tematizálása, a költői nyelv teherbírásának feszegetése, valamint az egzisztenciális problémafelvetésekre adott lehetséges válaszok közös irányba mutatnak, melyből egy sajátos kánon körvonalai látszanak kirajzolódni. Noha a recepciótörténeti utalások az adott költő helyének kijelölése is kísérletet tesznek, illetve a kötet végén közzé tett versfakszimilék az empirikus-biografikus szerzőre történő szelíd utalásként is érthetők, a kötet érdeme éppen az, hogy szövegközpontú értelmezéseken keresztül, kizárólag a szöveg nyelviségére ráhagyatkozva nyújt rálátást az adott szerző „versnyelvére” és ezáltal a posztmodern versnyelvre sokféleségére. (*Vigilia Kiadó*, Budapest, 2008)

ÉRFALVY LÍVIA

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

A PUSZTA TÉLEN

Kilencen (Ágh István, Csokits János, Csoóri Sándor, Deák László, Ferencz Győző, Kodolányi Gyula, Lator László, Lukács Sándor és Papp Zoltán) szövetkeztek Petőfi Sándor alaposabb megismertetéséért. Népszerűsíteni aligha kellett, hiszen mint a Nap Kiadó gyűjteményének Domokos Mátyás által írt zárszavából kiderül, 2000-ben egy monstre szavalóversenyen 118 magyar költő 750 verse közül Petőfiéi vitték el a pálmát: 81 versével szerepelt, intelemül azok számára, akik újra meg újra azzal próbálkoznak, hogy másodvonalra szorítsák vissza, megcáfolva Németh Lászlónak azt a véleményét, hogy „a magyar irodalomnak Petőfi a legnagyobb fénye”. Megnyugtató, hogy a fiatalabbak körében is kivételes népszerűségnek örvend, hiszen költészete a hazaszeretettel is összeforrott, s a kishitűség, kétségbeesés éveiben is öntudatra, értékeink megbecsülésére ébreszt.

Legtöbben, négyen *A puszta télen* című költeményét választották. Összesen 38 versére esett választás, közöttük jó néhány olyanra, amely a kiegyezés után némiképp elrajzolt Petőfi-képbe nem illett. Csoóri Sándor teljes joggal figyelmeztet arra, hogy a világirodalom egyik legnagyobb realista költője „romantikus költővé karcsúsodott. Mitologikus alakká, akit hol itt láttak, hol amott. Hagyomány maradt továbbra is, de csak amolyan göndör hagyomány: amilyet a budapesti Petőfi-szobrunk is ábrázol. Dörög az ég fölött, lábánál ibolyák, s a mellkasából egy dacos kiáltás készül kiszakadni. Ide nézz, Istenem, én itt vagyok!”

Ezzel a hagyománnyal, de az ellenkezőjével is igyekezett szakítani a Nap Kiadó vezetőasszonya, amikor a kilenceket arra kérte, válaszszeret ki öt olyan Petőfi-verset, amely fontos a számukra, s írjanak róluk vallomást. Az ötlet zseniális, s ritkán akad könyv, amelyet ekkora örömmel olvashatunk, s amelyben ilyen finom szimbiozisban tárulna elénk a múlt és a jelen, Petőfi kora és a miénk, amelyből tékozló fiúként visszatérünk Petőfihez, aki viszont a mi számunkra is érvényesen fogalmazta meg egy ideális társadalom — sajnos csak vágyott — képét *A XIX. század költőiben*: „Ha majd a bőség kosarából / Mindenki egyaránt vehet, / Ha majd a jognak asztalánál / Mind egyaránt foglal helyet, / Ha majd a szellem napvilága / Ragyog minden ház ablakán, / Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk, / Mert itt van már a Kánaán!” S ha végigtekintünk a költemény

keletkezése óta eltelt több mint százhatvan éven, elmondhatjuk, sok volt azóta a hamis próféta, s elég kevesen, akik a közös érdekében „küszködtek”, s nem a saját hasznukat keresték.

Kevés költőn van, aki az érzelmek ennyi változtatást ekkora átéléssel és hitellel szálaltatta meg. A tájat, amelyhez mindig is bensőséges szeretet fűzte; s amelyből nagy gyaloglásai során feltekinthetett a csillagos égre, s amelynek lebírhatatlan erejét is megtapasztalta az áradó Tiszára tekintve. A bimbózó és beteljesedett szerelmet (*A négyökrös szekér* és a *Szeptember végén* egyszerűségével is a teljesség ígézetét adja), a humort, a magyarsághoz és a néphez való hűséget (az ő érzésvilágában a nép majdnem a szenttel volt egyenértékű, nem semmitmondó közhelyként emlegette), a forradalmat és a lélek békéjének ritka pillanatait.

Emellett, mint egy tudatosan megrajzolt képekönvből, megismerhetjük a költő korának természeti adottságait, amelyek mára megváltoztak. S mindezt annyi szeretettel, azonosulással, amire csak az érző ember képes. (Horváth János, sokáig elavultnak mondott Petőfi-könyvében, több elemzésében is felhívta a figyelmet ezekre az emberi tényezőkre, amelyek megrendítőek, például a Kiskunságról írt költeményben.)

Szívemhez azok a versei is közel állnak, amelyek a válogatók ízlésétől távolabbiak. A szabadságharc idején írottakra gondolok, kivált azokra, amelyek Bem seregének hősiességét idéjén születtek. Mintha vérell írt háborús napló fejezeit olvasnánk. Írójától azt is megtanulhatjuk, hogy a látszólagos kilátástalanságban is meg kell őriznünk a reményt.

Ez a válogatás is reménységet ad, mert azt sejteti — Domokos Mátyást idézem —, hogy „az ifjúság a mindjobban ránk burjánzó virtuális világ korában is fogékony maradt a Petőfi-versben megjelenő 'nyílt csodára', ahogyan Kosztolányi mondta, változatlanul vonzó 'az ő isteni prózaisága', amellyel ez a 'kedves lángész' szemlélte és látatta a világot.

Az év végében írja a költő: „S szólj erősen, lantom, hogyha / Már utolsó e dalod; / Hirtelen ne haljon ő meg! / Zengjék vissza az időnek / Bércei, a századok.” Jó tudni — ez a nagyszerű kötet is bizonyítja —, hogy „visszazengik”, még ha vannak is, akik csökkenteni szeretnék e visszhang tiszta zengését.

FŐHAJTÁS CS. SZABÓ LÁSZLÓ ELŐTT

Amikor áttanulmányoztam *A magyar irodalom történetét*, döbbenet tapasztaltam, hogy Cs. Szabó László is komolyabb említés nélkül maradt, ami azért furcsa és megmagyarázhatatlan, mert ha lé-

tezett — mint ahogy létezett — nyugati és tengerentúli magyar irodalom, annak egyik legfontosabb kezdeményező alakja volt. Életműve és szervező tevékenysége miatt ugyancsak rászolgált utódai megbecsülésére, kivált, ha lelkesült szavakat olvashatunk azokról, akik a politika széljéhez és elvárásaihoz igazodva életük egy korszakában meghamisították a magyar irodalom történetét. Velük ellentétben, velük vitázva születtek az Angliában élő, de egész Nyugat-Európában a magyar nyelvű irodalom körül bábáskodó Cs. Szabó legemlékezetesebb tanulmányai. Amikor egy középiskolás diák emlékezetében annyi ragadt meg Kosztolányiról, hogy a „Pardon” rovatban elárulta a Tanácsköztársaságot, Cs. Szabó antológiája (*Magyar versek Aranytól napjainkig*, 1953) és annak bevezetője reveláció volt, annak bizonyítéka, hogy az a „másik” irodalom, amelyet igyekeztek kitörölni az olvasó tudatából, mekkora értékeket teremtett, s hogy az akkori Írószövetségből kiiktatott, „a pálya szélén” vegetálók s az ilyen-olyan okokból meghagyottak együtt jelentik a kor irodalmát.

Hasonlóképp felvilágosító hatása volt *Torz magyar irodalomtörténet* című tanulmánya, amelyet a *Kis magyar irodalomtörténet* megjelenése után írt, s 1962-ben jelent meg a Katolikus Szemlében. Ez a háromszörös irodalomtörténet botrányosan rossz és hamis volt, némely részét mintha futtában diktálta volna szerzője, majd javítatlanul küldte megjelentetésre. Cs. Szabó a rá jellemző ironiával, ismereteinek félelmetes és imponáló bőségével írta meg bírálatát, amelyből újfent következtetni lehetett arra, milyen az igazi, a hiteles, ideológiai előfeltevések nélkül, értékközpontú szemlélettel megírható magyar irodalomtörténet (amely, sajnos, azóta sem készült el, hisz a legújabbban is pontosan érzékelhető a népi-urbánus ellentét továbbélése, s a transzcendentális irodalmi, szemléleti törekvések teljes lebecsülése).

Első pillantásra talán értetlenül vesszük tudomásul, hogy Cs. Szabó László *A magyar költészet századai* című tanulmánykötete Marosvásárhelyen jelent meg a Mentor Kiadónál. (A válogató, Pomogáts Béla sokoldalú tevékenységének kiemelkedő fontosságú része a kisebbségi magyar irodalmak bemutatása. E tevékenységének fontos mozzanata e kötet mellett a *Hazatért irodalom* című tanulmánygyűjteménye, amelyben a nyugati magyar irodalom hazatalálásának és befogadásának folyamatát és esélyeit elemzi. Hosszabb, elmélyültebb méltatást érdemel a *Magyar irodalom Erdélyben, 1918–1944* című monográfiája, a hozzá csatlakozó dokumentumokkal, amely Csíkszeredán jelent meg. Ha ehhez hozzávesszük az *Üdvözlégy, szabadság!* című gyűjteményét, amelyben magyar írók Észak-Erdély és a

Székelyföld visszatéréséről írt cikkeit, vallomáseit, emlékezéseit közli, akkor elmondhatjuk, Cs. Szabó perújítását egy hozzá hasonlóan küldeteses irodalomtörténész képviseli.)

KERTÉSZ IMRÉRŐL — ELFOGULATLANUL
Kertész Imre Nobel-díja alaposan megosztotta az irodalmi közvéleményt. Világosan megmutatkozott akkor, mennyire káros és torz eredményekre vezet, ha a művek értékelésébe politikai szempontok (is) belejátszanak. Az rögtön érzékelhető volt, hogy a *Sorstalanság*, noha egy sok oldalról sokféleképpen megírt témát, a holokausztot ábrázolja, valamiképp mégis más nézőpontból teszi ezt, s mindenképp arra készíti az olvasót, hogy újra gondolja végig e történelmi gyalázatot. Meglehet, voltak, vannak magyar írók, akik életművük színvonala okán Kertész Imréhez hasonlóan megérdemelték volna, megérdemelnék e díjat, az mégis kiábrándító volt, ahogy a díjazás után megkezdődött az író életművének szándékos leértékelése, ahelyett, hogy örömmel vettük volna tudomásul, hogy végre magyar író is a Nobel-díjasok közé került.

Erdődy Edit a „Kortársaink” sorozatban (Balassi Kiadó) megjelent kismonográfiájában nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy részrehajlás nélkül, objektíven rajzolja meg Kertész Imre pályáját. Vállalkozását megnehezítette az a tény, hogy számot kellett vetnie korunk egyik súlyos betegségével, az antiszemitizmussal, amely rávetette komor árnyát előbb a *Sorstalanság* elemzésére, majd Kertész Imre egész életművére is. Érdemes talán visszaidéznünk ennek kapcsán a nagy ókortudós, Theodor Mommsen *Még egy szó a zsidóságunkról* című tanulmányának felütését: „a nagy lármában, amelyet most Németországban az egész művelt világ megütkezésére a zsidókérdésről csapnak, és amelynek hangzavarát a csöcselék mindkét oldalról lehetőségéhez képest csak fokozza, aligha lesz mód arra, hogy egy magányos hang meghallgatásra találjon”. Valamiképp ilyen magányos hang e mai lármában Erdődy Edité, s csak remélni lehet, hogy elfogulatlansága, mértéktartása okán minden oldalon meghallgatásra talál.

Erre már csak azért is méltó volna, mert műelemzései, író alkotásainak sokoldalú megközelítése, mondanivalójának feltárása példamutató alaposítással valósul meg könyvében. Az egymást követő fejezetekből a pálya egésze, a művek létrejöttét inspiráló eszmék is feltárnak, s a monográfus értékelő szempontjait és magatartását sem béklyózzák előfeltevések. Érdeme a szerzőnek, hogy a legfontosabb művek méltatása közben a születésük óta bekövetkezett ízlésváltozással is számot vetett, ezzel is magyarázva befogadásuk folyamatának érezhető változását.

Fontos munka. Színvonalasan, elkötelezetten védelmezi az irodalom méltóságát.

RÓNAY LÁSZLÓ

LJUDMILA ULICKAJA: DANIEL STEIN, TOLMÁCS

Ljudmila Ulickaja legújabb regénye zavarba ejtő, nagy erejű olvasmány. Nem annyira esztétikai érdemei okán: inkább szelíden didaktikus tartalmának köszönhetően. Valós és fiktív sorsokat és eseményeket keverő, megragadóan sok szereplővel, több elbeszélői nézőponttal és kollázsszerű műfaji változatossággal dolgozó munka, amely a huszadik századi történelem traumatikus mozzanatait egyetlen különleges személy sorsán keresztül mutatja föl és értelmezi, a historikus dimenziót nem is leplezett igénnyel rajzolva át metafizikáivá, az embertelenség modern ideológiáit hit- és erkölcsbölcseleti alapvetésekkel szembeítve. A megértés, az elfogadás, a tisztaság és a tisztesség nagy ívű története a könyv; olyan, amelyik a világvallások intézményes-dogmatikus természeté mögött a jézusi szeretetparancs elsőségére és egyetemességére irányítja a szereplők és az olvasó figyelmét.

A címszereplő, Daniel Stein lengyel zsidóból lesz karmelita szerzetes, aki a második világháború után egyházalapító szándékkal érkezik Izraelbe. (Beszélő név az övé; erre érdemben tér ki Darvasi Ferenc kitűnő bírálata: *Ljudmila Ulickaja, tolmács* = www.litera.hu, 2009. április 26.) Nyelvek közt közvetít, de végső soron Isten tolmácsaként ténykedik. Célja nem kevesebb, mint a legtöbb: összebékíteni zsidót, keresztényt, arabot; katolikust, ortodoxot és protestánt; hívőt a hitetlennel — embert az emberrel. Fölfogásának nemes egyszerűsége őskeresztényi mintákat idéz: „Ebben áll a hit egész tudománya. Azt senki nem kérdi majd tőlünk, mit gondoltunk az Isteni Lényeg természetéről. De azt igen: mit cselekedtünk? Adtunk-e enni az éhezőnek? Segítettünk-e a nélkülözőnek?” (219.); „Egy nap, amikor elaggott földünknek bealkonyul, amikor száraz csontjaink felkélnek — nem annak alapján ítélnék majd mirőlünk, hogy milyen nyelven imádkoztunk, hanem hogy volt-e a szívünkben együttérzés és irgalom.” (259.) A Szeretetet a Törvény fölé helyező Jézusról elmélkedve fogalmazza meg vissza-visszatérő tételét: „...a szeretet az egyetlen emberi válasz Istennek...” (450.)

A népszerű orosz író nő sajátos műformát választott a tanulságok közvetítéséhez. A félezer oldalas kötet öt nagy részből s számtalan kisebb fejezetből áll; ezekben beszédmodok, szövegtí-

pusok, helyszínek és idősíkok váltják egymást anélkül, hogy a teljességre törrő ábrázolásmód a prózapoétikai káosz csapdájába esnék. (Itt kell megemlítenünk a fordító, Morcsányi Géza és a szerkesztő, Boldizsár Ildikó nevét. Alázatosan nagy munkát végeztek. Pintér József kötettervezői leleményét is sokadszor illetheti dicséret.) Az ötosztatú szerkezet a mottóul vett páli szöveghelyre utal vissza, az „öt érthető szó” spirituális igénye a regényíróra és a főhősre egyaránt vonatkoztatható: „Hálát adok Istennek, hogy mindnyájatoknál jobban tudok az elragadtatás nyelvén szólni, az egyházban azonban inkább szölok öt érthető szót azért, hogy másokat tanítsak, mint tízezer szót az *elragadtatás* nyelvén” (1Kor 14,18–19).

A részek zárata egy-egy műhelynaplónak is beillő szerzői levél (Ulickaja barátnőjének címezve). „Írok és ömlök a könnyem. Nem vagyok igazi író. Az igazi író nem sír” — olvassuk a negyedik kiadványban (457.). A folytatásban pedig: „Nem vagyok igazi író, és ez a könyv nem regény, hanem kollázs” (458.).

Rokonszenvesen téves önreflexió. (Ford. Morcsányi Géza; *Magvető*, Budapest, 2009)

HALMAI TAMÁS

HÉLÈNE BERR NAPLÓJA, 1942–1944

Tavaly a francia könyvpiac nagy sikere volt egy huszonevéves párizsi lány, Hélène Berr 1942 áprilisa és 1944 februárja között, csaknem a deportálásáig vezetett naplójának a megjelenése. A kiadó a mindenütt azonnal átvett: „a francia Anna Frank” naplója szlogenrel promotálta a könyvet, amely párhuzamban kétségtelenül van igazság, de ugyanígy hasonlítható lenne például a „holand Anna Frank”, vagyis Etty Hillesum naplójához (magyarul: *A megzavart élet*. Gondolat, 1984), vagy éppen az auschwitzi deportálást tizenévesen túlélő, „román Anna Frank”-ként ismerté vált, nagyváradi születésű Harsányi Zimra könyvéhez, amely magyarul még a saját nevén jelent meg (*A téboly hétköznapijai*. Kozmosz Könyvek, 1966), majd a szerző Nyugatra történő távozása után Ana Novac írói néven, *Ifjúságom szép napjai* címmel több világnyelven is. Vagy megemlíthetnénk Irène Némirovskynak a lányai által kéziratban megőrzött, 2004-ben *Suite française* címmel kiadott és szintén nagy sikert aratott, ugyanakkor vitákat is kiváltó könyvét (magyarul azonos címmel: Aeternitas, Felsőörs, 2006). Hosszasan sorolhatnánk a hasonló témájú könyveket, vagyis az üldöztetések, deportálások idején született naplók, tényirodalmi művek nagy

számát tekintve nem egyedülálló Hélène Berr naplója, de értelemszerűen egyedi, menthetetlenül páratlan, ami a látás- és írásmódjára, a stílusára különösen is igaz. A francia kiadás előszavát jegyző neves francia író, Patrick Modiano egyenesen Katherine Mansfieldéhez hasonlítja a naplóban kibontakozni látszó írói érzékenységet.

Hélène Berr tehetős francia zsidó családban született Párizsban, a fennmaradt napló kezdetének írásakor, 1942 áprilisában huszonegy éves. A korabeli művelt fiatal francia lányok minden napjait éli: a Sorbonne angol szakos hallgatója, rendszeresen hegedül, s éppen egy vége felé közeledő és egy születőben lévő szerelem szorításában őrlődik. Az első feljegyzésekből szinte árad az életöröm, a világ és önmaga felfedezésének izgalma, a szépre való nyitottság és fogékonyság, a sodró érzelmek ereje. Aztán fokozatosan elsötétül minden: a zsidóellenes rendeletek következtében nem vehet részt aggregációs egyetemi képzésben, 1942 júniusától kötelezővé tesszik a sárga csillag viselését — amit először nem akar viselni, végül büszkeségből mégis kitűzi, s elkeseredve látja egyesek reakcióit —, júniusban letartóztatják édesapját, a drancyi gyűjtőtáborba szállítják, s csak azután szabadul ki szeptemberben, hogy a cége kauciót fizet érte a német hatóságoknak. Sorra tartóztatják le a lány barátait, ismerőseit, ő mégsem menekül délre, a „szabad zónába”, hanem egy zsidó szervezetben vállal önkéntes munkát, ahol elhurcolt szülők gyermekeivel foglalkozik. Egyre szaporodnak a hírek a razziákról, a deportáltak sorsáról, a koncentrációs táborokról, a fojtogásról, illetve azokról, akik a letartóztatás elől öngyilkosságba menekülnek.

Többször is reflektál arra, hogy miért vezet naplót: a kezdeti kislányos „senki nem ért meg engem, csak te, kedves naplóm” gondolattól fokozatosan jut el odáig, hogy muszáj megörökítenie az eseményeket, egyrészt a szabad zónán keresztül a Szabad Franciaországhoz csatlakozott szerelme, Jean Morawiecki számára, hogy majd mindenről értesüljön, ha visszatérésekor esetleg ő már nem lenne Párizsban, másrészt pedig azért, hogy az emberek megértsék végre, tudomást szerezzenek a német megszállás idején történt, a nem zsidó honfitársai által akkoriban fel sem fogott, egyre nagyobb méreteket öltő borzalmakról és megaláztatásokról. Mindezt olyan nagyfokú tisztánlátással, lelki erővel, méltósággal és együtterzéssel teszi, amit talán csak kevés hasonló jellegű naplóról mondhatunk el.

Egyre világosabban érzi, hogy hamarosan sor kerül az ő és családja deportálására is, s keserűen veti a világ szemére, hogy az megfosztja őt a boldogságtól, mindattól a szépségtől, amit még átélhetett volna. Ugyanakkor többször is hangsú-

lyozza, hogy a többiek szenvedése neki előbbre való a sajátjánál, ő maga pedig felkészült a sorsára — nem a halálra, hanem a túlélésre. A napló megrendítő módon ezekkel az (angolul írt) szavakkal zárul: „Borzalom! Borzalom! Borzalom!” (Egyes francia kritikusokhoz hasonlóan ez a magyar fordító lábjegyzete szerint is utalás Joseph Conrad *A sötétség mélyén* című kisregényére — lehetséges, bár a naplóban máskor is előfordulnak angol szavak és kifejezések, másrészt Kurtz halála pillanatában kétszer kimondott szava mintha másféle jelentéssel bírna.)

A könyv végén Mariette Job, Hélène Berr unokahúga *Elrabolt élet* című, visszafogottságában is erőteljes rövid írása olvasható, melyben ismerteti Hélène és szülei későbbi sorsát: 1944. március 8-án tartóztattak le őket, Raymond és Antoinette Berret Auschwitzban ölték meg, lányuk pedig Bergen-Belsenben halt meg, nem sokkal a tábor felszabadítása előtt. A napló kéziratát Hélène Berr kérésére a család szakácsnője őrizte meg, majd eljutott a címzetthez, Jean Morawieckihez, tőle került Mariette Jobhoz, aki a „Mémorial de la Shoah” nevű múzeumnak és dokumentációs központnak ajándékozta más családi dokumentumokkal együtt, míg tavaly könyv alakban is kiadták.

A függelékben olvashatjuk még a család egy barátja, Louise Alcan emlékező sorait, a Berr család tagjainak felsorolását, Hélène Berr korabeli olvasmányainak listáját és a letartóztatásuk napjának estéjén nővérének, Denise-nek írt levelét, valamint láthatunk Hélène Berr-ről készült fényképeket, naplója néhány oldalának és imént említett levelének a fakszimilijét. A magyar kiadás nem vette át Modiano előszavát, helyette Závada Pál bevezető írását közli, amely szépen megírt szöveg, de a könyv igazából mégis csak a 15. oldalon kezdődik: „Ez itt a naplóm.” (Ford. Kiss Kornélia; *Magvető*, Budapest, 2009)

BENDE JÓZSEF

„HA KÉRDEZNEK...” Beszélgetések, interjúk Korzenszky Richárd bencés szerzetessel

Akitől sokszor és sokat kérdeznek, az egyre bölcsbben válaszol. Igen tetszetős külsejű, igényes, képekkel illusztrált kötetbe gyűjtötte össze Cs. Varga István szerkesztő a tihanyi perjel sokféle válaszát. Az öt évtizede bencés szerzetes köztudottan sokat tett az oktatás, a nevelés, a keresztény pedagógia terén. A gyűjtemény 295 különféle írást tartalmaz, melyek folyóiratban, újságokban jelentek meg, vagy előadásként elmondott, riporter

kérdésekre adott válaszok. Néhány cikke közmondásszerű igazságot fogalmaz meg (például: A rend megtart téged; Az igazi karácsonyhoz hozzátartozik a béke; Béke az érkezőnek, áldás a távozóknak; Tanítsunk vagy neveljünk stb.). A kötet megjelenését indokolja az a nagy tapasztalatanyag, amelyet Korzenszky Richárd perjel az évtizedek során felhalmozott, amellyel már sokakat tanított, táplált, vezetett. A könyv összeállítását kiváltó közvetlen ok azonban az, hogy 2008-ban megkapta a *Prima prmissima* díjat, amely a társadalom méltó elismerését jelenti. „Ha kérdeznek, becsületesen / felelni kell. / A harcot becsületesen / fel kell venni, / az úton becsületesen / végig kell menni...” — idézi az irodalmár, a tanár a költő, Dsida Jenő verssorait, akár személyes elkötelezettségének mottóját. A mű — amelyet Balatonfüred Önkormányzata adott ki — szép ajándék a pedagógusoknak, a tanároknak, a nevelőknek, de értékes olvasmány lehet mindazoknak, akik a világos, áttetsző, egyszerű keresztény úton akarnak járni, és maguk is választ akarnak adni a rájuk bízottaknak. (Balatonfüred, 2009)

PÁKOZDI ISTVÁN

CSÁKY KÁROLY: SZAKRÁLIS EMLÉKEINK NYOMÁBAN I.

Csáky Károly *Szakraális emlékeink nyomában* című könyvsorozatának első kötete a közelmúltban jelent meg Szlovákiában (*Szakraális emlékeink nyomában I, Alsőszermeréd, Felsőszermeréd, Felsőtúr, Inám, Ipolyszalka, Ipolyvarbó, Mikszáthfalva, Palást, Szalatnya, Szete, Zsély*). A könyv tizenegy Ipolymenti község egyházi jellegű nevezetességét mutatja be. A kiadványban tárgyalt települések nevei megjelennek a könyv borítóján is, így az olvasóközönség már a címlapon megismerkedhet nagyvonalakban a kötet tartalmával. A szerző könyvében olyan kisebb dél-szlovákiai településekkel foglalkozik, amelyek jelenleg az Érsekújvári, a Lévai és a Nagykürtösi járásban találhatók Ipolyság és Nagykürtös térségében. Az adott terület községei történelmi és földrajzi helyzetüknek, s főként a közeli esztergomi káptalannak köszönhetően már a korai középkorban fontos szerepet játszottak a hajdani Hont és Nógrád megye vallási és egyházi fejlődésében. Megemlíthetjük itt, hogy Csáky Károly már több korábbi publikációjában is foglalkozott a témával. Hont megye egyháztörténetét, az itt működő szerzetesrendeket, monostorokat, az itt található templomokat, templomromokat és egyéb szakraális emlékeket, kápolnákat, kálváriákat,

gyógykutakat — búcsújáróhelyeket, a szentek szobraikat, valamint a jeles egyházi személyiségeket bemutatta már az *Isten háza és szolgálói* című könyvében is (*Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely, 1993*).

A szerző 2008-ban megjelentetett könyve igyekszik az adott települések vallási jellegű emlékeit részletesen és mélyrehatóan ismertetni. Áttekinthető formában foglalozik az egyes templomok keletkezésének körülményeivel, történelmi hátterével, építészeti stílusukkal, hivatkozva a hozzáférhető plébániatörténetek, krónikák és egyéb írásos források adataira. Számba veszi nemcsak a templomokban található oltárokat, szobrokat és festményeket, hanem a kültéri szobrászati emlékeket, a keresztek, a feszületek, a kápolnákat, a képoszlopokat és a barlangokat is. A sok érdekes vallási jellegű építészeti és művészeti emlék között minden bizonnyal figyelemreméltó a közismert felsőszermerédi templom, amelynek késő gótikus kőportáléját rovásírás díszíti. Ipolyszalka, Palást, Szete és más községek egyháztörténete is a korai középkorra nyúlik vissza. Nem csupán szakraális összefüggésekben fontosak Mikszáthfalva, azaz 1899-ig Szklabonya néven ismert község egyházi emlékei, a nagy magyar prózaíró Mikszáth Kálmán szülőfalujának építészeti és művészeti értékeivel érdemes minden kultúra iránt érdeklődőnek megismerkednie. Az olvasmányos szöveget gazdag képanyag egészíti ki, az egyes szakraális objektumok és tárgyak aktuális fényképfelvételeit maga a szerző készítette.

Az ismertetett kiadvány Csáky Károly, etnográfus, helytörténész több évtizedes tudományos kutatómunkájának eredménye, a szerző már számos publikációban adta közre ismereteit, s ahogy a könyv bevezetőjében olvashatjuk: „Azt szeretném elmondani: az adott községekben mire kell odafigyelni és vigyázni, mit kell óvni és felújítani, rendben tartani fizikailag és lelkileg egyaránt. Írásaimmal ösztönözni is szeretném a téma iránt érdeklődőket a további kutatásokra, egy-egy terület elmélyültebb feltárására. Egyszerűen gazdagítani önmagunkat, erősíteni hitbuzgalmunkat, melynek része a templom és sok-sok szakraális kisemlék alaposabb ismerete is.”

Csáky Károly *Szakraális emlékeink nyomában* című sorozatának következő, második kötete, amely bizonyára szintén sok új információt közöl majd, a kiadó tervei szerint ebben az évben jelenik meg. (*Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely, 2008*)

RÉCKA BÖGI ADRIANNA

SOMMAIRE

Sur la vie religieuse aujourd'hui

- TIMOTHY RADCLIFFE: Vocations religieuses
 FÜLÖP KOCSIS: Consécration dans la tradition byzantine
 BEÁTA-MÁRIA VERSEGI: La Communauté des Béatitudes
- LÁSZLÓ RÓNAY: Blocs-notes sur Sándor Sík
 ■ Poèmes de François de Cornière, Géza Féja et András Oláh
 ■ Récit de Teréz Kirilla, essai de Sára Tóth
 ■ Entretien avec Lajos Sipos, historien de la littérature
 TAMÁS KOCSIS: Modernité et accroissement de population

INHALT

Über das Ordensleben heute

- TIMOTHY RADCLIFFE: Ordensberufungen
 FÜLÖP KOCSIS: Die Konsekration in der byzantinischen Tradition
 BEÁTA-MÁRIA VERSEGI: Die Gemeinschaft der Seligpreisungen
- LÁSZLÓ RÓNAY: Tagebuchnotizen über Sándor Sík
 ■ Gedichte von François de Cornière, Géza Féja und András Oláh
 ■ Novelle von Teréz Kirilla, Essay von Sára Tóth
 ■ Gespräch mit dem Literaturhistoriker Lajos Sipos
 TAMÁS KOCSIS: Modernität und Bevölkerungszuwachs

CONTENTS

About Religious Life today

- TIMOTHY RADCLIFFE: Religious vocations
 FÜLÖP KOCSIS: Consecration in the Byzantine tradition
 BEÁTA-MÁRIA VERSEGI: The Community of the Beatitudes
- LÁSZLÓ RÓNAY: Diary notes about Sándor Sík
 ■ Poems by François de Cornière, Géza Féja and András Oláh
 ■ Short story by Teréz Kirilla, essay by Sára Tóth
 ■ Interview with literary historian Lajos Sipos
 TAMÁS KOCSIS: Modernity and the growth of population

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÖBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fekete István vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk száma száma: OTP.

VII. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: 2009. évre 4.080,- Ft, fél évre 2.040,- Ft, negyed évre 1.020,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: 60,- USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 420 Ft

VIGILIA

■
LJUDMILA ULICKAJA

Hónapról hónapra
Daniel Stein, tolmács
Hélène Berr naplója, 1942–1944
„Ha kérdeznek...” Beszélgetések, interjúk
Korzenszky Richárd bencés szerzetessel
Szakrális emlékeink nyomában I.

■
CSÁKY KÁROLY

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Bende József, Halmai Tamás, Pákozdi István,
Récka Bögi Adrianna és Rónay László

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A barátságról
- A vértanúságról
- Bodó Márta, Kabdebó Tamás,
Pomogáts Béla és Rónay László tanulmánya
- Benedek Szabolcs, Halmai Tamás,
Miklya Zsolt és Tandori Dezső írása

A folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

9 770042

602005

09009